

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
ім. А. С. Макаренка

**КУРСОВА РОБОТА З ПЕДАГОГІКИ:
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА
ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА**

Навчально-методичний посібник

Суми – 2014

УДК 378.147:371.134 (075.8)
ББК 74.580.21я73
К 93

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
(протокол № 4 від 24 листопада 2014 р.)

Рецензенти:

Антонова О. Є. – доктор педагогічних наук, професор;
Ніколаї Г. Ю. – доктор педагогічних наук, професор;
Козлова О. Г. – кандидат педагогічних наук, професор.

Автори розділів:

ВСТУП: доктор педагогічних наук, професор *Сбруєва Аліна Анатоліївна*;
РОЗДІЛ I: доктор педагогічних наук, професор *Сбруєва Аліна Анатоліївна*;
РОЗДІЛ II: кандидат педагогічних наук, доцент *Коваленко Наталія Володимирівна*;
РОЗДІЛ III: кандидат педагогічних наук, доцент *Листопад Олена Валеріївна*,
кандидат педагогічних наук, доцент *Кривонос Ольга Борисівна*;
РОЗДІЛ IV: доцент *Рисіна Марія Юхимівна*;
РОЗДІЛ V: доцент *Рисіна Марія Юхимівна*;
РОЗДІЛ VI: кандидат педагогічних наук, доцент *Осьмук Наталія Григоріївна*.

К 93 Курсова робота з педагогіки: методичні основи організації дослідження та орієнтовна тематика: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. А. Сбруєвої – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – 184 с.

У навчально-методичному посібнику викладено основні етапи роботи над курсовим дослідженням, вимоги до оформлення та захисту. Матеріали допоможуть студенту вибрати актуальну тему курсової роботи відповідно до особливостей майбутньої педагогічної діяльності, наукових інтересів та індивідуальних можливостей.

Для студентів та викладачів вищих педагогічних навчальних закладів

УДК 378.147:371.134 (075.8)
ББК 74.580.21я73
К 93

© Колектив авторів, 2014
© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014

ВСТУП

Реформування сучасної української школи потребує підготовки вчителя-професіонала, здатного принести користь своїй країні, сформувати покоління, спроможне жити та творити в умовах неперервних змін, гідно представляти націю у світовому культурному й економічному просторі, забезпечити їй успішне входження у світове співтовариство. Підготовку такого вчителя уможлиблює якісне оновлення його професійної підготовки, передусім, забезпечення спрямованості на формування високого рівня професійно-педагогічної компетентності, що передбачає творчий рівень володіння професійними знаннями й уміннями. Професійно-педагогічна компетентність набувається, у першу чергу, в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Важливим засобом формування професійної компетентності майбутніх учителів є їх залучення до науково-дослідної роботи. Наукові дослідження є результатом педагогічного пошуку, що сприяє збагаченню теорії та практики педагогічної науки й забезпечує глибоке розуміння сутності педагогічних явищ, інноваційне розв'язання неординарних педагогічних завдань.

Згідно з навчальними планами та програмами з психолого-педагогічних дисциплін кожен студент педагогічного ВНЗ повинен оволодіти як теоретичними знаннями, так і набути уявлення про засоби, за допомогою яких ці знання були здобуті, тобто оволодіти методами наукового пізнання. Це дає можливість запобігти догматичному накопиченню інформації у процесі навчання й сприяти формуванню творчого наукового мислення майбутніх учителів.

Науково-дослідна робота студентів – один із видів навчальної діяльності, який є логічним продовженням і поглибленням процесу формування професійних компетентностей майбутніх учителів.

Запропонований посібник розрахований на студентів II та III курсів вищих педагогічних навчальних закладів. У ньому викладено основні етапи роботи над курсовим дослідженням, вимоги до його оформлення та захисту. Представлені матеріали допоможуть студенту вибрати актуальну тему курсової роботи відповідно до особливостей майбутньої педагогічної діяльності, наукових інтересів та індивідуальних можливостей. У посібнику подано орієнтовну тематику курсових робіт зі списком рекомендованої для вивчення й використання літератури.

РОЗДІЛ І. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ КУРСОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ПЕДАГОГІКИ

1. 1. Загальні завдання курсового дослідження

Відповідно до навчальних планів державних педагогічних університетів України на всіх факультетах виконуються курсові роботи з педагогіки, які є важливою формою самостійної пізнавальної діяльності студента в навчальному процесі. Вони сприяють більш глибокому й міцному засвоєнню психолого-педагогічних знань, розвитку пізнавальних інтересів, залученню до цілеспрямованої науково-дослідницької роботи, формуванню творчого ставлення до майбутньої професійної діяльності вчителя.

У процесі виконання курсових робіт студенти досліджують обрану педагогічну проблему на основі самостійного пошуку, творчої переробки, узагальнення, систематизації наявних знань із педагогіки та сумісних дисциплін, а також вивчення передового педагогічного досвіду. Тому курсове дослідження передбачає більш глибоке, порівняно з рефератом, вивчення конкретної наукової проблеми. Виходячи з цього, **метою** курсової роботи є:

- ✓ поглиблення знань з актуальних проблем конкретної галузі педагогічної науки;
- ✓ подальший розвиток умінь самостійного критичного опрацювання наукових джерел;
- ✓ формування дослідницьких умінь;
- ✓ стимулювання до самостійного наукового пошуку;
- ✓ розвиток умінь аналізувати передовий досвід та узагальнювати власні спостереження;
- ✓ формування вмінь практичної реалізації результатів дослідження визначеної проблеми в самостійно виконаних розробках.

Під час роботи над курсовим дослідженням значно розширюється науково-теоретичний кругозір студента з обраної проблеми, вдосконалюються вміння самостійного вивчення літератури, аналізу педагогічного досвіду, засвоюється методика проведення психолого-педагогічного експерименту.

Написання курсової роботи, як і будь-якого наукового дослідження, – це тривалі роздуми над обраною темою, глибоке вивчення психолого-педагогічної літератури й досвіду професійної діяльності вчителів, висування наукової гіпотези, пошук шляхів вирішення проблеми, їх реалізація в практичній діяльності під час педагогічної практики, формулювання висновків і, нарешті, клопітка робота із удосконалення остаточного варіанту досліджування роботи – його наукове структурування та літературне оформлення.

1.2. Загальні вимоги до курсового дослідження

Курсова робота повинна мати достатній *теоретичний рівень*, бути написаною на основі глибокого вивчення сучасних психолого-педагогічних досліджень, робіт з суміжних дисциплін і зібраного дослідником фактичного матеріалу. Напрямок пошукової діяльності під час виконання курсової роботи може мати *реферативний (теоретичний)* або *дослідницький* характер.

У курсовій роботі **реферативного** типу проводиться теоретичний аналіз найбільш вагомих та актуальних досліджень з обраної теми. Для надання дослідженню творчого характеру необхідні:

- ✓ самостійний підхід до аналізу психолого-педагогічних досліджень;
- ✓ визначення етапів розвитку досліджуваного педагогічного процесу з формулюванням критеріїв, за якими їх визначено;
- ✓ порівняння різних точок зору на проблему, що розглядається;
- ✓ власні оцінювальні судження з приводу основних теоретичних положень, а не описовий переказ результатів досліджень з обраної теми;
- ✓ зв'язок із шкільною практикою.

Наприклад, реферативні курсові роботи можуть бути виконані за такими темами: «Ідеї вільного виховання в педагогічних системах Ж.-Ж. Руссо і Л. М. Толстого», «Розвиток категорії «природовідповідність виховання» у вітчизняній педагогіці XVIII–XIX століть», «Козацька педагогіка як вершинна форма української народної виховної мудрості», «Реформування середньої освіти США у 90-х рр. XX ст.», «Особистісно-орієнтований підхід до організації навчального процесу в українській педагогічній теорії 90-х рр. XX ст.» тощо.

Робота **дослідницького** характеру передбачає організацію, проведення та аналіз експерименту в період педагогічної практики.

Наприклад, у курсовій роботі «Розвиток міжособистісних відносин у класному колективі молодших підлітків» необхідно провести вивчення цієї проблеми в класному колективі, використовуючи *соціометричний метод* дослідження; *діагностичні бесіди* з класним керівником і вчителями, які працюють у цьому класі; *цілеспрямоване спостереження* різноманітних видів діяльності школярів; *проаналізувати* зміст і характер діяльності класного колективу, стиль педагогічного керівництва, сформованість колективної думки, наявність традицій, рівень розвитку міжособистісних відносин в учнівському колективі.

У курсовому дослідженні на тему «Шляхи підвищення ефективності домашньої навчальної роботи школярів» доцільно провести *хронометрування* домашньої навчальної роботи; *анкетування* і *діагностичні бесіди* з учнями з питань організації їх пізнавальної діяльності вдома; *проаналізувати* зміст і обсяг домашніх завдань з предметів спеціалізації студента-дослідника. На основі проведеного загального аналізу необхідно *сформулювати гіпотезу* щодо шляхів підвищення ефективності домашньої навчальної роботи й *перевірити* її в період педагогічної практики.

У курсовій роботі має бути чітка структура, виділені окремі частини роботи, абзаци; пронумеровані сторінки; правильно оформлені посилання, висновки, цитати, список використаної літератури.

У процесі виконання курсового дослідження необхідно керуватись такими основними **принципами**, які визначають підхід до вивчення проблеми, методику добору фактів і способів аналізу:

✓ **принцип цілісного вивчення педагогічного явища та процесу**, що зобов'язує проводити будь-яке дослідження в єдності з усебічним формуванням особистості й у цілісному навчально-виховному процесі. Реалізація цього принципу передбачає встановлення зв'язку якостей, що вивчаються, із сутнісними сторонами особистості; розкриття різноманітності зовнішніх впливів на формування якостей особистості, що є предметом вивчення; чітке визначення місця досліджуваного педагогічного явища в цілісному виховному процесі;

✓ **принцип комплексного використання методів дослідження**, що обумовлений складністю самого педагогічного процесу, його діалектичністю. Будь-який факт і явище в цьому процесі пов'язані з іншими, мають відкриті та приховані зв'язки, прості та складні залежності, що вимагає багатоцільової установки за умови вивчення педагогічного явища, охоплення якомога більшої кількості зв'язків, урахування зовнішніх впливів під час проведення дослідження за допомогою різноманітних методів, постійної перевірки й уточнення отриманих даних;

✓ **принцип об'єктивності**, що вимагає вивчення кожного факту за допомогою різних методів, перевірки, уточнення фактичного матеріалу, співставлення даних свого дослідження з даними інших досліджень, фіксації всіх проявів (позитивних і негативних);

✓ **принцип єдності вивчення й виховання особистості**, що обумовлений необхідністю одночасного вирішення декількох завдань: вивчення дітей; стимулювання їх самопізнання й самовиховання,

аналізу й узагальнення результатів експериментальної роботи. Отже, необхідно бути одночасно дослідником і вихователем;

✓ **принцип вивчення явища в його зміні та розвитку**, згідно з яким сутність того, що вивчається, можливо вивчити, зрозуміти, виміряти лише у взаємозв'язку з іншими явищами, якостями, процесами, у розвитку й суперечностях;

✓ **принцип історизму**, реалізація якого дозволяє досліднику проводити порівняння, аналогії, бачити найбільш суттєві та стійкі зв'язки явища, яке вивчається, протягом тривалого проміжку часу, виявити тенденції, зміни в педагогічному процесі, показати вплив практики на розвиток ідеї;

✓ **принцип поєднання наукової сміливості з обережністю**, що є надзвичайно актуальним у педагогічному дослідженні, оскільки учасниками його є школярі, і ризики є недопустимими. Необхідно шукати нові шляхи вирішення проблем, використовувати сучасні методики, але одночасно передбачати можливі недоліки, періодично робити «зрізи» в ході експерименту, вчасно відмовлятися або вдосконалювати методики, якщо вони не сприяють вирішенню поставлених завдань;

✓ **принцип глибинного розгляду проблеми** означає, що суттєве можна відшукати тільки тоді, коли заглибитися в діалектику явища, яке вивчається.

Навчально-методичні матеріали, розроблені студентами в ході написання курсових робіт, повинні засвідчувати їх уміння розробляти цікаві прийоми та методи навчання й виховання учнів; будувати власні комплекси вправ з розвитку вмінь і формування певних навичок; виготовляти наочні засоби навчання; добирати та обробляти обрані методи дослідження.

Розроблені матеріали повинні бути впроваджені в навчальний процес під час педагогічної практики та представлені в додатках до наукового дослідження. Курсова робота має бути оформлена та зброшурована, відповідно до вимог, що сформульовані в підрозділі 1.6 даного розділу.

1.3. Вибір теми курсової роботи

Вибір теми – складний і відповідальний етап у підготовці до написання курсової роботи, який за умови свідомого й ретельного підходу найбільшою мірою сприяє успішному її виконанню. Обираючи тему курсового дослідження *необхідно*:

✓ керуватися суспільними потребами в розробці тієї чи іншої проблеми;

- ✓ ґрунтуватися на особистих пізнавальних інтересах і можливостях;
- ✓ ураховувати фахову спеціалізацію, а студентам заочної форми навчання – і характер своєї трудової діяльності, що дозволить їм не тільки поглибити й систематизувати знання, але й пов'язати теоретичні положення з педагогічною практикою, провести змістовне наукове дослідження, сформулювати шляхи вирішення педагогічної проблеми, що вивчається;
- ✓ поєднувати розробку теми курсової роботи з педагогіки з попередньою дослідницькою діяльністю з суміжних дисциплін.

Робота протягом кількох років над органічно пов'язаними між собою проблемами дозволить провести курсове дослідження на більш високому теоретичному й методичному рівні та перейти до дипломного дослідження. Наприклад, студенту, який виконав з психології реферативне дослідження з вивчення моральної самооцінки підлітків, краще вибрати для курсової роботи тему: «Розвиток моральної самооцінки підлітків у системі роботи класного керівника». Оволодіння методикою вивчення моральної самооцінки дозволить майбутньому вчителю в курсовій роботі в більшій мірі акцентувати увагу на вивченні діяльності класного керівника для формування адекватної самооцінки підлітків.

У подальшому в дипломному дослідженні з цієї проблеми доцільно провести порівняльний аналіз моральної самооцінки підлітків різних класів, виявити причини неадекватності самооцінки й показати її залежність від системи виховної роботи та інших факторів. Експеримент у період педагогічної практики дозволить сформулювати конкретні висновки та методичні пропозиції. Таким чином, виконання курсової, а в подальшому й дипломної роботи сприятиме більш глибокому та свідомому оволодінню психолого-педагогічними, методичними знаннями й методами науково-педагогічного дослідження.

У розробці орієнтовної тематики курсових робіт із педагогіки враховувались актуальні проблеми навчання й виховання на сучасному етапі розвитку школи, їх значення у професійній підготовці майбутніх учителів. В окремих випадках студентам дозволяється сформулювати й запропонувати для дослідження свою тему. Її затвердженню мають передувати обґрунтування вибору та згода педагога на керівництво запропонованою темою. Після вибору теми курсової роботи необхідно погодити її з науковим керівником і затвердити на засіданні кафедри педагогіки.

Проведення курсового дослідження – процес тривалий і трудомісткий. Тому студентам необхідно відразу ж приступити до вивчення проблеми згідно з орієнтовним планом-графіком, який погоджується з науковим керівником (див. додаток А). Викладач проводить планові індивідуальні та колективні консультації, які дають можливість своєчасно виявити труднощі, що зустрічаються у процесі самостійної роботи, надає своєчасну допомогу, викликає студентів на позапланові консультації, якщо в цьому виникає необхідність.

1.4. Етапи проведення дослідження

Здійснювати педагогічне дослідження необхідно поетапно. Різні аспекти характеристики етапів проведення педагогічного дослідження відображені в роботах С. С. Вітвицької, С. У. Гончаренка, І. П. Подласого, Т. В. Кожекіної та І. Ф. Клименко, В. І. Загвязінського та А. Ф. Закірова та ін. Кількість етапів залежить від змісту й завдання дослідження, може бути різною. Зміст основних етапів педагогічного дослідження відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи проведення педагогічного дослідження

I етап	Визначення протиріччя в педагогічному процесі
	Визначення наукової проблеми й мети дослідження
II етап	Визначення стану розв'язання протиріч, їх причин
	Визначення об'єкта і предмета дослідження
	Формулювання педагогічної гіпотези
III етап	Формулювання конкретних завдань відповідно до гіпотези
	Визначення методики дослідження
IV етап	Експериментальні дослідження
V етап	Завершувально-узагальнюючий

Дослідження починається із встановлення існуючих протиріч у практичній педагогічній діяльності, у діяльності освітньої системи (системи в цілому або окремої її ланки), протиріч у трактуванні певних історико-педагогічних явищ і процесів. Таких протиріч можна виявити багато. Між собою вони відрізняються як за змістом, так і за кількістю та вагомістю завдань, які необхідно вирішити для їх розв'язання.

Розв'язання певного протиріччя в організації навчально-виховного процесу, в удосконаленні діяльності освітньої системи може бути метою дослідження.

Мета дослідження спрямовує діяльність дослідника на розв'язання наукової проблеми й досягнення результату. **Наукова проблема** (від грецького *πρόβλημα* – задача, утруднення) – у широкому розумінні складне теоретичне або практичне питання, що потребує розв'язання, вивчення й дослідження. Наукова проблема розв'язується через з'ясування суперечливих позицій, що існують у трактуванні будь-яких явищ і процесів, шляхом проведення експериментальних досліджень із застосуванням нових методів, засобів навчання або спеціально створених і побудованих їх комплексних структур. Правильно поставлена проблема є передумовою успіху її вивчення. Щоб перейти від практичного завдання до наукової проблеми, необхідно виконати два процеси: 1) визначити, які наукові знання потрібні, щоб вирішити практичне завдання; 2) встановити, чи є для цього необхідні наукові знання.

Звідси випливає, що наукова проблема не висувається довільно, а є результатом глибокого вивчення педагогічної практики та науково-педагогічної літератури. Вона характеризує реальний рух пізнавального процесу й фіксує його суперечності на певному етапі розвитку науки. Тому в кожному дослідженні треба вирізнити вихідні засади проблеми, а також довести, що для її вивчення існує необхідне «поле» пошуку, є базові наукові знання та засоби їх практичної реалізації.

Пошук та конкретизація педагогічної проблеми – досить складне завдання, однак кожний дослідник повинен знати, як виникла проблема, вміти доводити її актуальність і своєчасність дослідження.

Обґрунтування актуальності проблеми передбачає відповідь на запитання: чому цю проблему важливо розв'язувати сьогодні, що включає висвітлення кількох позицій. Передусім, необхідним є посилення на державні документи, у яких визначаються або закладаються соціальні замовлення в галузі освіти.

Загальні соціальні завдання конкретизуються визначенням тих практичних питань, що мають бути вирішені в діяльності навчальних закладів.

Визначаючи **об'єкт**, дослідник повинен знайти відповідь на питання: що розглядається? Об'єктом педагогічного дослідження є педагогічні процеси (процес навчання чи виховання тощо) та явища (освітня система, педагогічна концепція, ідея тощо). Часто об'єкт визначається як сукупність споріднених елементів, серед яких виділяється один як предмет дослідження.

Отже, **предмет** визначає аспект розгляду, дає уявлення про спосіб розгляду об'єкта дослідження, про те, які властивості, відношення, аспекти й функції об'єкта розкриваються. Таким чином, об'єктом виступає те, що досліджується, а предметом, те, що в цьому об'єкті дістає наукове пояснення. В об'єкті, яким є розумовий розвиток учнів у ході навчання, може визначатися предмет: дослідницький і евристичний методи навчання як засіб розумового розвитку учнів або дидактична система вправ для розумового розвитку дітей. У темі «Формування в підлітків потреби в самовихованні» об'єктом виступає процес самовиховання, а предмет – сама потреба у самовихованні, яка формується в процесі навчання й виховання.

Предметом педагогічного дослідження можуть бути мета освіти та виховання, зміст, форми й методи організації та здійснення педагогічного процесу, характеристики діяльності учня й учителя, суперечності навчально-виховного процесу, шляхи його вдосконалення, характер педагогічних вимог, впливів, педагогічні умови, особливості, тенденції розвитку навчально-виховних явищ і процесів, різні види педагогічних ситуацій.

Предметом дослідження можуть виступати також різні педагогічні відносини: між дітьми в групах і колективах, колективом і особистістю, між різними колективами, стосунки в педагогічних колективах, між сім'єю та школою, місцевою громадою й школою, стосунки між дітьми різного віку в навчальних і трудових об'єднаннях тощо. Діяльність і навчання самої дитини також може бути предметом дослідження: її самопізнання, самовиховання, здатність до навчання й виховання, життєвий досвід, поведінка, особистісні якості, інтереси, мотиви, потреби тощо.

Важливою вимогою є відповідність предмета об'єкту дослідження. Дотримання цієї вимоги допомагає обґрунтовано сформулювати **мету дослідження**. Під час формулювання мети дослідник з'ясовує, який результат він бажає одержати. Намічаючи логіку дослідження, дослідник формулює кілька часткових дослідницьких **завдань**, які у своїй сукупності повинні дати уявлення, що слід зробити для досягнення мети.

Послідовність визначених завдань має бути такою, щоб кожне з них логічно випливало з попереднього. У цілісній єдності завдань відсутність одного може призвести до незавершеності всього дослідження та неможливості його використання в педагогічній практиці.

Єдиного стандарту у формулюванні завдань бути не може, але найчастіше вони пов'язані з виявленням сутності, природи та

структури об'єкту, що вивчається, розкриттям загальних способів його перетворення та розробкою конкретних методик педагогічних дій і практичних рекомендацій.

Можна навести такий варіант визначення послідовності завдань педагогічного дослідження: вирішення теоретичних питань дослідження поставленої проблеми (визначення змісту досліджуваних понять, конкретизації їх структури, розробка критеріїв педагогічного діагностування та корекції); вивчення наявних умов вирішення проблеми на практиці, констатація та аналіз типових недоліків і їх причин; обґрунтування необхідної методики для розв'язання визначеної проблеми (тут основою є теоретичні дані, одержані дослідником у процесі реалізації першого завдання, та матеріали аналізу і практичної діяльності, здобуті в ході виконання наступного завдання); експериментальна перевірка запропонованої методичної системи; розробка методичних рекомендацій для тих, хто буде використовувати результати дослідження на практиці (учителів, вихователів, методистів).

У педагогічних дослідженнях існує своєрідна ієрархія завдань. Спершу окреслюються найзагальніші, кожне з яких деталізується в процесі дослідження.

Об'єкт, предмет, мета і завдання окреслюють ту галузь педагогічної діяльності, яка досліджуватиметься в науковій роботі. Однак вони не розкривають обраний автором принципівий шлях реалізації поставленої проблеми. Він розкривається у провідній ідеї. *Наукова ідея* – це загальний план зміни предмета, як частка об'єкту дослідження, спрямованого на усунення (повністю або частково) деяких із кола питань, пов'язаних з розв'язанням обраної наукової проблеми. Наукова ідея формулюється у вигляді гіпотези дослідження.

Гіпотезу називають логічним засобом наукового дослідження, завдяки якому відбувається відкриття нового в науці. Зазначимо, що зміст гіпотези повинен бути конкретним, відповідним до мети, об'єкта та предмета дослідження.

Як правило, гіпотеза не виникає у свідомості дослідника спонтанно. Вона є результатом глибокого вивчення історії і теорії досліджуваного питання й суміжних галузей наукового знання, осмислення досвіду навчально-виховної роботи. Хоча гіпотеза передбачає певний шлях вирішення проблеми, визначає методи дослідження, характер необхідного й достатнього фактичного матеріалу та визначає особливості бажаного результату, вона не є готовим рішенням проблеми.

За структурою гіпотеза може складатись з двох елементів: передбачення та припущення.

Передбачення – це визначення нового стану або процесу існування предмету дослідження, а *припущення* – це умови й засоби, методи, виконання та врахування яких призводить до переходу предмета дослідження в цей стан.

Логіка формулювання змісту гіпотези може бути індуктивною, дедуктивною або мати комплексний характер. Індуктивна передбачає визначення змісту гіпотези на основі сукупності фактів, які одержані у процесі проведених досліджень. Дедуктивна логіка передбачає формулювання тези на основі аналізу відомого загального положення. Комплексна має елементи передбачення перших двох підходів. Тому побудова гіпотези завжди є творчим процесом.

Існує *два типи гіпотез*. Перший тип – теоретичні гіпотези, в основу яких покладено наукові закономірності, методологічні положення, логічні судження, аргументовані прогнозування, фундаментальні знання, що можуть бути не лише педагогічними, а й суміжними знаннями з психології, соціології тощо. Такі гіпотези є вагомими та значущими, бо вони є засобом розвитку відповідної галузі педагогічної науки й елементом педагогічної теорії.

Другий тип – емпіричні гіпотези. Вони ґрунтуються на результатах попереднього практичного досвіду, що нерідко набувається методом «проб і помилок» Цей тип гіпотез також має певну наукову цінність.

Теоретичні й емпіричні гіпотези називають ще пояснювальними та описовими. Більш високий – теоретичний рівень гіпотези розкриває ті чинники, внаслідок яких досліджувані педагогічні засоби будуть найефективнішими. Теоретична гіпотеза має досить складну структуру, оскільки її зміст відображає функціональну взаємозалежність проблеми, предмета дослідження та шляхів отримання очікуваної результату. Гіпотезу не можна будувати, виходячи з очевидних істин, вона завжди передбачає пошук чогось нового в теорії та практиці.

Серед основних функцій, які виконує гіпотеза в наукових дослідженнях, слід назвати такі: окреслення кола завдань, що мають бути взаємопов'язані та взаємодоповнюючі; систематизація складових наукового апарату дослідження (проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання) та етапів його проведення (обґрунтування актуальності теми, теоретичне опрацювання проблеми, вивчення й аналіз педагогічного досвіду, розробка методики дослідження, проведення педагогічного

експерименту, обробка добутих даних, формулювання висновків); прогнозування результатів наукового пошуку; поєднання теорії та практики педагогічної діяльності; встановлення зв'язку між уже відомими та новими фактами, отриманими в процесі експерименту; пояснення явищ об'єктивної реальності; цілеспрямованого перебігу дослідної роботи; розширення та збагачення сфери педагогічних знань.

Навіть неповний перелік функцій гіпотези показує її провідну роль в організації та проведенні дослідження. Проте реальне здійснення цих функцій стає можливим тільки тоді, коли гіпотеза відповідає певним вимогам, а саме: може бути експериментально перевіреною; має чітке однозначне формулювання, зміст якого охоплює лише ті педагогічні явища, котрі досліджуються в конкретній роботі; є принципово простою та ясною; складається з такої структури, яка включає теоретичне пояснення висунутого припущення.

Кожна гіпотеза підтверджується фактами, аргументами, що перетворюють її з припущення на достовірне знання. Для цього розробляється методика дослідження, яка має бути адекватною обраному предмету, меті й завданням наукового пошуку.

Теоретична значущість дослідження є інтегральною характеристикою впливу проведеного дослідження на педагогічні компетенції дослідника, комплексним показником його перспективності та доказовості. Вона може виявлятися як у сфері загальної педагогіки, так і її окремої дисципліни (дидактики, виховання, спеціальної методики).

Практичне значення характеризує реальні зрушення в навчанні й вихованні, що досягнуті чи можуть бути досягнутими через упровадження в педагогічну практику результатів проведеного дослідження.

Виділяють два можливі шляхи такого впровадження: *безпосередній*, коли отримані результати прямо адресуються школам і педагогам для використання; *опосередкований*, коли результати включаються в систему педагогічних знань і як їх складова впливають на практику.

У визначенні практичного значення треба вказати, де і з якою метою можна використовувати результати та висновки дослідження, у якому вигляді вони подані (методичні рекомендації, правила, плани уроків та ін.), який соціальний і психолого-педагогічний ефект очікується від їх упровадження (підвищення ефективності професійної діяльності, сформованості професійних компетенцій тощо).

Практичне значення є найважливішою ознакою наукового пошуку, який далеко не завжди може претендувати на важливий теоретичний результат.

Відповідальним етапом дослідницького процесу є визначення методологічних основ наукового пошуку й вибір методів його проведення, що потім перетворюються на конкретні методики, адекватні меті й завданням дослідження.

Термін «метод» походить від грецького слова μέθοδος, що означає шлях дослідження чи пізнання.

Поняття «науковий метод» можна охарактеризувати як спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта. Ця категорія охоплює комплекс внутрішніх і зовнішніх дій дослідника. Тому, з одного боку, метод розглядають у процесуальному плані як загальну модель дослідницьких процедур, а з другого, – як спосіб їх реалізації в інтелектуальних і практичних операціях дослідника. У такий спосіб під методом слід розуміти систему прийомів, що застосовуються для досягнення мети й завдань дослідження, і схему, якою керується дослідник у ході організації наукової роботи на її окремих етапах.

Методи значною мірою спрямовують досягнення педагогічної реальності, можливості розв'язання певних наукових завдань. Але їхній вибір не може бути безпідставним, бо методи завжди є похідними від предмета і мети дослідження, детерміновані його змістом та умовами проведення, залежними від того, що вивчається. Тому недостатньо просто назвати номенклатуру методів, які використовуються в дослідженні. Необхідно обґрунтувати їх вибір, розкрити способи взаємозв'язку як певної системи, визначити послідовність застосування процедур, тобто методику наукового пошуку.

Термін «методика» означає сукупність засобів, умов, пов'язаних у систему логікою процесу досягнення потрібного результату. Методика включає стратегію отримання нового педагогічного знання, її окремих кроків і в цілому визначає програму дослідження, конкретні завдання.

Розробка методики орієнтована на вивчення педагогічних явищ через накопичення фактів, їх висвітлення й пояснення.

Сучасні педагогічні дослідження не можуть обмежуватись описовим викладом отриманих результатів, що виражені у формі суб'єктивних оцінок «краще – гірше», «більше – менше», «вище – нижче» тощо. Тому важливою вимогою до вибору методів є передбачення можливості

якісного й кількісного аналізу експериментальних даних, способів їх взаємозв'язків. Доцільно також кожний результат добувати не одним, а кількома методами, які доповнюють та корегують один одного. Таким чином підвищується надійність дослідження, стає можливим уникнення небажаних помилок, вплив випадкових неврахованих факторів.

Системне використання методів потребує їх певної класифікації. У науковій літературі, як правило, вирізняють *загальнонаукові* та *конкретнонаукові методи дослідження*. До загальнонаукових відносять: *загальнотеоретичні* (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція тощо); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинг тощо); *соціально-психологічні* (соціометрія, тестування, тренінг тощо); *математичні* (ранжування, шкалування, індексування, кореляція, статистичні методи тощо). До конкретнонаукових відносять: *теоретичні* (аналіз літератури, архівних джерел, документацій, продуктів діяльності учнів, аналіз поняттєво-термінологічної системи, побудова гіпотез, уявного експерименту, прогнозування, моделювання тощо); *емпіричні* (спостереження, бесіди, педагогічний консиліум, визначення й узагальнення масового та індивідуального педагогічного досвіду педагогічний експеримент, науково-педагогічна експедиція).

На початку дослідження, незалежно від його виду (реферативне, експериментальне) необхідно окреслити загальні контури наукового пошуку, визначити його орієнтири та основні етапи, чітко сформулювати дослідницькі завдання. Ця попередня теоретична робота проводиться дослідником на ґрунті *вивчення літературних джерел*. Хоч ознайомлення з науковою інформацією супроводжує весь процес дослідження, на перших етапах воно відіграє особливо важливу роль. Саме в такий спосіб дослідник отримує та накопичує певний фактичний матеріал, здійснює аналіз, узагальнення й інтерпретацію наукової інформації відповідно до логіки свого дослідження.

Вивчення та аналіз наукового доробку інших авторів за своїм значенням і трудомісткістю є важливою складовою наукового пошуку студента. Існують певні *правила роботи з науковою літературою*, які треба враховувати автору дослідження:

- 1) складання попереднього бібліографічного списку джерел;
- 2) підбір публікацій;
- 3) опрацювання публікацій.

Так, під час складання бібліографії важливо, предусім, визначити інформаційні джерела, у яких можуть бути публікації з досліджуваної проблеми (статті, газетні та журнальні періодичні видання, збірники наукових праць, матеріали конференцій, архіви тощо). Необхідно також з'ясувати коло авторів, які вивчали питання, пов'язані з обраною темою.

У пошуку літератури суттєву допомогу надають каталоги бібліотек, використання бібліографії монографій та актуальних статей у періодичних педагогічних виданнях, довідників, Інтернет-каталогів.

Знайомитися з літературою слід у зворотньо-хронологічному, а не прямо-хронологічному порядку. Зміст видань останніх років може охоплювати матеріали попередніх наукових розробок. Тому, починаючи роботу з новою літературою, дослідник запобігає можливого дублювання та повторного огляду тієї самої інформації.

Усі зібрані матеріали треба систематизувати, для чого виділяють певні напрями до вивчення наукової проблеми, що характеризують якісні зрушення її становлення. Кожний із цих напрямів спрямовує критичний аналіз, який дає можливість визначити «білі» плями, тобто ще недостатньо досліджені ракурси проблеми, і на цій основі окреслити свої наукові завдання.

Іншим варіантом огляду літератури є тематичний аналіз. Він передбачає систематизацію всієї інформації за різними аспектами розглядуваної теми. Накопиченню матеріалів у процесі критичного аналізу допомагають такі засоби:

- а) папки з галузевої інформації, що містять окремі аркуші з відомостями про певні публікації;
- б) цитування – дослівний запис авторського тексту;
- в) витяги – скорочений або повний виклад змісту окремих фрагментів літературного джерела;
- г) складання словника нових термінів;
- д) анотація – коротка характеристика змісту публікації. Анотації зручно розміщати на окремих картках з різних питань досліджуваної теми;
- е) конспекти – детальний виклад змісту інформації. Головна вимога до нього полягає в тому, щоб виділити основні положення, зафіксувати ті з них, які є найсуттєвішими для даної роботи.

У всіх формах накопичення матеріалу необхідно точно вказувати вихідні дані інформаційного джерела, а саме: прізвище та ініціали автора, назву публікації, видавництво, місце та рік видання, відповідні сторінки тексту, загальний обсяг роботи.

У процесі наукового пошуку дослідник звертається до великої кількості наукових джерел, у яких можна зустріти неоднакові тлумачення окремих понять. Це зумовлює необхідність проведення теоретичної роботи з уточнення поняттєво-термінологічного апарату дослідження, що передбачає вибір та осмислення тих наукових визначень, які найбільш точно характеризують поставлену проблему.

Робота над поняттєво-термінологічним апаратом є конче важливою. Слід мати на увазі, що в гуманітарних науках наукові визначення іноді межують з побутовою, загальноживаною мовою, а це призводить до їх некоректного використання.

Правильним є застосування вже апробованих, поширених, зрозумілих у педагогічному плані термінів. Правильність їх використання є суттєвою ознакою високого рівня проведеного дослідження. Цього можна досягти глибоко вивчаючи літературу, ознайомлюючись з різними існуючими підходами до визначення змісту певних наукових понять, вибору однієї з можливих точок зору та пояснення зробленого вибору в теоретичній частині дослідження.

Важливим джерелом накопичення інформації є *вивчення та аналіз педагогічного досвіду*. Цей метод становить складову педагогічного пошуку і застосовується з різною дослідницькою метою. Він допомагає виявленню існуючого рівня функціонування навчально-виховного процесу, властивих йому протиріч, розкриттю елементів нового й раціонального у практиці кращих учителів. Цілеспрямоване вивчення педагогічного досвіду вимагає чіткої спрямованості дослідника, тобто усвідомлення ним того, що саме треба вивчати.

Основними критеріями, що характеризують сутність і зміст передового педагогічного досвіду, є новизна, результативність, актуальність, перспективність і стабільність.

В аналізі педагогічного досвіду можна виділити окремі етапи: виявлення, описання, вивчення й узагальнення. Здійснення кожного з них вимагає використання певних дослідницьких прийомів (спостереження, фіксації результатів, експертної оцінки та ін.), що є складовими аналізу педагогічного досвіду як наукового методу.

Діагностування педагогічного досвіду спрямовує на визначення його позитивного змісту, шляхів становлення, об'єктивних можливостей використання в інших умовах та іншими особами. Цей процес ґрунтується на певній програмі дослідницьких дій

До теоретичних методів належать індукція та дедукція.

Індукція є формою наукового пізнання, що спрямоване на з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між педагогічними явищами, узагальнення емпіричних даних на основі логічних висувань від конкретного до загального, від відомого до невідомого.

Індуктивні знання мають імовірний характер, бо вони завжди виражають припущення про існування певної закономірності. Вірогідність такого припущення перевіряється експериментальним дослідженням. Тому індукція є обов'язковою складовою педагогічного експерименту, що допомагає визначити причинність досліджуваних явищ, з'ясувати, чому одні з них спричинюють зміни інших.

Отже, індукція відкриває шлях розвитку знання від емпіричного до теоретичного рівня, виступає способом створення педагогічних концепцій, які є результатом узагальнення одиничних спостережень.

Дедукція виводиться нове знання шляхом просування від загального до конкретного й тому дає вірогідні знання, а не імовірні (як індукція). Основою дедуктивного методу виступають наукові положення та постулати, що не вимагають дослідно-експериментального підтвердження, а сприймаються як аксіоми.

У реальному педагогічному процесі індукція й дедукція завжди взаємодіють між собою як діалектична єдність пізнання загального та конкретного. Індукція виявляє окреме як загальне, а дедукція виводить окреме із загального. Натомість цього одностороння орієнтація на дедуктивні методи дослідження без потрібного аналізу емпіричних фактів позбавляє педагогічні знання змістового наповнення й відриває від об'єктивної реальності.

Аналіз і синтез також є методами наукового пізнання, що, так само як індукція і дедукція, не існують ізольовано один від одного. *Аналіз* – це уявне або фактичне розкладання цілого на частини; *синтез* – відновлення цілісності розглядуваного предмета в усьому розмаїтті його виявлень.

За допомогою аналізу виділяються й досліджуються окремі ознаки предмета чи явища. Це дає можливість вивчити його структуру, відокремити суттєві риси від несуттєвих, розкрити різнобічні зв'язки розглядуваного предмета з іншими предметами педагогічної реальності, з'ясувати властиві йому протиріччя.

Але виділені в такий спосіб ознаки є недостатніми, оскільки вони досліджуються окремо й не зіставляються між собою. Для того, щоб розглянути їх як елементи цілого, використовується синтез, що встановлює єдність складових предмета.

Методи аналізу й синтезу застосовуються в теоретичних дослідженнях під час визначення проблеми пошуку, наукової концепції, розробки гіпотези тощо. Вони відіграють суттєву роль і в процесі експерименту, висновки про результати якого формуються на основі аналізу й доводяться теоретичним шляхом за допомогою синтезу, що є не просто складанням частин предмету, а досить непросту логіко-конструктивною операцією наукового пізнання.

У науковому пошуку використовують також *метод порівняння*. Метод, за яким відбувається зіставлення досліджуваних предметів та встановлення їх подібності або відмінності, називається порівнянням. На рівні чуттєвого пізнання педагогічної реальності порівняння фіксує зовнішню подібність або відмінність, на рівні раціонального – подібність або відмінність внутрішніх зв'язків, що дозволяє виявити певні закономірності, розкрити сутність матеріалу, що вивчається тощо. Для досягнення об'єктивних наукових результатів у процесі порівняння необхідно дотримуватися таких вимог: зіставляти тільки однорідні об'єкти чи поняття; порівнювати предмети за такими ознаками, які мають суттєве значення.

На початкових стадіях дослідження використовується *метод класифікації*, який дає можливість упорядкувати й систематизувати педагогічні явища на основі визначення їх однорідності. Тим самим класифікація відкриває шляхи подальшого наукового пізнання.

Продуктивність класифікації залежить від вибору єдиних ознак, за якими вона відбувається. Нечіткість такого вибору є типовою помилкою молодих дослідників, що заважає їм усвідомити та чітко охарактеризувати зміст явищ і процесів, що вивчаються.

В історико-педагогічних та порівняльно-педагогічних дослідженнях використовуються зокрема такі теоретичні методи:

- ✓ *базових понять*, що застосовується для формування базової змістоворієнтованої вибірки із загальної сукупності понять, що складають поняттєво-термінологічне поле дослідження;
- ✓ *термінологічний*, що дозволяє проаналізувати визначення термінів і базових понять дослідження;
- ✓ *системний*, що використовується для цілісного висвітлення досліджуваного явища або процесу, тобто для з'ясування мети, завдань, змістових і процесуальних характеристик, результатів і зворотних зв'язків у функціонуванні різних рівнів освітньої системи;
- ✓ *конструктивно-генетичний*, за допомогою якого здійснюється характеристика процесів розвитку досліджуваних історико-

педагогічних та порівняльно-педагогічних явищ і феноменів та розробляється періодизація їх вивчення;

- ✓ *історико-типологічний*, що застосовується з метою характеристики різних підходів до типології досліджуваних історико-педагогічних або порівняльно-педагогічних явищ.
- ✓ *діахронний*, що дає змогу вивчити й схарактеризувати досліджувані педагогічні явища та процеси на різних історичних етапах їх розвитку;
- ✓ *системно-структурний*, що дозволяє схарактеризувати чинники впливу на досліджувані процеси та їх теоретичні засади;
- ✓ *компонентно-структурний*, що уможлиблює виявлення особливостей діяльності складових досліджуваних освітніх систем і педагогічних явищ у їх єдності та взаємозалежності
- ✓ *історико-компаративістичний*, що дає можливість виявити особливості вивчення й можливості використання досліджуваних зарубіжних педагогічних явищ і процесів у контексті розвитку української освіти й педагогічної думки.

У педагогічній науці широко використовуються *емпіричні методи* дослідження.

До емпіричного рівня наукового пізнання належать методи, що безпосередньо пов'язані з вивченням педагогічної реальності й забезпечують накопичення, фіксацію та узагальнення вихідного дослідного матеріалу. Провідним серед них є аналіз змісту педагогічної документації та результатів діяльності, педагогічне спостереження, письмове й усне опитування, тестування, експертна оцінка. Отримані за допомогою цих методів дані є основою подальшого теоретичного осмислення педагогічних процесів. Тому емпіричні й теоретичні методи створюють цілісну єдність наукового пізнання, без якої неможливо здійснити педагогічний пошук.

Аналіз документів може бути якісним і кількісним. Якісний аналіз передбачає описання документів, їх класифікацію та інтерпретацію. Кількісний аналіз визначається поняттям «контент-аналіз». За його допомогою можна встановити частоту використання певних термінів, виступів окремих персоналій, висловлених пропозицій, думок, ідей тощо. Успішність використання цього методу залежить від точності визначення предмета аналізу, конкретності вихідної позиції дослідника й мети пошуку.

Методи *аналізу результатів діяльності* мають назву проєктивних методів, їхнє використання в педагогічних дослідженнях є суттєвим і

необхідним, тому що саме на основі цих методів можна зробити висновки щодо реальних мотивів, позицій, потреб, цілей особистості.

Одним з основних методів наукового пізнання є *педагогічне спостереження*, що ґрунтується на безпосередньому та опосередкованому сприйманні педагогічних явищ. Наукове спостереження від побутового відрізняється цілеспрямованістю, послідовністю й фіксацією отриманих результатів. Так, воно завжди визначається певною пошуковою ідеєю та має чітко визначену мету. Разом із метою уточнюється програма спостереження, яка охоплює план роботи, засоби й техніку відбору потрібних даних, критерії їх оцінки. Адекватність сприймання педагогічних явищ передбачає ведення протоколів спостереження, що можуть бути доповненими аудіо- і відеозаписами.

Спостереження класифікують за ознаками способів і тривалістю їх проведення. За способами проведення вирізняють такі види спостережень: безпосереднє й опосередковане; причетне й непричетне. Залежно від тривалості вирізняють довгочасне та короткочасне, безперервне та дискретне спостереження.

У педагогіці є поширеними *методи опитування*. Ця група методів охоплює бесіду, інтерв'ю, анкетування. Усі вони характеризуються спільною ознакою: за допомогою методів опитування дослідник дізнається про власні судження, мотиви дій, потреби, інтереси, позиції, погляди, смаки респондентів. Ефективність отримання усних і письмових висловлювань залежить від бажання опитуваних відповідати на запитання та від ступеня їх підготовки до спілкування з дослідником на визначену тему. Тому в процесі опитування необхідно створювати доброзичливу атмосферу, яка спонукає до щирих відповідей, викликає довірливе ставлення співрозмовників один до одного.

У процесі *бесіди* опитуваний і дослідник виступають активними учасниками діалогу, у якому відбувається взаємний обмін думками. Бесіда проводиться у вільній формі. Дослідник лише визначає загальну тему, основні етапи та межі її обговорення, окреслює центральні питання й висуває для себе припущення щодо можливих результатів опитування.

На відміну від бесіди *інтерв'ю* є системою заздалегідь підготовлених запитань, які дослідник ставить опитуваному, утримуючись від власних коментарів. Таким чином, інтерв'юер не впливає на думку свого співрозмовника.

За кількістю учасників виділяють індивідуальне та групове інтерв'ю. За формою інтерв'ю буває стандартизованим (відбувається

точно за розробленим текстом), нестандартизованим (дозволяє певну свободу запитань та відповідей на них. У такому інтерв'ю використовуються відкриті запитання, характер відповідей на які заздалегідь не передбачений), *напівстандартизованим* (ставлять напівзакриті запитання, які пропонують респонденту вибрати один чи декілька варіантів відповідей із низки запропонованих, і, у той же час, йому надається можливість висловити власну думку).

У проведенні інтерв'ю дослідник повинен уникати таких типових помилок: ситуаційних (невірно вибрано місце та час розмови, опитуваного не попереджено, тому він поспішає, не може зосередитися); соціологічних (вік інтерв'юера викликає заперечення опитуваних, у розмові дослідник припускається мовленнєвих огріхів, не володіє предметом та технікою опитування); психологічних (інтерв'юер має упереджувальне ставлення до опитуваного, оцінює добуті результати за стереотипом, навіть нейтральні відповіді сприймає тенденційно).

Широко вживаним є *метод анкетування*, що проводиться у вигляді письмового опитування. Різноманітні види анкетування групуються за кількома ознаками: за кількістю охоплення опитуваних (повне й вибіркоче); за характером спілкування (особисте й заочне); за формою здійснення (групове й індивідуальне); за способом вручення анкет (поштове й роздавальне).

Структура анкети, як правило, складається з трьох частин: вступної, основної, демографічної («паспортички»).

Вступна частина анкети містить звернення до респондента, у якому вказується наукова установа, що проводить дослідження, завдання анкетування, гарантії анонімності відповідей, правила заповнення анкет. Ця частина може викладатися дослідником в усній формі перед початком анкетування.

Основна частина анкет складається з низки запитань, які дають інформацію про певні факти, події, мотиви, думки, оціночні судження респондентів у галузі досліджуваної проблеми.

У демографічній частині анкети визначаються паспортні характеристики опитуваних: вік, ступінь освіти, кваліфікацію тощо, її призначення полягає в тому, щоб визначати репрезентативність отриманого матеріалу. Ця частина може розміщуватись як у кінці, так і на початку анкети.

Запитання основної частини анкети розподіляються на такі види: відкриті, закриті та напівзакриті; прямі та непрямі. До відкритих

запитань належать такі, що передбачають вільну форму відповіді, нічим не регламентують її ракурси. Вони дають досліднику цікавий різнобічний матеріал, але водночас є незручними для обробки. Відповіді респондентів на них бувають недостатньо конкретними й віддаленими від теми опитування. З метою зменшення цих недоліків у анкету разом із відкритими вводять закриту форму запитань, формулювання яких містить певні варіанти відповідей, один чи декілька з яких має вибрати респондент.

Найпростішим видом закритих запитань є дихотомічні, у яких опитуваний має відповісти лише «так» або «ні». При цьому необхідно, щоб серія закритих запитань передбачала однакову кількість позитивних і негативних відповідей.

Більш складним є вид запитань з кількома варіантами відповідей, що можуть бути різними або за змістом, або тільки за інтенсивністю оцінки (наприклад: «дуже задоволений», «задоволений», «байдужий», «незадоволений», «зовсім незадоволений»). У тому випадку, коли крім запропонованих відповідей існує графа «Інше», у якій респондент може висловити свою власну незапрограмовану думку, запитання називається напівзакритим. Ця форма поєднує можливості відкритих і закритих запитань, а тому досить часто використовується в анкетах.

Стандартизована низка відповідей, як правило, визначається балами («дуже задоволений – 5», «задоволений – 4» і тощо) це дає можливість не лише якісно, а й кількісно проаналізувати результати опитування, вирахувати середнє арифметичне тощо.

Вибір та формулювання запитань анкети повинні відповідати таким правилам: не використовувати запитань «про всяк випадок», що не стосуються проблеми дослідження, а тому ускладнюють обробку результатів; не задавати таких запитань, які можуть викликати негативне ставлення опитуваних до дослідника, небажання відповідати; подавати запитання в такій формі, яка передбачає однозначне тлумачення його змісту та спонукає до лаконічної відповіді; дотримуватися співвідношення запитань, що мають бути взаємообумовленими та створювати певну систему.

Після складання серії запитань анкету треба перевірити у пробному дослідженні на невеличкому масиві опитуваних, що дає можливість уточнити запитання, відкинути невдалі формулювання, внести необхідні корективи у зміст і послідовність збору інформації.

Крім анкетування часто використовується *метод тестування*. Це система психолого-педагогічних завдань, спрямованих на дослідження

окремих рис і властивостей людини. Існує декілька класифікацій тестів. За природою оцінювання якостей їх поділяють на три основні категорії: тести успішності, тести здібностей та індивідуальні тести.

Вимогами до тестування є такі: обов'язковий для всіх досліджуваних комплекс випробувальних завдань; чітка стандартизація зовнішніх умов, у яких здійснюється тестування; наявність більш-менш стандартної (фіксованої) системи оцінювання та інтерпретації одержуваних результатів; під час оцінювання досліджуваних використовувати середні показники результатів тестування. Це зумовлене тим, що тестові оцінки мають не абсолютний, а відносний характер. Вони вказують лише на місце, яке посідає досліджуваний щодо відповідної норми.

За формою, у якій подаються завдання, бувають вербальні й невербальні тести. Вербальні тести побудовані на основі завдань, виражених, у словесній формі, а невербальні – у формі різноманітних наочних і слухових образів.

Щодо співвідношення форми завдань і форми, у якій подаються відповіді, розрізняють тести багаторазового вибору та проєктивні тести.

Найпростішими є запитання з альтернативними відповідями «так» чи «ні» (відповідно 1 чи 0 балів). Більш складним є запитання, що передбачають вибір досліджуваним правильного варіанту відповіді серед багатьох запропонованих. Повнішу інформацію про рівень підготовки або розвитку досліджуваного дає тест, запитання якого розраховані не на одну, а на кілька правильних відповідей (багаторазовий вибір). Він наближається до так званого тесту з конструюванням відповіді, тобто для відповіді на запитання треба скласти окремі запропоновані елементи. До цього ж виду тестів належать такі, у яких треба доповнити готову відповідь (пропущені слова, знаки, літери тощо).

Формулювання запитань і відповідей до них мають бути лаконічними, чіткими, точними, орієнтованими на характеристику якості досліджуваного, яка вивчається.

Під час проведення тестування досліджуваний повинен зафіксувати свої відповіді в такій формі, яка полегшує підрахунок отриманих даних, складання таблиць, оцінку результатів опитування. Залежно від виду тесту використовуються різні засоби фіксації відповідей: тестові картки, бланки, у яких відповідь фіксується записом потрібного номеру, знаком «плюс» або «мінус», відповідною цифрою тощо; картки з тестами, у яких треба заповнити пропуски, внести доповнення; картки, які заповнюються за допомогою технічних засобів.

Оскільки тести дають можливість кількісної обробки даних дослідження, вони характеризуються такими поняттями, як надійність та валідність. Надійність – це ступінь стабільності оцінок у процесі тестування одних і тих самих досліджуваних. Цей показник визначається коефіцієнтом кореляції. Валідність за змістом є ступенем представленості в тесті знань і вмінь, передбачених програмою викладання відповідного навчального предмета. Педагогічні проблеми, що не піддаються формалізації, досліджуються за допомогою методу експертної оцінки (методу рейтингу).

Окремий вид тестів складають *проективні методика, експертна оцінка*. За допомогою методу експертної оцінки (методу рейтингу) досліджуються педагогічні проблеми, що не піддаються формалізації. Цей метод поєднує опосередковане спостереження й опитування, які пов'язані із залученням до оцінки явищ, що вивчаються найкомпетентнішими фахівцями. Спеціально підібрана група експертів робить свої висновки на основі логіко-інтуїтивного аналізу з використанням порівняльної оцінки фактів. Від простого збору відгуків і думок метод експертних оцінок відрізняється чіткою та цілісною програмою оцінювання, застосуванням шкали кількісного аналізу й певних критеріїв виставлення балів.

Відбір групи експертів має відповідати таким вимогам: компетентність у певній галузі знань; креативність, тобто здатність вирішувати складні завдання, творчий підхід до справи; позитивне ставлення до участі в експертизі; відсутність конформізму, схильності до впливу чужих думок; аналітичність і широта мислення; дотримання норм етики наукових взаємин; самокритичність.

Використання методу експертних оцінок передбачає вибір достатньо точної та зручної системи оцінок й відповідних шкал, що впорядковує судження й дає можливість замінити їх числами. Крім того, необхідним є розробка документа, у якому вказується склад і завдання групи експертів, їх обов'язки та права, керівник експертизи.

За допомогою методу експертної оцінки можна виявляти рівень освіченості, вихованості й розвитку учнів, характеризувати педагогічну майстерність викладачів, установлювати альтернативні варіанти рішення певного педагогічного завдання, визначати якість програм, методичних посібників, технічних та інших засобів навчання, прогнозувати педагогічні явища і процеси тощо.

Важливим етапом педагогічного дослідження є *педагогічний експеримент*, що має складну структуру та здійснюється за допомогою групи методів емпіричного пізнання. Основна мета експерименту полягає в перевірці теоретичних положень, підтвердженні робочої гіпотези та більш широкому та глибокому вивченні теми дослідження. Тому експеримент вважається одним із головних способів одержання нового педагогічного знання.

Експериментом є дослідження педагогічного процесу шляхом внесення в нього принципово важливих змін відповідно до поставлених завдань і висунутої гіпотези, що дає можливість розкрити відношення між явищами, що вивчаються, та описати їх якісно й кількісно. Суттєвою ознакою експерименту виступає активне втручання дослідника в об'єкт педагогічного пошуку.

За умовами проведення педагогічні експерименти класифікують на природні та лабораторні, а за ознаками мети – на констатуючі (діагностичні, контрольні), пошукові та формувальні (перетворювальні).

Природний експеримент проводиться у звичайному, «природному» середовищі, тобто в межах навчально-виховного процесу, який дослідник не може принципово змінювати введенням нового фактора педагогічного впливу.

Лабораторний (штучний) експеримент здійснюється шляхом ізолювання явища, яке вивчається, до такого ступеня, який дає змогу найповніше дослідити дію активного фактора педагогічного впливу. Ця форма експериментальних занять проходить у строго визначених і контрольованих умовах з відхиленням від усталених вимог навчально-виховного процесу (змісту дидактичного матеріалу, робочого плану тощо).

Констатувальний (діагностичний) експеримент спрямований на вивчення педагогічного явища в умовах дії існуючого складу факторів, тобто тих, які були визначені до експерименту й не змінювались.

Пошуковий експеримент – це особливий вид експерименту, під час якого дослідник не знає факторів, що впливають на педагогічний процес, і проводить його розвідку для одержання первинної інформації. У педагогіці такий експеримент зустрічається досить рідко.

Формувальний експеримент є основним видом дослідження реальних педагогічних явищ, мета якого полягає в тому, щоб довести, завдяки впливу яких активних факторів можна досягти потрібних результатів навчально-виховного процесу.

Підготовка формувального експерименту передбачає дотримання такої послідовності дій: розробка плану-програми, вибір засобів проведення експерименту та вимір його результатів, обробка й аналіз експериментальних даних, установлення адекватності одержаних висновків педагогічній реальності.

План-програма містить назву теми, формулювання робочої гіпотези, методику експерименту, перелік необхідних матеріалів, список виконавців, календарний план роботи. У його основу покладена методика, тобто система способів чи прийомів виконання ефективного педагогічного дослідження. Методика зумовлюється метою та завданнями експерименту, вибором активних факторів, потрібними вимірами, перебігом аналізу педагогічного явища.

Існують дві структури експериментального дослідження: паралельна та послідовна. Оскільки об'єкти педагогічних досліджень (учні, класи, педагоги) постійно змінюються в навчально-виховному процесі, з ними не можна проводити експеримент двічі: спочатку без введення активного фактора впливу, а потім із ним. Адже ті самі учні в повторному експерименті будуть дещо іншими. Тому в практиці педагогічних досліджень, як правило, використовується паралельний експеримент: обираються по можливості два однорідних об'єкти (два класи чи групи учнів) – експериментальний і контрольний. В експериментальній групі вводиться в дію активний фактор впливу, а в контрольній – навчальний процес залишається незмінним. Спостерігаються й зіставляються два об'єкти, причому, як і до початку експерименту, так і після нього. Це дає можливість порівняти вихідні та кінцеві характеристики досліджуваного педагогічного явища й таким чином, довести ефективність проведеного експерименту. Результати паралельного експерименту фіксувати в порівняльній таблиці:

Експериментальна	Контрольна
------------------	------------

Для підвищення об'єктивності результатів дослідження, а також виключення впливу особливостей тієї чи іншої групи проводиться перехресне вивчення, під час якого послідовно змінюються експериментальні групи.

Умовою одержання об'єктивних даних є вирівнювання експериментального та контрольного об'єктів за тими факторами, які можуть впливати на результати дослідження (наприклад, рівень успішності в класі, їх попередня підготовка, умови проведення навчально-виховного процесу тощо).

В окремих випадках, як виняток, проводиться послідовний експеримент, що ґрунтується на вивченні одного й того самого об'єкта двічі: без введення активного фактора впливу та з його введенням. У такому випадку необхідно довести, що в першому варіанті експериментальних дій характеристики об'єкта не змінилися, тобто дії виявились нерезультативними. А в другому – введення певного експериментального фактора змінило ситуацію, що засвідчило ефективність педагогічного впливу.

Важливо підкреслити, що будь-який вид педагогічного експерименту буде результативним, якщо його сплановано відповідно до вимог вірогідності, надійності, репрезентативності здобутих даних. Можливість досягнення цього закладається вже на підготовчому етапі, коли обираються залежні й незалежні змінні, кількість досліджуваних, обсяг і характер потрібних результатів, засоби та методика їх якісного аналізу і кількісної обробки.

Науково-педагогічне дослідження повинно включати не лише якісний аналіз явищ, що вивчаються, а й кількісний вимір отриманих експериментальних результатів, який підвищує ступінь вірогідності й об'єктивності їх оцінки.

Педагогічні процеси завжди мають її імовірний характер, оскільки зв'язки між причиною та наслідками не є однозначними, а залежать від численних факторів, які не можна передбачити наперед і повністю врахувати.

Для практичного здійснення розрахунків необхідно: чітко визначити складові педагогічного процесу, які можуть бути зафіксовані в певних одиницях вимірювання (балах, кількості відповідей, виконаних завдань, витраченого часу, подій, що відбулися тощо); розробити експериментальну методику, яка стимулює відповідні дії досліджуваних (тести, опитувальні листки); отримати результати експерименту і надати їм зручного для обчислення вигляду (таблиці, графіки); обрати доцільний для певного педагогічного явища спосіб розрахунків (відсотки, середнє значення характеристик, межі відхилень від середніх значень, дисперсія та ін.); подати кількісні результати у формі, що забезпечує можливість їх педагогічної інтерпретації, тобто єдності якісної та кількісної оцінок.

Отже, уже на початку дослідження треба знати, які параметри педагогічного об'єкта вивчатимуться, методику їх вивчення, засоби збору та фіксації спостережень, техніку обчислення. Інакше кажучи, розробку

експериментальної методики слід розпочати з передбачення кінцевого результату, якому мають підпорядковуватися попередні процеси.

1.5. Структура курсової роботи

Під час оформлення курсової роботи важливо мати чітке уявлення про кожну її логічну частину: значення плану, вступу, основної частини, висновків, бібліографії та додатків.

Важливим моментом курсової роботи є *складання плану*. Необхідно мати на увазі, що без попереднього вивчення теми важко визначити питання плану, які відображають зміст. Починати вивчення проблеми потрібно з відповідних розділів навчальних посібників, енциклопедій і монографічної психолого-педагогічної літератури, рекомендованої науковим керівником. Усі питання плану повинні бути чітко й лаконічно сформульовані, логічно взаємопов'язаними та відображати сутність проблеми. План курсової роботи затверджується керівником перед початком виконання роботи. Зміни, які вносяться у зміст і структуру дослідження, рекомендується своєчасно погоджувати з керівником.

У *вступі* необхідно показати актуальність обраної теми, стан її наукової розробки; визначити об'єкт, предмет, мету та завдання курсової роботи; схарактеризувати методи вивчення й вирішення проблеми, з'ясувати її теоретичне та практичне значення.

Побудова *основної частини* залежить від характеру курсового дослідження: теоретичного або експериментального.

У першому розділі теоретичного (історико-педагогічного або порівняльно-педагогічного) дослідження необхідно подати характеристику стану розробки проблеми в науково-педагогічній літературі, тобто висвітлити різні аспекти та підходи до її розгляду в історико-педагогічних або порівняльно-педагогічних дослідженнях. Бажано визначити етапи розвитку джерельної бази дослідження. Далі необхідно дати докладну характеристику поняттєво-термінологічного апарату дослідження, окреслити різні теорії, концепції, які існують в сучасній науці щодо трактування досліджуваних явищ, процесів, феноменів. Важливою є також характеристика зовнішнього контексту, чинників й детермінант, що зумовили виникнення й розвиток досліджуваних явищ і процесів (соціально-економічних, політичних, культурологічних чинників тощо).

У другому розділі теоретичного дослідження необхідно дати характеристику цільових, змістових, процесуальних тощо аспектів досліджуваного явища або процесу на різних етапах його розвитку. Така

характеристика здійснюється на основі аналізу теоретичних джерел шляхом порівняння підходів, що існують у дослідженнях (предметом порівняння є погляди науковців різних історичних періодів, галузей знань, наукових шкіл, політичних та ідеологічних орієнтацій тощо). Необхідною складовою теоретичного дослідження є науково обґрунтоване визначення перспектив використання окремих аспектів досліджуваних явищ і процесів в умовах розвитку сучасної вітчизняної системи освіти й педагогічної думки.

У дослідницькій роботі основна частина поділяється на теоретичний та практичний розділи. У теоретичному розкриваються методологічні основи проблеми, висвітлюються основні теоретичні положення, дається аналіз сучасних психолого-педагогічних джерел відповідно до завдань дослідження а також певні авторські висновки з визначенням перспектив подальших дослідницьких пошуків. Практичний розділ містить характеристику методики дослідження й отриманих під час педагогічної практики результатів проведення експерименту; розробки навчально-методичних матеріалів, практичні рекомендації тощо.

Висновки розміщуються після кожного розділу роботи та зумовлюються її змістом.

У **загальних висновках** підводять підсумки виконаної роботи відповідно до поставлених завдань і визначають перспективи її подальшої розробки.

Бібліографія включає список використаної літератури (20–25 джерел). На більшість наукових джерел, що представлені в бібліографії, повинні бути посилання в тексті курсової роботи. Уся наукова література подається в алфавітному порядку й має бути оформлена з урахуванням сучасних вимог до бібліографічного опису (див. додаток Г). У списку наукових джерел повинні переважати актуальні видання.

У **додатки** виносяться плани роботи класних керівників, методичні розробки, анкети, фотоматеріали тощо.

1.6. Оформлення курсової роботи

Виконане дослідження повинно відповідати певним вимогам, що ставляться до наукових робіт.

Обсяг курсової роботи – 25–30 сторінок друкованого тексту .

Оформлення курсової роботи розпочинається з *титульного аркуша* (див. додаток Б). На початку курсової роботи необхідно залишити два чистих аркуші паперу для рецензії наукового керівника й запису оцінки її захисту.

Оформлення тексту розпочинається з *плану*, у якому повинні бути відображені основні питання, що розглядаються в курсовій роботі. Із лівого боку аркуша проставляються номери розділів і пунктів, а з правого – номери сторінок рукопису, з яких розпочинається виклад. Номери сторінок виставляються після повного завершення роботи над текстом (див. додаток В).

Рукопис курсової роботи повинен бути надрукованим на одній стороні стандартного аркуша паперу А4 (210×297) шрифтом Times New Roman через 1,5 інтервали. Загальні *вимоги до оформлення тексту* такі: кількість рядків на кожному аркуші не повинна перевищувати 30, а в рядку повинно бути до 70 знаків (ураховуючи і пробіли між словами, і розділові знаки); текст друкується з абзацами 1,25 см; заголовки й підзаголовки відділяються від основного тексту зверху та знизу пробілом у два інтервали й друкуються рядковими літерами. Кожну структурну частину курсової роботи треба починати з нової сторінки. Розмір полів на всіх листах повинен бути однаковим: зліва – 2,5 см; зверху – 2 см; знизу – 2 см; справа – 1,5 см.

У курсових роботах доцільно використовувати *таблиці, графіки, формули*, якщо текстовий виклад матеріалу не в змозі більш економно, наочно, виразно й переконливо передати результат експериментальної роботи і висновки, зроблені автором. Щоб таблиці, графіки, схеми виконували свої функції найкращим чином, вони повинні бути правильно оформлені, пронумеровані й мати назву. Графіки повинні бути виконані так, щоб наочно показати ті тенденції та залежності, про які йдеться в тексті роботи. Таблиці та графіки розміщують на тій сторінці, де про них уперше згадується чи в додатку, вказавши в тексті: (див. додаток). Для позначення додатків послідовно використовуються великі літери української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад: додаток А, додаток Б.

У наукових роботах із педагогіки широко використовуються цитати з психолого-педагогічних та історичних творів, державних документів із галузі освіти для підтвердження власних положень і висновків. Текст цитати повинен точно відповідати джерелу: не можна виривати слова й речення з контексту. Цитувати необхідно за першоджерелом і лише в окремих випадках із творів іншого автора, пояснюючи причину такого звернення до вторинного джерела. Якщо речення цитується не повністю, то замість пропущених слів на початку, в середині й у кінці цитати ставиться багатокрапка. Цитати в середині основного тексту беруться в лапки.

У дослідженнях із педагогіки велике місце посідають *цифри, факти, документи*, які студент використовує для доказів, обґрунтування, аргументації власної позиції, критики інших точок зору. У всіх випадках необхідно навести джерела використаних відомостей, тому в тексті, де згадуються вказані вище матеріали, ставиться знак посилання.

Бібліографічні посилання ставляться внизу сторінки чи в кінці курсової роботи й повинні бути правильно оформлені (див. додаток Г). Посилання на архівні документи треба розпочинати з назви архіву, фонду, опису, номеру одиниці зберігання та сторінки. Список використаних джерел друкується так само як і основний текст через 1,5 інтервали.

Якщо бібліографічні посилання подаються в кінці курсової роботи, то в тексті в квадратних дужках ставиться номер, під яким у списку використаних джерел подається назва джерела і номер цитованої сторінки, наприклад – [5, с. 16].

Список використаних джерел у кінці роботи може бути побудований згідно з порядком посилань у тексті чи за алфавітом. У списку використаних джерел указується вся використана література, а не тільки та, що цитується.

1.7. Захист курсової роботи

Оформлена відповідно до визначених кафедрою педагогіки вимог курсова робота здається на перевірку науковому керівникові не пізніше, ніж за 2 тижні до зазначеного терміну захисту. У рецензії відзначаються як позитивні сторони роботи, так і їх недоліки.

До *типових недоліків* курсових робіт, як правило, відносять: неправильне визначення наукового апарату дослідження; недостатнє використання сучасних психолого-педагогічних досліджень, що веде до поверхового висвітлення теоретичних питань; слабкий зв'язок із педагогічною практикою та педагогічною спеціальністю автора роботи; відсутність висновків, неправильне оформлення дослідження тощо.

Якщо в рецензованій роботі відзначені суттєві недоліки, то вона до захисту не допускається. У такому випадку необхідно звернутися до наукового керівника, щоб одержати рекомендації для усунення існуючих недоліків. Доопрацьована курсова робота здається на повторне рецензування науковому керівникові з доданою першою рецензією. Студенти, роботи яких не допущені до захисту, отримують оцінку «незадовільно».

Курсова робота, що відповідає вище зазначеним вимогам, допускається до захисту. За час, який залишився до захисту, необхідно

ознайомитися з рецензією наукового керівника й усунути відзначені недоліки. Якщо попередня оцінка курсової роботи позитивна, то вона не здається на повторне рецензування після усунення недоліків. Не слід ігнорувати критичні зауваження. Це створює додаткові труднощі під час захисту курсової роботи, а в окремих випадках студент може бути до нього не допущений.

Захист курсових робіт проводиться в присутності комісії у складі не менше 3-х викладачів кафедри педагогіки або суміжних дисциплін. На захисті мають право бути присутніми представники деканату, громадських організацій і студенти інших курсів і спеціалізацій.

Процесуальна сторона захисту курсових робіт: голова комісії представляє студентам і присутнім членів комісії, оголошує тему курсової роботи, яка захищається, попередню оцінку й дає слово студенту – автору роботи.

У вступному слові необхідно викласти в лаконічній формі мету й завдання курсового дослідження; його предмет, об'єкт; методи дослідження; основні положення проблеми та сформулювати висновки.

Захист курсової роботи передбачає розгорнуту співбесіду не тільки з питань, що знайшли в ній відображення, але й з інших, що мають безпосереднє відношення до дослідженої проблеми. Ця вимога до захисту дослідження передбачає глибокі знання не тільки змісту курсової роботи, але й обраної проблеми в цілому. Для підвищення інтересу й активності студентів у обговоренні сучасних проблем навчання та виховання учнів захист курсових робіт може відбуватися не в академічних, а у творчих науково-дослідних групах. Особливу увагу необхідно звернути на практичну частину роботи: отримані результати виконання дослідницького завдання або методичні розробки. Виступ завершується формулюванням висновків.

Студенти, які виступили на науково-практичній конференції з доповіддю з досліджуваної проблеми, можуть звільнятися науковим керівником від офіційного захисту курсового дослідження.

1.8. Оцінювання курсової роботи

Рішення про підсумкові оцінки курсових робіт приймається на закритому або відкритому засіданні предметної комісії.

Критеріями оцінювання є:

- ✓ актуальність теми дослідження, обґрунтованість її вибору;
- ✓ самостійність у підборі й вивченні основної та додаткової літератури з даної проблеми;

- ✓ рівень самостійності у процесі аналізу літератури, що вивчається;
- ✓ критичний аналіз наукової літератури;
- ✓ розкриття різних точок зору та власного ставлення до них;
- ✓ глибина й цілеспрямованість теоретичного висвітлення досліджуваної теми;
- ✓ адекватність обраних методів дослідження його меті;
- ✓ правильна постановка педагогічного експерименту та інтерпретація отриманих даних;
- ✓ наявність конкретних висновків і пропозицій;
- ✓ практична значущість проведеного дослідження;
- ✓ відповідність змісту роботи темі дослідження;
- ✓ чітке формулювання авторських висновків з проблеми дослідження;
- ✓ успішне виконання дослідницьких завдань;
- ✓ дотримання всіх вимог щодо технічного й естетичного оформлення роботи та орфографічного стандарту.

За наслідками захисту курсового дослідження виставляється оцінка, яка заноситься до екзаменаційної відомості та залікової книжки й оголошується студентам. Оцінювання курсової роботи здійснюється за п'ятибальною шкалою:

- ✓ оцінка «відмінно» виставляється за умови якісного виконання всіх названих вище вимог;
- ✓ оцінка «добре» – за наявності незначних недоліків у виконанні теоретичних й практичних завдань роботи та її оформленні;
- ✓ оцінка «задовільно» – при наявності суттєвих недоліків у виконанні теоретичної та практичної частини роботи, окремих недоліків у її оформленні;
- ✓ оцінка «незадовільно» – виставляється за умови повної невідповідності вимог щодо викладу змісту роботи, її обсягу та оформлення.

Критерії оцінювання курсової роботи з педагогіки

Елементи роботи, що підлягають оцінюванню	Критерії оцінювання	К-ть балів
Вибір теми	1. Відповідність формулювання теми проблематиці, запропонованій кафедрою.	2
	2. Відповідність обраної теми особливостям професійної спеціалізації	1
		3
Вступ	1. Обґрунтування актуальності проблеми (виявлення суперечностей, що зумовили актуальність проблеми), констатація наявності досліджень з проблеми.	3
	2. Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження (чіткість формулювання, логічність, відповідність і взаємовідповідність)	6
	3. Методи дослідження, їх відповідність меті та завданням	3
		12
Зміст	Наявність у плані всіх структурних компонентів, лаконічність формулювання назв розділів і параграфів, відповідність їх поставленим завданням	5
		5
Основна частина	- глибина розкриття завдань дослідження;	6
	- аналіз змісту сучасних наукових досліджень з обраної проблеми;	6
	- доцільність і рівень використання джерел, цитування відповідно до вимог, кількість літературних джерел;	7
	- відповідність дослідницького матеріалу плану курсової роботи;	7
	- наявність науково грамотно сформульованих власних думок, літературний стиль викладу матеріалу;	7
	- використання методів, задекларованих у вступі	7
		40
Висновки	- відповідність сформульованих висновків поставленим завданням;	5
	- практична спрямованість висновків	5
		10
Література	- наявність сучасних актуальних джерел із досліджуваної проблеми (журнальні публікації за останні 3–5 років);	3
	- відповідність оформлення списку використаних джерел бібліографічним вимогам (див. додаток Г)	2
		5
Оформлення роботи	Відповідність вимогам до оформлення курсових робіт (див. розділ 1.6. «Оформлення курсової роботи»)	10
		10
Захист роботи	1. Глибина усвідомлення актуальності проблеми дослідження.	5
	2. Вільне володіння знаннями з дослідженої проблеми.	5
	3. Теоретичне та практичне значення курсового дослідження	5
		15

РОЗДІЛ ІІ. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ НАВЧАННЯ І ОСВІТИ

2.1. Процес навчання в сучасній школі

Тема 2.1.1. Компетентісно орієнтований підхід до навчання в контексті неперервної освіти.

Тема 2.1.2. Використання сучасних моделей навчання в практиці роботи загальноосвітніх шкіл.

Тема 2.1.3. Дидактичні основи розвиваючого навчання в сучасній школі.

Тема 2.1.4. Діалектика обов'язкового й добровільного початків у навчальному процесі.

Тема 2.1.5. Принципи навчання та шляхи їх реалізації у процесі викладання предмету зі спеціальності.

Тема 2.1.6. Шляхи та засоби створення ситуації успіху в навчальному процесі.

Тема 2.1.7. Психологічні основи-гуманізації педагогічного процесу.

Тема 2.1.8. Діяльнісний підхід у процесі навчання та його роль у розвитку творчої особистості школяра.

Тема 2.1.9. Сутність та шляхи впровадження особистісно-орієнтованого навчання в практику загальної середньої школи.

Тема 2.1.10. Особливості організації навчального процесу в гімназії (ліцеї або приватних школах).

Тема 2.1.11. Закономірності евристичного навчання.

Тема 2.1.12. Психологічні основи пізнавальної діяльності учнів.

Тема 2.1.13. Інтенсифікація навчального процесу загально-освітнього закладу.

Тема 2.1.13. Оптимізація навчального процесу шляхом сучасних технологій.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Бех І. Гуманістична педагогіка у розвивально особистісному вимірі [Електронний ресурс] / І. Бех // Освітологія. – 2012. – Вип. 1. – С. 52–58. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ocvit_2012_1_8.pdf.
2. Бех І. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід / І. Бех, Л Зайцева // Дошкільне виховання. – 2013. – № 1. – С. 2–5 .

3. Бібік Н. М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів [Електронний ресурс] / Н. М. Бібік // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 10. – С. 53–56. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/peddysk_2011_10_13.pdf.
4. Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті [Електронний ресурс] / Н. Бібік // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 8–9. – С. 26–30. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gasuk_2013_8-9_12.pdf.
5. Власенко К. В. Формування прийомів евристичної діяльності учнів на уроках геометрії в класах з поглибленим вивченням математики : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.02 / Власенко Катерина Володимирівна ; Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2003. – 293 с.
6. Гончаренко С. Фундаменталізація освіти як дидактичний принцип / С. Гончаренко // Шлях освіти. – 2008. - № 1. – С. 2–6.
7. Диба М. Продуктивне навчання і його роль у підготовці фахівців / М. Диба // Вища шк. – 2011. – № 12. – С. 60–65.
8. Захарова Л. В. Методологічні основи організації особистісно орієнтованого навчання школярів [Електронний ресурс] / Л. В. Захарова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 36. – С. 468–472. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2014_36_69.pdf.
9. Кривонос О. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів в умовах евристичного навчання [Електронний ресурс] / О. Б. Кривонос // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4. – С. 159–167. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pednauk_2013_4_21.pdf.
10. Людвік В. В. Школа майбутнього / В. В. Людвік // Управління школою : науково-методичний журнал. – 2014. – № 7/9. – С. 29–40.
11. Ляшенко О. І. Диференціація як основоположний принцип шкільного навчання / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 40–45.
12. Ляшенко О. І. Розвиток навчально-пізнавальної компетентності учнів основної школи у навчанні фізики [Електронний ресурс] / О. І. Ляшенко, І. В. Бургун // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 109. – С. 68–73. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_109_19.pdf.
13. Ляшенко О. Чільне місце відводиться реалізації компетентнісного підходу в навчанні / О. Ляшенко // Пед. газ. – 2014. – № 3 (березень). – С. 4.
14. Малько Н. М. Дидактичні принципи навчання природничих дисциплін у педагогічній спадщині О. Я. Герда [Електронний ресурс]

- / Н. М. Малько // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 1. – С. 221–224. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_1_52.pdf.
15. Мегем Т. Є. Термінологічний аналіз понять «принцип», «метод», «підхід до навчання» у лінгводидактиці: сутність, ієрархічне співвідношення / Тетяна Мегем // Імідж сучасного педагога. – 2010. – № 1. – С. 59–61.
  16. Мироненко Т. П. Дидактичні принципи навчання іноземних мов у світлі загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [Електронний ресурс] / Т. П. Мироненко, Л. С. Добровольська // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1.32. – С. 92–95. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2011_1.32_24.pdf.
  17. Митка О. М. Компетентнісний підхід у навчанні, його форми, методи і засоби / Оксана Митка // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 4. – С. 89–97.
  18. Паламарчук В. Навчаючи, розвивати та виховувати / В. Паламарчук // Директор школи. Україна. – 2006. – № 9. – С. 6–17.
  19. Письменна Н. Особистісно-орієнтований підхід у контексті гуманізації навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] / Н. Письменна // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 8 (1). – С. 250–254. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2013_8\(1\)_42.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2013_8(1)_42.pdf).
  20. Підласий І. П. Закони, принципи, методи навчання / І. П. Підласий // Управління школою. – 2009. – № 22–24. – С. 2–22.
  21. Прач В. С. Евристичні прийоми розумової діяльності у навчанні учнів гуманітарного профілю [Електронний ресурс] / В. С. Прач // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2012. – № 3. – С. 62–66. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nsod_2012_3_15.pdf.
  22. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О. Савченко // Рідна шк. – 2011. – № 8/9. – С. 4–8.
  23. Сергієнко В. П. Застосування особистісно орієнтованого навчання для підвищення мовної грамотності учнів / Валентина Петрівна Сергієнко // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 2. – С. 194–200.
  24. Сірик Л. Сократівський метод та його модернізація в евристичній освіті США [Електронний ресурс] / Л. Сірик // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 3. – С. 68–74. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2011_3_12.pdf.
  25. Скалич Л. Й. Традиційні та нетрадиційні принципи навчання у їх взаємозв'язку [Електронний ресурс] / Л. Й. Скалич // Наукові записки Національного університету «Острозька академія».

- Психологія і педагогіка . – 2013. – Вип. 22. – С. 178–180. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoapp_2013_22_39.pdf.
- 26.Хуторской А. В. Компетентностный подход в обучении : научно-методическое пособие / А. В. Хуторской. – М. : Издательство «Эйдос» ; Издательство Института образования человека, 2013. – 73 с.
- 27.Хуторской А. В. Системно-деятельностный подход в обучении : научно-методическое пособие / А. В. Хуторской. – М. : Издательство «Эйдос» ; Издательство Института образования человека, 2012. – 63 с.
- 28.Хуторської А. Закономірності евристичного навчання / А. В. Хуторской // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 9. – С. 22–25.
29. Ярох С. Діяльнісний підхід у проведенні уроку на тему : «Взаємодія тіл. Сила» / С. Ярох // Фізика та астрономія в школі : наук.-метод. журн. – 2010. – № 2. – С. 3–6.

2.2. Виховні та розвиваючі аспекти навчання

Тема 2.2.1. Розвиток інтелектуального потенціалу учнів у пізнавальній діяльності.

Тема 2.2.2. Виховання національної духовності школярів у навчальному процесі.

Тема 2.2.3. Правова освіта учнів загальноосвітніх шкіл України.

Тема 2.2.4.Формування загальнолюдських моральних цінностей у навчальному процесі.

Тема 2.2.5. Розвиток мотивів самоосвіти в навчальній діяльності школярів.

Тема 2.2.6. Формування економічної компетентності старшокласників у процесі вивчення суспільствознавчих предметів.

Тема 2.2.7. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів.

Тема 2.2.8. Формування краєзнавчих знань в учнів основної школи у процесі навчання предметів природничого циклу.

Тема 2.2.9. Формування міжособистісних стосунків підлітків у навчальному процесі.

Тема 2.2.10. Формування інформаційної компетентності старшокласників у процесі навчання гуманітарних дисциплін.

Тема 2.2.11. Педагогічна підтримка обдарованих учнів у загальноосвітніх школах.

Тема 2.2.12. Шляхи і засоби формування відповідального ставлення учнів до навчальної діяльності.

Тема 2.2.13. Взаємозв'язок навчальної, розвиваючої та виховної функції навчання.

Тема 2.2.14. Морально-естетичні аспекти навчально-пізнавальної діяльності школярів.

Тема 2.2.15. Формування рефлексивних умінь школярів у навчальній діяльності.

Тема 2.2.16. Формування наукового світогляду учнів у процесі навчання (на прикладі вивчення предметів спеціалізації студента).

Тема 2.2.17. Розвиток здібностей школярів у позакласній навчальній роботі (з предмету спеціалізації студента).

Тема 2.2.18. Формування пізнавальних інтересів учнів у навчальному процесі (на прикладі вивчення предмета спеціалізації студента).

Тема 2.2.19. Методи та засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Тема 2.2.20. Розвиток пізнавальної активності учнів засобами музейної педагогіки.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Бакала І. М. Проектне навчання як засіб розвитку пізнавальних потреб учнів / І. М. Бакала // Обдарована дитина. – 2010. – № 3. – С. 61–65.
2. Бех І. Д. Особистість : два наукових погляди на виховання та розвиток [Електронний ресурс] / І. Д. Бех // Психологія і особистість . – 2013. – № 2. – С. 132–140. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Psios_2013_2_10.pdf.
3. Білоус С. Ю. Акмеологічна складова педагогічної системи «Школа – Мала академія наук» [Електронний ресурс] / С. Ю. Білоус // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – № 3. – С. 21–25. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpbdpu_2013_3_6.pdf.
4. Бузько В. Л. Проектна діяльність учнів основної школи як засіб формування пізнавального інтересу до фізики [Електронний ресурс] / В. Л. Бузько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки . – 2013. – Вип. 109. – С. 30–32. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_109_9.pdf.
5. Бурлука О. В. Самоосвіта як один із засобів самовизначення особистості [Електронний ресурс] / О. В. Бурлука // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія . – 2014. – № 3. – С. 43–50. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnyua_2014_3_7.pdf.

6. Вернадський В. І. Про науковий світогляд / В. І. Вернадський ; пер. М. Кратко ; НАН України, Центр гуманіт. освіти. – К. : [б.в.], 1996. – 56 с.
7. Веселка Ю. Б. Інноваційні форми роботи з батьками обдарованих учнів [Електронний ресурс] / Ю. Б. Веселка // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 4. – С. 41–43. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_4_9.pdf.
8. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / ред. В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир : Видавництво ПП Рута, 2007. – 319 с.
9. Калашник, Н. І. Навчаємо дитину, формуючи інтерес до математики / Н. І. Калашник // Математика в шк. України : наук.-метод. журн. – 2014. – № 4/5. – С. 7–8.
10. Корсунський В. М. Засади сучасного наукового світогляду : проект навч. посібника / В. М. Корсунський. – К. : [б.в.], 2002. – 160 с.
11. Кузнецова І. В. Розвиток пізнавального інтересу і творчої активності учнів [Електронний ресурс] / І. В. Кузнецова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 1. – С. 19–20. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/komp_2011_1_6.pdf.
12. Кузнецова Т. Мотивація навчання [Електронний ресурс] / Т. Кузнецова // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 1/2. – С. 37–39. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1.2_10.pdf.
13. Кухар О. Мала академія наук у системі багатоступеневої освіти в Україні [Електронний ресурс] / О. Кухар // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 1/2. – С. 202–204. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_1.2_55.pdf.
14. Леонтєва І. М. Формування пізнавального інтересу у вихованців до економічних знань у педагогічній спадщині А. С. Макаренка [Електронний ресурс] / І. М. Леонтєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 29. – С. 59–62. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_29_11.pdf.
15. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів / В. І. Лозова. – Харків, 1990. – 89 с.
16. Макарчук А. Мотивація навчання та засоби її підвищення / Алла Макарчук // Школа : інформ.-метод. журн. – 2014. – № 6. – С. 26–43.
17. Малихін О. Аспектний аналіз категорій «пізнавальна активність» у контексті організації самостійної навчальної діяльності студентів / О. Малихін // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 25–29.
18. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова – М. : Просвещение, 1990. – 191 с.
19. Мендерецький В. Розвиток пізнавального інтересу як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / В. Мендерецький, В. Шуліка, С. Дмитрук // Збірник наукових праць Уманського державного

- педагогічного університету . – 2012. – Ч. 4. – С. 237–245. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpudpu_2012_4_33.pdf.
20. Моляко В. А. Психологические проблемы творческой одаренности / В. А. Моляко ; Украинский Дом экономических и научно-технических знаний общества «Знание» Украины. – К. : [б.в.], 1995. – 52 с.
21. Моляко В. А. Психология детской одаренности / В. А. Моляко [и др.] ; Украинский Дом экономических и научно-технических знаний общества «Знание» Украины. – К. : [б.в.], 1995. – 83 с.
22. Науковий світогляд на зламі століть : монографія / В. С. Лук'янець [и др.] ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : ПАРАПАН, 2006. – 288 с.
23. Новик І. Діагностичний супровід розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів [Електронний ресурс] / І. Новик // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – № 47. – С. 160–166. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2013_47_27.pdf.
24. Новікова П. А. Модель мотивації навчання особистості [Електронний ресурс] / П. А. Новікова, Ю. Л. Новіков, В. М. Томашевський // Наукові вісті Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2012. – № 2. – С. 73–86. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/NVKPI_2012_2_10.pdf.
25. Онопченко О. В. Особливості створення наукових он-лайн об'єднань для обдарованих дітей [Електронний ресурс] / О. В. Онопченко, О. Л. Сухий, Т. А. Юрченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості . – 2013. – № 12. – С. 5–9. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2013_12_3.pdf.
26. Протас О. Л. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу [Електронний ресурс] / О. Л. Протас // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 3. – С. 26–29. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_3_7.pdf.
27. Савинков Ю. А. Формирование универсальных учебных действий современными средствами обучения / Ю. А. Савинков, Т. В. Дубовицкая // Alma Mater (Вестн. высш. шк.) : науч. журн. м-ва образования и науки РФ. – 2014. – № 1. – С. 74–79.
28. Савченко О. Уміння учнів вчитися у дидактичній системі В. О. Сухомлинського / О. Савченко // Початкова школа. – 2014. – № 9. – С. 1–3.
29. Сеньків В. М. Роль соціальних мереж у формуванні комунікативної компетентності обдарованих учнів [Електронний ресурс] / В. М. Сеньків // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 7. – С. 34–37. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_7_8.pdf.

30. Сокурєнко О. О. Нові педагогічні технології в роботі з обдарованими учнями: система очно-дистанційного навчання [Електронний ресурс] / О. О. Сокурєнко, О. О. Нотич // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 12. – С. 15–18. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2013_12_5.pdf.
31. Тєслєнко В. В. Самоосвіта старшокласників у загальноосвітньому навчальному закладі [Електронний ресурс] / В. В. Тєслєнко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 4. – С. 17–22. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_4_4.pdf.
32. Фомін О. М. Наукові засади формування дослідницької компетентності обдарованих учнів в рамках діяльності Малої академії наук [Електронний ресурс] / О. М. Фомін // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 2. – С. 49–52. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2013_2_15.pdf.
33. Шевченко А. І. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб розвитку пізнавального інтересу учнів на уроках літератури [Електронний ресурс] / А. І. Шевченко // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 1 (1). – С. 176–180. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tvo_2014_1\(1\)_32.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tvo_2014_1(1)_32.pdf).
34. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1988. – 205 с.

2.3. Зміст освіти в контексті вимог сучасної освітньої політики

Тема 2.3.1. Актуальні проблеми змісту освіти на сучасному етапі розвитку школи.

Тема 2.3.2. Основні концепції змісту освіти в історії розвитку школи.

Тема 2.3.3. Реалізація емоційно-ціннісного компоненту змісту освіти у процесі навчання предметів природничого циклу учнів основної школи.

Тема 2.3.4. Розвиток навчально-пізнавальної компетентності в процесі вивчення природничих (гуманітарних) предметів.

Тема 2.3.5. Гуманістичні аспекти змісту навчальних дисциплін (на прикладі вивчення предмету спеціалізації студента).

Тема 2.3.6. Зміст освіти як засіб формування національної самосвідомості учнів.

Тема 2.3.7. Національний компонент змісту освіти та шляхи його реалізації в шкільній практиці.

Тема 2.3.6. Міжпредметні зв'язки та шляхи їх реалізації в навчальному процесі (на прикладі вивчення предметів спеціалізації студентів).

Тема 2.3.7. Дидактичні умови використання Інтернет ресурсів у процесі навчання гуманітарних (природничих) дисциплін старшокласників загальноосвітньої школи.

Тема 2.3.8. Шляхи диференціації змісту освіти в сучасній школі.

Тема 2.3.9. Порівняльний аналіз змісту освіти у вітчизняній і зарубіжних школах.

Тема 2.3.10. Актуальні проблеми профільної освіти в сучасній загальноосвітній школі.

Тема 2.3.11. Шляхи гуманізації змісту освіти в сучасній загальноосвітній школі.

Тема 2.3.12. Міжпредметні зв'язки у процесі формування пізнавального інтересу школярів.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Андрущенко В. П. Освіта нового століття: пріоритети розвитку / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2011. – № 1. – С. 5–7.
2. Бех І. Д. Духовно-ціннісне переживання навчального матеріалу: сутність та виховна роль / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України : наук.-теорет. та інформ. журн. Нац. акад. пед. наук України. – 2013. – № 1. – С. 63–66.
3. Боровець І. Стратегії змісту шкільної історичної освіти у європейському союзі [Електронний ресурс] / І. Боровець // Проблеми дидактики історії. – 2014. – Вип. 5. – С. 138–149. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Prdist_2014_5_16.pdf.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2011. – № 14/15. – С. 7–18.
5. Засекіна Т. М. Проблеми вдосконалення змісту шкільної фізичної освіти [Електронний ресурс] / Т. М. Засекіна, Д. О. Засекін // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 2. – С. 58–63. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nzbdpu_2014_2_11.pdf.
6. Кияновский А. А. Межпредметные связи в формировании научной картины мира / Артем Александрович Кияновский // Наука і освіта. – 2010. – № 8. – С. 75–78.
7. Кононенко В. Теоретико-методологічні засади оновлення змісту мовної освіти [Електронний ресурс] / В. Кононенко // Освітній простір України. – 2014. – Вип. 2. – С. 43–48. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/oru_2014_2_10.pdf.
8. Коробченко А. А. Роль В. Ф. Зуєва у формуванні змісту шкільної природничої освіти (кінець XVIII – початок XIX ст.) [Електронний ресурс] / А. А. Коробченко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 28. –

- С. 16–23. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_28_4.pdf.
9. Кремень В. Профільна школа: як досягти перспективи / В. Кремень // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2010. – 10 берез. (№ 12). – С. 4–5.
  10. Ляшенко О. І. Сучасний зміст шкільної освіти: яким йому бути? [Електронний ресурс] / О. І. Ляшенко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 6. – С. 3–6. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/komp_2009_6_2.pdf.
  11. Мельник О. Є. Зміст освіти як міра залучення людини до культури [Електронний ресурс] / О. Є. Мельник // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2014. – Вип. 1. – С. 29–32. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKNU_FP_2014_1_11.pdf.
  12. Новиков А. М. Культура как основание содержания образования / А. М. Новиков // Педагогика : науч.-теорет. журн. Рос. акад. образования. – 2011. – № 6. – С. 3–14.
  13. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Директор школи. Україна. – 2005. – № 3/5. – С. 4–33.
  14. Онищук Л. А. Фундаментальність – категорія якості освіти та освіченості сучасної людини / Л. А. Онищук // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 15–19.
  15. Островерхова Н. Принципи реалізації організаційних механізмів впровадження державного стандарту загальної середньої освіти [Електронний ресурс] / Н. Островерхова // Теорія та методика управління освітою. – 2012. – № 8. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ttmuo_2012_8_22.pdf.
  16. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти у вітчизняній педагогіці 1964-1984 рр. : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Пироженко Лідія Володимирівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. – К., 2014. – 39 с.
  17. Покась В. П. До проблеми фундаменталізації змісту педагогічної освіти [Електронний ресурс] / В. П. Покась, Я. С. Фруктова // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія. – 2013. – № 19. – С. 70–74. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Potip_2013_19_21.pdf.
  18. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі : наказ від 11. 09. 2009 р. № 854 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України : офіц. вид. МОН України. – 2009. – № 28/29. – С. 57–64.
  19. Профільне навчання в селі / Н. Стригун // Освіта : всеукр. громад.-політич. тижневик. – 2010. – 10 берез. (№ 12). – С. 4–5.
  20. Савченко О. Системний підхід до модернізації змісту загальної середньої освіти / О. Савченко // Рідна школа. – 2010. – № 1/2. – С. 3–7.

21. Сатынская А. К. О проблеме разработки учебных программ для одаренных детей / А. К. Сатынская // Одарен. ребенок : науч.-практ. журн. – 2010. – № 6. – С. 29–33.
22. Сосницька Н. Л. Методологічні засади розвитку змісту шкільної фізичної освіти [Електронний ресурс] / Н. Л. Сосницька // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія. – 2013. – № 19. – С. 52–55. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Potip_2013_19_16.pdf.
23. Чернов Б. О. Еволюція змісту освіти і методів навчання географії в ФРН другої половини ХХ ст. [Електронний ресурс] / Б. О. Чернов // Історія науки і біографістика. – 2014. – № 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/INB_Title_2014_1_15.pdf.
24. Чубар В. В. Принципи відбору змісту профільного навчання старшокласників технологіям виробництва [Електронний ресурс] / В. В. Чубар // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна. – 2013. – Вип. 19. – С. 343–346. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znprkped_2013_19_121.pdf.

2.4. Методи та засоби навчання в сучасній школі

Тема 2.4.1. Педагогічне забезпечення міцності знань із предмету гуманітарного (природничо-математичного) циклу в навчальному процесі.

Тема 2.4.2. Використання діалогічних методів у процесі навчання старшокласників.

Тема 2.4.3. Дидактичні ігри та їх роль в активізації пізнавальної діяльності підлітків.

Тема 2.4.4. Рольові ігри як засіб формування пізнавальних і професійних інтересів старшокласників.

Тема 2.4.5. Засоби здійснення дистанційного навчання учнів.

Тема 2.4.6. Проблемні ситуації в навчальному процесі та їх роль у формуванні міжособистісних відносин у колективі.

Тема 2.4.7. Дидактичні умови активізації творчої діяльності старшокласників засобами проектних технологій.

Тема 2.4.8. Дидактичні завдання мультимедійних засобів навчання (на прикладі предметів спеціалізації).

Тема 2.4.9. Проблемні методи та їх роль у розвитку пізнавальних інтересів школярів.

Тема 2.4.10. Метод проектів як засіб розвитку творчих здібностей учнів.

Тема 2.4.11. Методи та засоби оптимізації та інтенсифікації навчання в сучасній школі.

Тема 2.4.12. Інтерактивні методи навчання старшокласників.

Тема 2.4.13. Формування пізнавальних і творчих здібностей учнів у процесі проблемного навчання.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Аксенова Э. А. Диалог как феномен системы образования северных стран / Э. А. Аксенова // Школьные технологии : науч.-практ. журн. – 2011. – № 2. – С. 116–127.
2. Білоконь Л. Метод проектів в навчально-виховному процесі / Л. Білоконь // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 5. – С. 15–17.
3. Гарник А. А. Упровадження інтерактивних методів навчання на уроках іноземних мов [Електронний ресурс] / А. А. Гарник // Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. Сер. : Соціально-гуманітарні науки. – 2013. – Вип. 2. – С. 59–64. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/naukzv_2013_2_8.pdf.
4. Губенко А. В. Метод поиска аналогий / А. В. Губенко // Обдарована дитина. – 2010. – № 8. – С. 26–32.
5. Дэвид Джонсон. Методы обучения (обучение в сотрудничестве) / Дэвид жонсон. – С. Петербург, 2001. – 255 с.
6. Забарна А. П. Ділова гра як метод активного навчання на уроках інформатики / А. П. Забарна // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2010. – № 5. – С. 39–42.
7. Ібрагімова А. Р. Концептуальні підходи визначення ефективності використання наочних засобів навчання у психолого-педагогічній літературі [Електронний ресурс] / А. Р. Ібрагімова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 15. – С. 64–70. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_15_10.pdf.
8. Іваницька Н. А. Проблемний метод навчання як основа розв'язування учнями задач у класах фізико-математичного профілю [Електронний ресурс] / Н. А. Іваницька, Т. О. Герасименко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 109. – С. 56–59. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_109_16.pdf.
9. Климова К. Я. Засоби медіа-дидактики у площині навчання і самонавчання української мови майбутніх учителів [Електронний ресурс] / К. Я. Климова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 2. – С. 77–82. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nzbdpu_2014_2_15.pdf.

10. Кононець Н. В. Реалізація принципу науковості у процесі створення електронного підручника як засобу ресурсно-орієнтованого навчання [Електронний ресурс] / Н. В. Кононець // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 5 (2). – С. 28–35. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5\(2\)_6.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5(2)_6.pdf).
11. Кохан Л. В. Особливості використання структурно-логічних схем у навчально-пізнавальній діяльності старшокласників [Електронний ресурс] / Л. В. Кохан // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 29. – С. 436–440. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_29_71.pdf.
12. Кудрявцев В. Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы / В. Т. Кудрявцев. – М., 1991. – 192 с.
13. Кузнецова І. В. Карта освоєння інтерактивних засобів навчання [Електронний ресурс] / І. В. Кузнецова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – № 4. – С. 22–24. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/komp_2013_4_8.pdf.
14. Куценко С. Інтерактивна дошка на уроках історії [Електронний ресурс] / С. Куценко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2014. – Вип. 49. – С. 84–90. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2014_49_14.pdf.
15. Луців С. Евристична бесіда на уроках української мови в початкових класах як метод проблемно-розвивального навчання [Електронний ресурс] / С. Луців // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2014. – Вип. 49. – С. 91–95. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2014_49_15.pdf.
16. Лямзіна Н. Розробка веб-квесту як засобу навчання майбутніх економістів професійно орієнтованого усного виступу у супроводі комп'ютерної презентації [Електронний ресурс] / Н. Лямзіна // Молодь і ринок. – 2013. – № 8. – С. 100–103. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mir_2013_8_22.pdf
17. Мадзігон В. Засоби навчання нового покоління для закладів освіти / В. Мадзігон // Педагогічна газета. – 2010. – №1, січень. – С. 4–5.
18. Мокрогуз О. Мультимедійні засоби на уроках у масовій практиці навчання історії [Електронний ресурс] / О. Мокрогуз // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 3. – С. 96–99. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_3_29.pdf.
19. Мосіюк О. Концепція соціальної освітньої мережі як інноваційного засобу навчання [Електронний ресурс] / О. Мосіюк // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2013. – Вип. 6. – С. 240–245. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/OD_2013_6_33.pdf.

20. Никитин Б. П. Ступеньки творчества, или развивающие игры / Б. П. Никитин. – М. : Просвещение, 1990.
21. Новіков О. Розвиток вербально-графічних методів навчання : ретроспективний аналіз проблеми / О. Новіков, О. Москальова // Рідна шк. : щомісяч. наук.-пед. журн. – 2014. – № 3. – С. 51–55.
22. Онуце І. В. Комп'ютерно орієнтовані засоби навчання для предметів природничого напрямку [Електронний ресурс] / І. В. Онуце, Н. К. Стрюк // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 1. – С. 30–36. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tvo_2013_1_7.pdf.
23. Палієва С. Інтерактивні методи і прийоми на уроках математики / С. Палієва. – Київ : Редакції газет природничо-математичного циклу, 2014. – 112 с.
24. Пархоменко Л. К. Школа підліткової медицини: інтерактивні методи навчання [Електронний ресурс] / Л. К. Пархоменко, Л. А. Страшок, Э. М. Завеля, М. Ю. Ісакова, Т. О. Глібова, А. В. Єщенко // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. – 2013. – № 3. – С. 17–18. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Psmno_2013_3_6.pdf.
25. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. Пометун, Л. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К. : А.С.К., 2005. – 192 с.
26. Попов А. М. Характеристика мультимедійних технологій як засобу розробки інтерактивного контенту для систем дистанційного навчання [Електронний ресурс] / А. М. Попов, О. С. Біленький, І. С. Захарчук // Запорозький медичний журнал. – 2013. – № 1. – С. 130–131. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Zmzh_2013_1_48.pdf.
27. Попов А. М. Характеристика мультимедійних технологій як засобу розробки інтерактивного контенту для систем дистанційного навчання [Електронний ресурс] / А. М. Попов, О. С. Біленький, І. С. Захарчук // Запорозький медичний журнал. – 2013. – № 1. – С. 130–131. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Zmzh_2013_1_48.pdf.
28. Савченко І. В. Дидактичні ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики / І. В. Савченко // Початкове навчання та виховання. – 2011. – № 16/17/18. – С. 12–28.
29. Тверезовська Н. Т. Дидактичні аспекти модернізації засобів навчання в умовах інформатизації освіти [Електронний ресурс] / Н. Т. Тверезовська, О. Ю. Балалаєва. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_1_108_32.pdf.
30. Хован І. Організація роботи на уроках з фізики інтерактивними методами [Електронний ресурс] / І. Хован // Вісник Інституту

- розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2013. – Вип. 28. – С. 133–138. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vird_2013_28_28.pdf.
31. Хупавцева Н. О. Психологічний потенціал евристичної бесіди як форми навчальної роботи : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Хупавцева Наталія Олександрівна ; Рівненський держ. гуманітарний ун-т. – Рівне, 2007. – 380 с.
  32. Хуторской А. В. 55 методов творческого обучения : методическое пособие / А. В. Хуторской. – М. : Издательство «Эйдос» ; Издательство Института образования человека, 2012. – 42 с.
  33. Шурховецька О. Ігрові завдання та інтерактивні технології / О. Шурховецька // Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід. – 2010. – № 3. – С. 54–56.
  34. Янковська Л. Інтерактивна освіта в питаннях та відповідях / Л. Янковська // Інформатика в школі. – 2010. – № 5. – С. 2–3.

2.5. Форми організації навчання в школі: реалії та перспективи

Тема 2.5.1. Нестандартні уроки й методика їх підготовки та проведення (на прикладі вивчення предметів спеціалізації студента).

Тема 2.5.2. Впровадження нетрадиційних форм організації навчання в сучасній загальноосвітній школі (на прикладі предметів зі спеціалізації).

Тема 2.5.3. Методики діагностування ефективності уроку.

Тема 2.5.4. Значення позакласної роботи в підвищенні інтересу учнів до вивчення (на прикладі предмету за фахом).

Тема 2.5.5. Педагогічні основи організації самостійної роботи учнів із навчальних дисциплін (на прикладі предметів спеціалізації).

Тема 2.5.6. Шляхи та засоби активізації навчальної роботи школярів на уроці.

Тема 2.5.7. Шляхи підвищення ефективності уроку в сучасній школі.

Тема 2.5.8. Формування в учнів основної школи дослідницьких умінь засобами позанавчальної роботи.

Тема 2.5.9. Розвиток пізнавальних інтересів учнів у позакласній навчальній діяльності.

Тема 2.5.10. Індивідуалізація та диференціація домашньої навчально-пізнавальної роботи школярів.

Тема 2.5.11. Шляхи реформування класно-урочної системи навчання в загальноосвітній школі.

Тема 2.5.12. Дидактичні умови застосування дистанційної форми навчання.

Тема 2.5.13. Дидактичні умови вивчення природничих дисциплін засобами мультимедійних технологій.

Тема 2.5.14. Педагогічні основи підвищення ефективності факультативних форм навчальної роботи учнів.

Тема 2.5.15. Освітні й виховні функції екскурсії як форми навчальної роботи.

Тема 2.5.16. Шкільні вечори та їх роль у розвитку пізнавальних інтересів учнів.

Тема 2.5.17. Організація гурткової навчально-пізнавальної діяльності школярів.

Тема 2.5.18. Семінарські заняття та їх роль у розвитку самостійності старшокласників у навчальному процесі.

Тема 2.5.19. Організація індивідуального профільного навчання в сільській школі.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Аксьонова С. Ю. Гендерні відмінності витрат часу на домашню роботу [Електронний ресурс] / С. Ю. Аксьонова // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2. – С. 125–136. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dse_2013_2_14.pdf.
2. Бабійчук В. Г. Досвід дистанційного навчання у формуванні освітнього потенціалу учнівської молоді Миколаївщини [Електронний ресурс] / В. Г. Бабійчук // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – № 5. – С. 26–29.
3. Бех І. Методологічні засади всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України» / І. Бех // Рідна шк. : щомісяч. наук.-пед. журн. – 2013. – № 10. – С. 9–12.
4. Бобрицька В. Здоров'язбережувальний урок: ідеї і знаходки / В. Бобрицька // Освіта. – К., 2011. – № 22. – С. 8.
5. Богданов І. Т. Факультативна фізико-технічна підготовка школярів [Електронний ресурс] / І. Т. Богданов // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 2. – С. 19–26. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nzbdpu_2014_2_5.pdf.
6. Гогерчак Г. І. По обидва боки учнівської олімпіади [Електронний ресурс] / Г. І. Гогерчак // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 6. – С. 89–90. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_6_16.pdf.
7. Дрозда М. Сократівський урок як ефективна форма сучасного уроку / М. Дрозда // Завуч. Шкільний світ. – 2011. – № 2. – С. 7–12.
8. Дубовий С. Роль позакласної роботи у формуванні творчої особистості учня / С. Дубовий // Рідна шк. – 2012. – № 3. – С. 61–63.

9. Кільдерова Л. В. Нетрадиційний урок – як форма організації навчально-виховного процесу на заняттях із трудового навчання / Л. В. Кільдерова // Труд. Підготов. в рід. шк. : наук.-метод. журн. – 2014. – № 1. – С. 5–9.
10. Кевлюк І. Розвиток творчих здібностей учнів через позаурочні форми навчання / І. Кевлюк // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 1. – С. 84–87.
11. Класно-урочна система // Відкритий урок: Розробки. Технології, Досвід. – 2010. – № 6. – С. 23–26.
12. Кононець Н. Бінарне заняття як форма ресурсно-орієнтованого навчання студентів [Електронний ресурс] / Н. Кононець // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 9 (1). – С. 80–86. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2014_9\(1\)_14.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2014_9(1)_14.pdf).
13. Кузнецов А. М. Гурток – основа пізнавально-практичної діяльності дитячого центру / А. М. Кузнецов // Позашкільна освіта : наук.-метод. журн. – 2011. – № 3. – С. 2–5.
14. Кучеренко І. А. Урок як основний функційний складник класно-урочної системи навчання [Електронний ресурс] / І. А. Кучеренко. // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_2_6.pdf.
15. Кучеренко І. Класно-урочна система Я. Коменського: становлення й історія розвитку [Електронний ресурс] / І. Кучеренко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 3. – С. 158–165. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpudpu_2012_3_24.pdf.
16. Михайлова Н. Веб-квест: технологія співробітництва: на прикладі веб-квесту «Свою Українулюбить...» до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка / Н. Михайлова // Інформатика та інформаційні технології в начальних закладах : наук.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 50–62.
17. Мотивація на уроках біології. 9 клас / [упоряд.] Тетяна Пилипченко. – К. : Редакції газет природничо-математичного циклу, 2014. – 123 с.
18. Наконечнюк В. В. Групова навчальна діяльність – інструмент продуктивного навчання / В. В. Наконечнюк // Географія. – 2011. – № 13/14. – С. 67–69.
19. Нетрадиційні уроки з інформатики. – Київ : Редакції газет природничо-математичного циклу, 2014. – 96 с.
20. Осипенко Н. М. Самостійна робота з підручником / Н. М. Осипенко // Фізика в школах України. – 2011. – № 13/14. – С. 14–16.
21. Островерхова Н. М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології / Н. М. Островерхова. – К. : ІНКОС, 2003. – 351 с.
22. Островерхова Н. М. Організаційна підсистема уроку та технологія аналізу її ефективності [Електронний ресурс] / Н. М. Островерхова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 6. – С. 5–14. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_6_3.pdf.

23. Островецька Н. М. Урок як соціально-педагогічна система [Електронний ресурс] / Н. М. Островецька // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 2. – С. 9–14. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_2_4.pdf.
24. Павлова Н. Олімпіада з інформаційних технологій як форма організації навчання з інформатики у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] / Н. Павлова // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 3. – С. 54–58. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2014_3_15.pdf.
25. Панченко Т. Урок-лекція: «Сонце і вплив його випромінювання на Землю» / Т. Панченко // Фізика та астрономія в школі. – 2011. – № 2. – С. 16–22.
26. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; заг. ред. Пометун Олена Іванівна. – К. : А.С.К., 2006. – 192 с.
27. Про урок у технології «перевернуте навчання» – ідея проста і сучасна / уклад. І. С. Маркова // Економіка в шк. України : наук.-метод. журн. – 2014. – № 3, № 9. – С. 1–6.
28. Рябовол Л. Лекція та семінарське заняття як форми навчання правознавства в старшій школі [Електронний ресурс] / Л. Рябовол // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2014. – Вип. 49. – С. 103–109. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2014_49_17.pdf.
29. Савицька О. Роль елективних курсів в індивідуальному освітньому маршруті учнів технологічного профілю навчання / О. Савицька // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2013. – Ч. 3. – С. 254–259. –
30. Сучасний урок: Панорама методичних ідей / головний редактор Н. Харківська. – Харків : Основа, 2004. – 128 с.
31. Сучасний урок світової літератури: діалогічний підхід : навч.-метод. матеріали для учителя світ. літ. : [у 2 ч.] ; [за заг. ред. Островської Г. О., Козленко Я. В.]. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – Ч. 2. – 2014. – 83 с.
32. Танько Є. В. Розвиток поняття «самостійна робота» в зарубіжній педагогіці: досвід Великобританії [Електронний ресурс] / Є. В. Танько // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 1. – С. 20–27.
33. Уроки для сталого розвитку : метод. посіб. для учнів 9 (10) кл. загальноосвіт. навч. закл. – Київ : Освіта, 2014. – 144 с.
34. Уроки духовності. За гуманною педагогікою Ш. О. Амонашвілі : посіб. для вчителя : [метод. прийоми, міні-уроки, нестандарт. уроки : 1–4 кл.] / [упоряд.: Я. Ф. Морська, А. Г. Дорош]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 71 с.

35. Федорович А. Проведення СМС-вікторини як нової форми навчання гуртківців / А. Федорович // Рідна школа : наук.-пед. журн. – 2010. – № 10. – С. 45–46.
36. Форми навчання в школі / за ред. Ю. І. Мальованого. – К. : Освіта, 1992. – 160 с.
37. Чистух В. Я. Майстер-клас учителя математики. Нестандартні уроки та позакласні заходи : [посібник] / Володимир Чистух. – Т. : Підручники і посібники, 2014. – 143 с.
38. Шевчук Л. М. Форми й види групової роботи учнів / Л. М. Шевчук // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 2. – С. 54–62.
39. Шульдик В. І. Інтерактивний урок біології: теорія, практика, досвід : навч.-метод. посібник / В. І. Шульдик. – Умань : Алмі, 2004. – 238 с.

2.6. Диференціація та індивідуалізація навчально-пізнавальної діяльності школярів

Тема 2.6.1. Диференціація навчання як стратегічне завдання сучасної освіти.

Тема 2.6.2. Шляхи реалізації диференційованого підходу в навчальному процесі.

Тема 2.6.3. Концептуальні основи диференціації та індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Тема 2.6.4. Профільна диференціація та шляхи її реалізації в загальноосвітній школі.

Тема 2.6.5. Шляхи та засоби здійснення рівневої диференціації навчання в загальноосвітній школі.

Тема 2.6.6. Фізіологічні, психологічні й педагогічні аспекти диференційованого навчання учнів.

Тема 2.6.7. Шляхи й засоби здійснення диференціації та індивідуалізації навчання в зарубіжній школі.

Тема 2.6.8. Формування творчого саморозвитку обдарованих учнів у навчальній діяльності.

Тема 2.6.9. Індивідуалізація навчання як умова оптимізації пізнавальної діяльності обдарованих учнів.

Тема 2.6.10. Дидактичні умови до профільної підготовки учнів основної школи з предметів природничо-освітньої галузі.

Тема 2.6.11. Шляхи та засоби індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності старшокласників (на прикладі предмету спеціалізації студента).

Тема 2.6.11. Проектування індивідуальної освітньої траєкторії.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Буга Л. Інформаційний портал допрофільної та профільної підготовки / Любов Буга // Школа : інформ.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 29–37.
2. Гончарова, Л. М. Управління організацією профільного навчання в ліцеї / Л. М. Гончарова // Завучу. Усе для роботи : наук.-метод. журн. – 2014. – № 3/4. – С. 14–23.
3. Загвязинский В. О дифференцированном подходе / В. Загвязинский // Народное образование. – 1968. – № 10. – С. 85–87.
4. Кремень В. Профільна школа: як досягти перспективи / В. Кремень // Освіта. – 2010. – № 12, 10–17 березня. – С. 4–5.
5. Логачевська С. П. Диференціація у звичайному класі : посібник для вчителя / С. П. Логачевська ; Міжнародний фонд «Відродження». – К. : Заповіт, 1998. – 335 с.
6. Логвіненко Н. Факультативи як форма організації диференціації та індивідуалізації навчання старшокласників / Н. Логвіненко // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2011. – № 9. – С. 43–48.
7. Лозова О. Вплив профільного навчання на вибір професії : за результатами моніторингу стану реалізації. Концепції профіл. навчання в старшій шк. / О. Лозова, Н. Гончарова // Методист : [наук.-метод. журн.]. – 2014. – № 1. – С. 12–17.
8. Ляшенко О. І. Диференціація як основоположний принцип шкільного навчання / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України : наук.-теорет. та інформ. журн. АПН України. – 2009. – № 1. – С. 40–45.
9. Максименко С. Д. Диференційоване навчання: до проблеми психологічного супроводу / С. Д. Максименко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 46–53.
10. Мовчан Н. Профільне навчання в сільській школі: досвід / Ніна Мовчан // Школа : інформ.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 38–41.
11. Молчанюк О. В. Стиль пізнавальної діяльності як засіб індивідуалізації навчання учнів [Електронний ресурс] / О. В. Молчанюк // Педагогіка та психологія. – 2013. – Вип. 43. – С. 9–15. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2013_43_4.pdf.
12. Наливайко О. О. Визначення суті поняття «диференціація навчання» у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХХ століття [Електронний ресурс] / О. О. Наливайко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 5 (1). – С. 90–96. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5\(1\)_14.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_5(1)_14.pdf).

- 13.Олексін Ю. Сучасні наукові підходи до визначення сутності диференціації навчання школярів [Електронний ресурс] / Ю. Олексін // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – № 46. – С. 130–138. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2013_46_23.pdf.
- 14.Олійник Т. А. Диференційоване навчання хімії в загальноосвітній школі сільської місцевості: з досвіду дослідно-експериментальної роботи / Т. А. Олійник // Хімія : наук.-метод. журн. – 2014. – № 15/16. – С. 22–28.
- 15.Пивовар Ю. О. Організація навчання обдарованої молоді НДР на основі принципу диференціації (1965–1988 рр.) [Електронний ресурс] / Ю. О. Пивовар // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 35. – С. 60–64. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2014_35_9.pdf.
- 16.Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі : наказ... від 21.10.2013 року № 1456 // Школа : інформ.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 4.
- 17.Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції профільного навчання у старшій школі : наказ... від 04.11.2013 р. № 1550 // Школа : інформ.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 18–19.
- 18.Пруцакова О. Л. Принцип системної диференціації у формуванні екологічної поведінки школярів [Електронний ресурс] / О. Л. Пруцакова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2013. – Вип. 17 (2). – С. 201–210. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tmpvd_2013_17\(2\)_24.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tmpvd_2013_17(2)_24.pdf).
- 19.Сбруєва А. А. Освіта обдарованих і талановитих: організаційні засади та тенденції розвитку міжнародного співробітництва [Електронний ресурс] / А. А. Сбруєва // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 8. – С. 14–26. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pednauk_2013_8_4.pdf.
- 20.Стерлягова Е. В. Обучение старшекласников по индивидуальным учебным планам / Е. В. Стерлягова // Педагогіка : науч.-теорет. журн. – 2014. – № 2. – С. 40–44.
- 21.Стецик С. Освітні технології як чинник індивідуалізації навчальної діяльності учнів / С. Стецик // Фізика та астрономія в рід. шк. : наук.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 17–23.
- 22.Стецик С. П. Індивідуалізація навчання на уроках фізики асобами інноваційних технологій [Електронний ресурс] / С. П. Стецик, О. В. Гнатюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 109. – С. 114–117. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_109_30.pdf.

23. Титаренко О. Профільне навчання. Психологічний супровід від 1-го до 11-го класу / Олена Титаренко, Катерина Стояновська // Школа : інформ.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 20–28.
24. Товкач А. Організація групової діяльності учнів в умовах диференційованого різнорівневого навчання / А. Товкач // Обдарована дитина. – 2010. – № 3. – С. 14–19.
25. Фоменко А. И. Исследование как способ формирования предметной одаренности / А. И. Фоменко // Одарен. ребенок : науч.-практ. журн. – 2010. – № 3. – С. 130–134.
26. Чередов И. М. О дифференцированном обучении на уроках / Иван Михеевич Чередов. – Омск : Западно-Сибирское книжное издательство, Омское отделение, 1973. – 153 с.
27. Шевченко Ю. В. Ідеї диференціації навчання в основній школі: історико-педагогічний аналіз спадщини вітчизняних педагогів (П. Блонський, М. Чехов, В. Шульгін, М. Крупеніна) / Ю. В. Шевченко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2013. – № 2. – С. 96–99. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdpu_2013_2_14.pdf.
28. Шиян Н. І. Дидактичні засади профільного навчання у загально-освітній школі сільської місцевості : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання» / Н. І. Шиян. – Х., 2005. – 44 с.
29. Ярошенко О. Г. Диференціація навчання / О. Г. Ярошенко // Енциклопедія освіти / за редакцією В. Г. Кременя. – К. : ЮрінкомІнтер, 2008. – С. 210–211.

2.7. Педагогічна діагностика

Тема 2.7.1. Теоретико-методичні засади моніторингу якості результатів навчального процесу.

Тема 2.7.2. Моніторинг якості навчальної підготовки учнів загальноосвітньої школи.

Тема 2.7.3. Тестовий контроль як засіб діагностики самостійної пізнавально-творчої діяльності учнів.

Тема 2.7.4. Дидактичні умови застосування тестових технологій у моніторингу навчальних досягнень учнів.

Тема 2.7.5. Міжнародні моніторингові дослідження якості навчальних досягнень учнів (TIMSS, PIRLS, IEAP, CIVICS, SITES).

Тема 2.7.6. Українська система освіти через призму міжнародних моніторингових досліджень якості навчальних досягнень учнів.

Тема 2.7.7. Технологія міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти TIMSS.

Тема 2.7.8. Практично зорієнтовані завдання контролю навчальних досягнень учнів (на приклади завдань міжнародних порівняльних досліджень TIMSS, PISA).

Тема 2.7.9. Світовий досвід використання тестів здатностей до навчання (ability tests: SAT, SweSAT, PET, GAT тощо).

Тема 2.7.10. Національні стандартизовані системи оцінювання навчальних досягнень учнів.

Тема 2.7.11. Зовнішнє незалежне оцінювання: до історії питання.

Тема 2.7.12. Сучасні інформаційні технології оцінювання навчальних досягнень учнів.

Тема 2.7.13. Дидактичні умови контролю й оцінювання знань учнів з гуманітарних (природничих) дисциплін із застосуванням інформаційних технологій.

Тема 2.7.14. Шляхи подолання формалізму в оцінці знань школярів.

Тема 2.7.15. Концептуальні основи оцінки знань школярів у досвіді роботи В. Ф. Шаталова.

Тема 2.7.16. Особливості оцінки знань молодших школярів у досвіді роботи Ш. А. Амонашвілі.

Тема 2.7.17. Дванадцятибальна система оцінювання навчальних досягнень учнів.

Тема 2.7.18. Вплив оцінюючої діяльності вчителя на психологічний клімат у класному колективі.

Тема 2.7.19. Взаємоконтроль і самоконтроль у навчальній роботі школярів.

Тема 2.7.20. Рейтингова технологія оцінки навчальних досягнень учнів та її реалізація в навчальному процесі.

Тема 2.7.21. Методика організації підсумкових форм контролю знань школярів.

Тема 2.7.22. Форми та прийоми вербального оцінювання навчальної діяльності учнів.

Тема 2.7.23. Самоконтроль і самооцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності старшокласників.

Тема 2.7.24. Соціологія шкільної оцінки.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий / В. С. Аванесов – М. : Центр тестирования, 2002.
2. Бабкова О. Критеріальне оцінювання навчальних досягнень учнів із предметів природничого циклу [Електронний ресурс]

- / О. Бабкова // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 3. – С. 98–101. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2014_3_27.pdf.
3. Биков В. Ю. Моніторинг рівня навчальних досягнень з використанням Інтернет-технологій : монографія / В. Ю. Биков, Ю. М. Богачков, Ю. О. Жук ; за ред.: В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука ; АПН України, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання АПН України Київ. – Київ : Педагогічна думка, 2008. – 127 с.
  4. Бобак Н. В. Моніторинг якості освіти: міжнародний досвід / Н. В. Бобак. – Режим доступу :
www.ipro.if.ua/files/IM/MON/Vobak.pdf.
  5. Болотов В. А. Виды и назначение программ оценки результатов обучения школьников / В. А. Болотов, И. А. Вальдман // Педагогика : науч.-теорет. журн. Рос. акад. образования. – 2013. – № 8. – С. 15–26.
  6. Будко А. В. Система оцінювання досягнень учнів у Новій Зеландії (історичний аспект) [Електронний ресурс] / А. В. Будко // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2013. – Вип. 2. – С. 208–212. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdytp_2013_2_42.pdf.
  7. Булах І. Є. Створюємо якісний тест : навч. посібник / І. Є. Булах, М. Р. Мруга. – К. : Майстер-клас, – 2006 – 160 с.
  8. Вовк О. М. Прийоми оцінювання навчальної діяльності учнів на уроках української мови (методичні рекомендації) / О. М. Вовк // Вивчаємо укр. мову та л-ру : наук.-метод. журн. – 2014. – № 22/24. – С. 2–13.
  9. Гладка Л. І. Системний підхід до оцінки якості знань у формі комп'ютерного тестування [Електронний ресурс] / Л. І. Гладка // Науковий вісник Донбасу. – 2014. – № 2. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2014_2_9.pdf.
  10. Гузик Н. П. Организация текущего и заключительного мониторинга качества академических знаний, умений, навыков, уровня реализации и развития природных задатков ведущего типа (вида) таланта учащихся / Н. П. Гузик // Управление школой : научно-методический журнал. – 2014. – № 13/15. – С. 18–68.
  11. Дубровський В. Л. Роль педагогічної діагностики в контексті особистісноорієнтованої освіти: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В. Л. Дубровський // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2013. – № 4. – С. 29–31. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2013_4_6.pdf.
  12. Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України. Курс лекцій : навч. посіб. / Г. С. Кашина, В. П. Сергієнко. – Луцьк, 2010. – 115 с.

13. Кашкарьова Л. Р. Психолого-педагогічний моніторинг навчальних досягнень підлітків / Л. Р. Кашкарьова // *Практ. психологія та соц. робота : наук.-практ. та освіт.-метод. журн.* – 2014. – № 5. – С. 30–41.
14. Левківський А. М. Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів фізики до оцінювання навчальних досягнень учнів [Електронний ресурс] / А. М. Левківський // *Педагогічний дискурс.* – 2013. – Вип. 14. – С. 279–283. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/peddysk_2013_14_58.pdf.
15. Мацюк В. В. Рівневий контроль результатів навчальних досягнень студентів [Електронний ресурс] / В. В. Мацюк // *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер : Педагогічні науки.* – 2014. – Вип. 2. – С. 158–164. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nzbdpu_2014_2_29.pdf.
16. Моніторинг стандартів освіти / за ред. А. Тайджмана і Т. Невілла-Послтвейта. – Львів : Літопис, 2003. – 328 с.
17. Моніторинг стандартів освіти / за ред. Льбєрта Тайджмана і Т. Невілла-Послтвейта. – Львів: Літопис, 2003. – 328 с.
18. Моніторинг стандартів якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
19. Наказ МОН від 11 вересня 2009 р. № 853 «Про підготовку та проведення моніторингових досліджень якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 2009 / 2010 н. р.»
20. Основи педагогічного оцінювання. Част. 1. Теорія : навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників / за заг. ред. І. Булах. – К. : Майстер-клас, 2005. – 96 с.
21. Остапчук С. С. Оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії й практиці кінця ХІХ – 40-х років ХХ ст. : історіографія та джерела дослідження [Електронний ресурс] / С. С. Остапчук // *Педагогічний дискурс.* – 2013. – Вип. 15. – С. 507–513. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/peddysk_2013_15_103.pdf.
22. Педагогічне оцінювання і тестування. Правила, стандарти, відповідальність : наук. вид / Я. Я. Болюбаш, І. Є. Булах, М. Р. Мруга, І. В. Філончук. – К. : Майстер-клас, 2007. – 272 с.
23. Положення про національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів. «Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів». Наказ МОН № 1059 (01.08.2013 р., м. Київ) [Електронний ресурс] // *Директор школи, ліцею, гімназії.* – 2013. – № 4. – С. 104–105.
24. Серьогіна І. Ю. Формування в учнів основної школи умінь і навичок самоконтролю в процесі навчання (на матеріалі уроків російської

- мови у 7-х класах) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / І. Ю. Серьогіна ; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2008. – 20 с.
25. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Рос. пед. о-во, 2000. – 320 с.
26. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе. — М. : Российское педагогическое агентство, 1998. — 354 с.

2.8. Технології навчання в сучасній загальноосвітній школі

Тема 2.8.1. Формування дослідницьких умінь і навичок учнів у процесі проектної діяльності.

Тема 2.8.2. Технологія особистісно-орієнтованого розвиваючого навчання.

Тема 2.8.3. Інтерактивні технології навчання.

Тема 2.8.4. Формування самоосвітньої компетентності старшокласників у процесі проектної діяльності.

Тема 2.8.5. Проектні технології навчання.

Тема 2.8.6. Технологія проблемного навчання.

Тема 2.8.7. Технологія розвиваючих ігор Б. П. Нікітіна.

Тема 2.8.8. Технологія перспективно-випереджального навчання з використанням опорних схем (С. М. Лисенкова).

Тема 2.8.7. Особистісно-гуманна технологія навчання (Ш. О. Амонашвілі).

Тема 2.8.8. Технологія проблемно-модульного навчання.

Тема 2.8.9. Технологія програмованого навчання.

Тема 2.8.10. Технологія інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу (В. Ф. Шаталов).

Тема 2.8.11. Технологія навчання на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання змісту навчального предмету.

Тема 2.8.12. Технологія кредитно-модульного навчання.

Тема 2.8.13. Технологія дистанційного навчання.

Тема 2.8.14. Технологія евристичного навчання (А. Хуторський).

Тема 2.8.15. Технологія концентрованого навчання (М. П. Щетінін).

Тема 2.8.16. Технології навчання обдарованих дітей.

Тема 2.8.17. Здоров'язберігаючі технології (П. К. Іванов.).

Тема 2.8.18. Персоніфікація навчання в авторській школі М. П. Гузика.

Тема 2.8.19. Сучасні інформаційні технології в освіті.

Тема 2.8.20. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування самоосвітньої компетентності старшокласників.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Глузман О. В. Інноваційні освітні технології в умовах реформування системи вищої освіти [Електронний ресурс] / О. В. Глузман, А. О. Комарова // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 2. – С. 86–92. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tipuss_2013_2_12.pdf.
2. Голубнича Л. О. Розвиток педагогічних технологій у дидактичній науці [Електронний ресурс] / Л. О. Голубнича // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 45. – С. 14–23. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2014_45_4.pdf.
3. Гузик М. Філософсько-світогляді основи педагогічної системи М. П. Гузика та особливості його авторської дидактики у спектрі можливостей: [авторська школа] / М. Гузик // Директор школи, лицею, гімназії : всеукр. наук.-практ. журн. – 2009. – № 2. – С. 26–34.
4. Гузик Н. В. Розвиток ідеї особистісно орієнтованого навчання та її реалізація в сучасних умовах шкільної освіти / Н. В. Гузик // Наука і освіта. – 2010. – № 4/5. – С. 150–155.
5. Давидович А. Дистанційна форма навчання учнів / А. Давидович // Практика упр. закл. освіти : щомісяч. спеціаліз. журн. – 2014. – № 5. – С. 73.
6. Джура О. Д. Особистісно орієнтована освіта в контексті освітніх технологій [Електронний ресурс] / О. Д. Джура // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2013. – Вип. 41 (2). – С. 132–143. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_filos_2013_41\(2\)_15.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_filos_2013_41(2)_15.pdf).
7. Железовская Г. И. Творческое саморазвитие личности в контексте личностно ориентированной парадигмы образования / Г. И. Железовская, Е. Н. Гудкова, Н. В. Абрамова // Alma Mater (Вестн. высш. шк.) : науч. журн. М-ва образования и науки РФ. – 2014. – № 3. – С. 40–44.
8. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун та ін. ; Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – К. : Науковий світ, 2004. – 86 с.
9. Коберник О. М. Інноваційні технології навчання та виховання : навч. посіб. / О. М. Коберник, О. В. Бялик. – Умань, 2010. – 209 с.
10. Козлова О. О. Здоров'язберігаючі технології розвитку особистості у навчально-виховному процесі [Електронний ресурс] / О. О. Козлова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 7. – С. 26–29. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_7_6.pdf.
11. Кучерявий О. Г. Гуманістичні функції педагогіки В. Ф. Шаталова: розкриття й реалізація природних резервів особистості учня [Електронний ресурс] / О. Г. Кучерявий // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – № 4. – С. 25–31. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/OsDon_2012_4_4.pdf.

12. Кучерявий О. Г. Інноваційні складники проекту модульно-розвивального навчання у вищій школі [Електронний ресурс] / О. Г. Кучерявий // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – № 22 (3). – С. 182–192. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_22\(3\)_29.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_22(3)_29.pdf).
13. Липчук Л. М. Сучасні особистісно зорієнтовані технології навчання на уроках географії / Л. М. Липчук // Географія та економіка в рід. шк. : наук.-метод. журн. – 2014. – № 4. – С. 6–8.
14. Лук'янова Ю. С. Формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до використання здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лук'янова Юлія Сергіївна ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – 19 с.
15. Мариновська О. Інтегроване навчання: технологічний аспект / О. Мариновська // Рідна шк. : щомісяч. наук.-пед. журн. – 2014. – № 4/5. – С. 32–36.
16. Машкіна Л. А. Підготовка майбутнього педагога до реалізації особистісноорієнтованого навчання [Електронний ресурс] / Л. А. Машкіна // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 14. – С. 315–318. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/peddysk_2013_14_65.pdf.
17. Никитин Б. П. Ступеньки творчества, или развивающие игры / Б. П. Никитин. – М., 1990.
18. Нові технології навчання : науково-методичний збірник. – К., 2004. – Випуск 36. – 320 с.
19. Оверченко Н. М. Проектна діяльність в системі навчально-виховної роботи комсомольської гімназії імені В. О. Нижниченка [Електронний ресурс] / Н. М. Оверченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 6. – С. 38–41. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_6_10.pdf.
20. Освітні технології / за ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
21. Письменна Н. Особистісно-орієнтований підхід у контексті гуманізації навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] / Н. Письменна // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 8 (1). – С. 250–254. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2013_8\(1\)_42.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2013_8(1)_42.pdf).
22. Підласий І. П. Партнерська і продуктивна технології / І. П. Підласий // Упр. шк. : науково-методичний журнал. – 2009. – Том 1, № 16/18. – С. 2–39.
23. Плотницька Л. П. Конструювання уроку математики на основі особистісно-диференційованого підходу / Л. П. Плотницька // Математика в шк. України : наук.-метод. журн. – 2014. – № 9. – С. 27.

24. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун ; за ред. О. І. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.С.К., 2005. – 192 с.
25. Пономарьова Л. І. Особливості формування здоров'я сучасних школярів на різних етапах навчання [Електронний ресурс] / Л. І. Пономарьова // Здоровье ребенка. – 2014. – № 2. – С. 35–38. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Zd_2014_2_9.pdf.
26. Сучасні технології / упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц. – К., 2004. – 111 с.
27. Турянська О. Ф. Використання ІКТ у конструюванні педагогічних ситуацій в особистісно орієнтованому навчанні [Електронний ресурс] / О. Ф. Турянська // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 10 (3). – С. 296–302. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vluf_2013_10\(3\)_40.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vluf_2013_10(3)_40.pdf).
28. Хортіва О. В. Використання проектних технологій для формування естетичної культури: з досвіду дослідницько-експериментальної роботи / О. В. Хортіва // Англ. мова та л-ра : наук.-метод. журн. – 2014. – № 6. – С. 27–29.
29. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика: Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
30. Хуторской А. В. Эвристическое обучение: Теория, методология, практика : научное издание / А. В. Хуторской. – М. : Международная педагогическая академия, 1998. – 266 с.
31. Шульга А. Інноваційні технології навчання як засіб розвитку духовності школярів / А. Шульга // Історія в рід. шк. : наук.-метод. журн. – 2014. – № 1. – С. 30–31.
32. Щеглакова Д. В. Модель проектного навчання у природознавстві / Д. В. Щеглакова // Хімія : наук.-метод. журн. – 2014. – № 15/16. – С. 13–17.
33. Энциклопедия образовательных технологий : в 2-х томах / под ред. Селевко Г. К. – М. : НИИ школьных технологий, – 2006. – 816 с.

2.9. Педагогіка співробітництва в навчальній та виховній роботі

Тема 2.9.1. Педагогічні основи забезпечення ефективності управління навчально-пізнавальною діяльністю школярів.

Тема 2.9.2. Подолання формалізму в навчальній діяльності учнів.

Тема 2.9.3. Педагогічні основи дидактики В. О. Сухомлинського.

Тема 2.9.4. Гуманістичні основи педагогіки Ш. А. Амонашвілі.

Тема 2.9.5. Ігрова педагогічна ситуація як умова створення оптимістичного клімату в учнівському колективі.

Тема 2.9.6. Мистецтво педагогічного спілкування на уроках І. М. Ільїна.

Тема 2.9.7. Шляхи гуманізації та демократизації процесу навчання з досвіду роботи вчителів-новаторів.

Тема 2.9.8. Динаміка засобів і форм взаємодії педагогів і учнів у педагогіці співробітництва.

Тема 2.9.9. Педагогіка співробітництва М. П. Щетініна.

Тема 2.9.10. Демократичний стиль спілкування як засіб створення морально-психологічного клімату у класному колективі.

Тема 2.9.11. Концептуальні основи дидактичної системи С. М. Лисенкової.

Тема 2.9.12. Педагогіка співробітництва В. Ф. Шаталова.

Тема 2.9.13. Розвиток творчості учнів у досвіді вчителя-новатора І. П. Волкова.

Тема 2.9.14. Методика колективних творчих справ у досвіді вчителя-новатора В. А. Караковського.

Тема 2.9.15. Педагогічні відкриття І. П. Іванова.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Айзенбарт М. Ігрова діяльність у процесі формування соціально-комунікативних здібностей старших дошкільників крізь призму поглядів В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / М. Айзенбарт // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 2. – С. 64–67. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2014_2_20.pdf.
2. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества / Ш. А. Амонашвили. – К. : Освіта, 1991. – 112 с.
3. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М. : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 496 с.

4. Волков И. Б. Учим творчеству / И. Б. Волков. – М., 1982. – 96 с.
5. Гричун Н. В. Систематизація навчального матеріалу за допомогою опорних схем і конспектів / Н. В. Гричун // Історія та правознавство : науково-методичний журнал. – 2014. – № 16/18. – С. 2–8.
6. Гузик Н. В. Розвиток ідеї особистісно орієнтованого навчання та її реалізація в сучасних умовах шкільної освіти / Н. В. Гузик // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру АПН України. – 2010. – № 4/5. – С. 150–155.
7. Дубасенюк О. А. Психолого-педагогічні фактори професійного становлення вчителя / О. А. Дубасенюк. – Житомир, 1995. – 385 с.
8. Иванов И. П. Воспитывать коллективистов / И. П. Иванов. – М. : Педагогика, 1982. – 80 с.
9. Ильин Е. Н. Искусство общения / Е. Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1982. – 214 с.
10. Ильин Е. Н. Путь к ученику / Е. Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1989. – 221 с.
11. Ильин Е. Н. Рождение урока / Е. Н. Ильин. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.
12. Касьяненко М. Д. Педагогика співробітництва / М. Д. Касьяненко. – К. : Вища школа, 1993. – 320 с.
13. Лысенкова С. Н. Методом опережающего обучения / С. Н. Лысенкова. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
14. Никитин Б. П. Ступеньки творчества и развивающие игры / Б. П. Никитин. – М. : Просвещение, 1989. – 160 с.
15. Никитин Б. П. Мы и наши дети и внуки / Б. П. Никитин, Л. А. Никитина. – Алма-Ата, 1989. – 240 с.
16. Освітні технології / за ред. О. М. Пехоти. – К., 2001. – 255 с.
17. Педагогика сотрудничества / С. Лысенкова, В. Шаталов, И. Волков и др. // Учительская газета. – 1986. – 18 октября.
18. Педагогический поиск / сост. И. Н. Баженова. – М. : Педагогика, 1984. – 544 с.
19. Пищик О. Навчання у співробітництві / О. Пищик // Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід : Освітнянський науково-методичний журнал. – 2010. – № 6. – С. 47–49.
20. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя / І. Підласий. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 360 с.
21. Плотніков П. В. Народний учитель Віктор Федорович Шаталов : наук.-пед. дослідження з нагоди 85-річчя з дня народж. та 60-річчя пед. діяльності відомого педагога-новатора / П. В. Плотніков, В. В. Чорний ; Нац. акад. пед. наук України, Донец. нац. ун-т. – Київ ; Донецьк : ДонНУ, 2012. – 244 с.

22. Психологія і педагогіка життєтворчості / за ред. Л. В. Сухань та ін. – К., 1996. – 792 с.
23. Савченко О. Уміння учнів вчитися у дидактичній системі В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / О. Савченко // Початкова школа. – 2014. – № 9. – С. 1–3.
24. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
25. Соловейчик С. Воспитание по Иванову / С. Соловейчик. – М. : Просвещение, 1989. – 352 с.
26. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський ; [редкол. : Дзевєрін О. Г. (голова), Грищенко М. М., Заволока С. П., Сухомлинська Г. І. [та ін.]]. – Київ : Радянська школа, 1976. – 654 с.
27. Хуторской А. В. Эвристическое обучение: Теория, методология, практика : научное издание / А. В. Хуторской. – М. : Международная педагогическая академия, 1998. – 266 с.
28. Шаталов В. Ф. Точка опоры / В. Ф. Шаталов. – М. : Просвещение, 1987. – 160 с.
29. Шаталов В. Ф. Эксперимент продолжается / В. Ф. Шаталов. – М. : Просвещение, 1989. – 336 с.
30. Шаталов В. Ф. Город в облаках : повесть, эссе, раздумья / Виктор Шаталов ; [ред. В. С. Логачев ; корректор О. В. Беспальченко ; оформ. В. А. Коровин]. – Донецк : [Б. и.], 2009. – 381, [2] с.
31. Шаталов В. Ф. Сужение сознания: педагогические раздумья / Виктор Шаталов ; [ред. В. С. Логачев ; корректор О. В. Беспальченко ; оформ. Э. Е. Флерова]. – [Донецк] : [Б. и.], [2010]. – 189 с.
32. Щетинин М. П. Объять необъятное / М. П. Щетинин. – М. : Просвещение, 1986. – 176 с.
33. Ящук І. П. Основи соціального партнерства в навчально-виховному закладі у творчій спадщині В. Сухомлинського [Електронний ресурс] / І. П. Ящук // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1.46. – С. 176–180. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2014_1.46_35.pdf

2.10. Педагогічна майстерність учителя

Тема 2.10.1. Професійна компетентність сучасного вчителя.

Тема 2.10.2. Шляхи формування педагогічної майстерності вчителя.

Тема 2.10.3. Видатний майстер педагогічної справи

В. О. Сухомлинський.

Тема 2.10.4. Шляхи попередження та розв'язання конфліктів у системі вчитель-учень.

Тема 2.10.5. Педагогічна майстерність учителя-новатора (за вибором студента).

Тема 2.10.6. Авторитет учителя та його роль у професійній діяльності.

Тема 2.10.7. Особливості професійної діяльності сучасного вчителя.

Тема 2.10.8. Культура педагогічного спілкування як фактор гуманізації навчального процесу.

Тема 2.10.9. Умови успіху професійної діяльності вчителя.

Тема 2.10.10. Особистісні якості вчителя та їх роль у професійній діяльності.

Тема 2.10.11. Педагогічна творчість учителя-предметника.

Тема 2.10.12. Особливості педагогічного спілкування в індивідуальній роботі зі школярами.

Тема 2.10.13. Педагогічна культура як складова фахової культури вчителя.

Тема 2.10.14. Наукова організація педагогічної діяльності вчителя.

Тема 2.10.15. Демократичний стиль спілкування як умова гуманізації педагогічного процесу.

Тема 2.10.16. Компетентність учителя як умова успіху його професійної діяльності.

Тема 2.10.17. Шляхи та засоби підвищення професійної компетентності вчителя.

Тема 2.10.18. Психолого-педагогічні умови творчої самореалізації вчителів.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Андрущенко В. Педагогічна конституція Європи як соціальна потреба, можливість і реальність європейського простору освіти [Електронний ресурс] / В. Андрущенко // Україна дипломатична. – 2012. – Вип. 13. – С. 674–686. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ukrdip_2012_13_43.pdf.
2. Білоножко О. Культура спілкування педагогів / О. Білоножко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2013. – № 7/8. – С. 10–12.
3. Бондар В. Теорія і практика едукації педагогічних кадрів: традиційна та інноваційна парадигма [Електронний ресурс] / В. Бондар // Освітній простір України. – 2014. – Вип. 2. – С. 4–10. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/opu_2014_2_3.pdf.

4. Бородій Д. Психолого-педагогічні аспекти формування ефективного стилю спілкування майбутнього вчителя зі школярами / Д. Бородій // Педагогіка і психологія проф. освіти : наук.-метод. журн. – 2013. – № 2. – С. 181–188.
5. Головська І. Г. Психологічні умови розвитку педагогічного спілкування / І. Г. Головська, Т. Ю. Ушакова // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру НАПН України. – 2013. – № 7. – С. 229–233.
6. Гончаренко С. Наукові школи в педагогіці [Електронний ресурс] / С. Гончаренко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2013. – Вип. 6. – С. 7–28. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/OD_2013_6_3.pdf.
7. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
8. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка» [Електронний ресурс] / В. М. Гриньова // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 45. – С. 74–84. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2014_45_10.pdf.
9. Зелінська Л. М. Конкурс педагогічної майстерності : сценарій методичного КВК / Л. М. Зелінська // Пед. пошук : наук.-метод. вісн. – 2014. – № 1. – С. 70–72.
10. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
11. Зязюн І. А. Нові технології підготовки вчителя в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Зязюн // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1.32. – С. 16–21. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2011_1.32_5.pdf.
12. Зязюн І. А. Технологія педагогічної дії у вимірі педагогічної майстерності [Електронний ресурс] / І. А. Зязюн // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 1.36. – С. 5–11. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdup_2012_1.36_3.pdf.
13. Зязюн І. І. Зязюн: «Мої вчителі – театральний інститут і Станіславський» : [бесіда з директором Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України Іваном Зязюном напередодні ювілею / бесіду провела Лідія Рапіна] // Пед. газ. – 2013. – Лютий (№ 2). – С. 4.

14. Казакова Н. В. Профессионально-педагогическая культура педагога как условие успешной подготовки будущего специалиста / Н. В. Казакова, Л. С. Песоцкая // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру НАПН України. – 2013. – № 3. – С. 71–74.
15. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : Кн. для учителя / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
16. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М. : Просвещение, 1990. – 144 с.
17. Кожем'яка О. Л. Поширення педагогічного досвіду вчителя через проведення майстер-класів / О. Л. Кожем'яка // Історія та правознавство : науково-методичний журнал. – 2014. – № 12. – С. 10–15.
18. Козлова О. Г. Методична підтримка самопрезентації вчителя в навчальному закладі [Електронний ресурс] / О. Г. Козлова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 4. – С. 145–152.
19. Коломойць С. Д. «Методична імпровізація» як ознака професіоналізму вчителя / С. Д. Коломойць // Історія та правознавство : науково-методичний журнал. – 2014. – № 15. – С. 2–5.
20. Культура педагогічного спілкування як фактор гуманізації сучасної освіти / за ред. М. Лазарева та ін. – Суми, 1996. – 286 с.
21. Лазарєв М. О. Основи педагогічної творчості / М. О. Лазарєв. – Суми, 1995. – 208 с.
22. Литвинова С. Всеукраїнський конкурс «Вчитель-новатор» як індикатор розвитку загальної середньої освіти України / С. Литвинова // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах : наук.-метод. журн. – 2014. – № 2. – С. 4–11.
23. Мазахова Д. С. На шляху до педагогічної професії / Д. С. Мазахова. – К., 2005. – 193 с.
24. Отич О. Естетичні чинники педагогічної взаємодії / О. Отич // Рідна шк. : щомісяч. наук.-пед. журн. – 2014. – № 1/2. – С. 17–21.
25. Савчин М. М. Творчість як педагогічна проблема: тренінг творчості / М. М. Савчин, О. І. Гірний // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України = Pedagogics and psychology : наук.-теорет. та інформ. журн. Нац. акад. пед. наук України. – 2013. – № 3. – С. 43–51.
26. Семёнов М. Д. Педагогическое общение: ценности и традиции / М. Д. Семёнов // Alma Mater (Вестн. высш. шк.) : науч. журн. М-ва образования и науки РФ. – 2013. – № 3. – С. 25–27.
27. Смольська Л. М. Інтелігентність – показник сучасного професіоналізму вчителя / Л. М. Смольська // Практ. психологія та

- соц. робота : наук.-практ. та освіт.-метод. журн. – 2014. – № 5. – С. 68–71.
28. Сухомлинська О. Психотехніка – втрачений напрям радянської педагогічної науки і практики [Електронний ресурс] / О. Сухомлинська // Історико-педагогічний альманах. – 2012. – Вип. 2. – С. 6–12. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ipa_2012_2_3.pdf.
  29. Тарелкин А. И. Морально-нравственные аспекты проблемы межличностного манипулирования в педагогическом общении / А. И. Тарелкин // Психология обучения. – 2013. – № 3. – С. 97–109.
  30. Тесленко В. В. Самоосвіта вчителів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі [Електронний ресурс] / В. В. Тесленко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 5. – С. 5–10. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Otros_2014_5_3.pdf.
  31. Унгурян І. Педагогічне спілкування як фактор успішного виховання гуманних взаємовідносин вихователя і вихованців / І. Унгурян // Імідж сучас. педагога : наук.-практ. освіт.-попул. часоп. – 2013. – № 7. – С. 54–56.

РОЗДІЛ III. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ВИХОВАННЯ

3.1. Національне виховання школярів

Тема 3.1.1. Виховний ідеал українського народу та його роль у національному вихованні дітей.

Тема 3.1.2. Українські народні казки та легенди, їх роль у вихованні дітей.

Тема 3.1.3. Ідея громадянського виховання в українській національній педагогіці.

Тема 3.1.4. Засоби громадянського виховання учнів загальноосвітньої національної школи.

Тема 3.1.5. Народні трудові традиції як фактор виховання підростаючої особистості.

Тема 3.1.6. Виховання національної свідомості української молоді.

Тема 3.1.7. Концептуальні основи національного виховання та їх реалізація в навчально-виховному процесі.

Тема 3.1.8. Шляхи гуманізації навчально-виховного процесу в національній системі освіти школярів.

Тема 3.1.9. Реалізація етичних принципів українського народу в моральному вихованні дітей.

Тема 3.1.10. Віра та релігія в контексті завдань сучасного українського виховання.

Тема 3.1.11. Гра, її роль і значення в масовій практиці народного виховання.

Тема 3.1.12. Українське народознавство й виховання особистості.

Тема 3.1.13. Сутність козацької педагогіки, її завдання, основні компоненти.

Тема 3.1.14. Козацькі кодекси лицарської честі й лицарські звитяги, їх характеристика.

Тема 3.1.15. Шляхи впровадження козацької педагогіки та формування козацької духовності.

Тема 3.1.16. Національне виховання, його особливості й головна мета.

Тема 3.1.17. Принципи національного виховання, їх характеристика.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Антоненць М. Національне виховання за П. Лосюком / М. Антоненць // Директор школи. Україна. – 2009. – № 7/8. – С. 26–31.

2. Бабій І. Народна педагогіка про виховання підростаючого покоління: [історичний аспект] / І. Бабій // Рідна школа. – 2008. – № 11. – С. 74–76.
3. Барінов В. Концепція національного виховання: к 125-летию со дня рождження И. А. Ильина / В. Барінов, К. Барінова // Воспитание школьников. – 2008. – № 8. – С. 52–58.
4. Бех І. Д. Виховання особистості. У двох книгах. Кн. І. : Особистісно-орієнтований підхід. Теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех – К. : «Либідь», 2003. – 278 с.
5. Бійчук Г. Проблеми формування українського національного характеру особистості в педагогічній науці / Г. Бійчук // Історія в школі. – 2005. – № 9. – С. 8–11.
6. Білоус О. О. Упровадження елементів національного виховання на уроках англійської мови / О. О. Білоус // Англійська мова та література. – 2006. – № 2, січень. – С. 3–18.
7. Бондаренко Ю. Історична свідомість: проблема дефініції / Ю. Бондаренко // Рідна школа. – 2005. – № 2. – С. 8–9.
8. Борисова З. Подвижниця національного дошкільного виховання: до 150-річчя від дня народження С. Русової / З. Борисова, М. Машовець // Дошкільне виховання. – 2006. – № 3. – С. 3–4.
9. Будік О. Український народний танець як чинник національного виховання школярів : дипломна робота / І. О. Будік. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 94 с.
10. Бур'ян Л. І. Виховна робота: формування творчої особистості засобами етнопедагогіки : методична розробка / Л. І. Бур'ян // Все для вчителя. – 2010. – № 15, травень. – С. 18–23.
11. Вишневський О. Педагогіка в пошуках духовності / О. Вишневський // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С. 3–6.
12. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
13. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посібник / Н. П. Волкова. – К. : «Академія», 2000. – 576 с.
14. Волошина Г. Формуємо національно-мовну особистість / Г. Волошина // Освіта. – 2006. – № 6, 8 лютого. – С. 2–3.
15. Галузинський В. М. Педагогіка / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К., 1996. – 237 с.
16. Гасанов М. М. Этнокультурный диалог как средство воспитания студенческой молодежи / М. М. Гасанов // Педагогика. – 2009. – № 9. – С. 59–65.
17. Гнатюк В. Козацька доба в системі національного виховання учнів / В. Гнатюк // Світ виховання. – 2008. – № 2. – С. 33–36.

18. Гнатюк В. М. Пріоритети козацьких звичаїв і традицій у системі національного виховання / В. М. Гнатюк // Освіта. – 2006. – № 31, 9–16 серпня. – С. 6–7.
19. Голова В. Ю. Национальная культура в воспитании современного учителя музыки / В. Ю. Голова // Музыка в школе. – 2002. – № 1. – С. 44–45.
20. Голуб Н. Формування моральних цінностей у процесі роботи над соціокультурною темою «Козацькі ватажки» / Н. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2008. – № 1. – С. 8–10.
21. Григорян А. Б. Научно-теоретические основы формирования нравственного облика подростков на традициях народной педагогики / А. Б. Григорян // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 3. – С. 47–49.
22. Гура О. М. Народні традиції здорового способу життя : [виховна година] / О. М. Гура // Виховна робота в школі. – 2007. – № 4. – С. 31–33.
23. Гурова О. Українська козацька педагогіка / О. Гурова // Директор школи. Україна. – 2006. – № 11. – С. 59–64.
24. Демянюк Т. Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі / Т. Д. Демянюк. – К. : ІСДО, 1996. – 108 с.
25. Дяченко Н. П. Козацька педагогіка : сценарій за книгою Д. Яворницького «Історія запорозьких козаків» / Н. П. Дяченко // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2008. – № 1. – С. 36–37.
26. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина : в 3 т. / за ред. В. Кубінович. – К. : Молоде життя, 1994. – Т. 2. – 800 с.
27. Етнотрадиції українського народу і їх вплив на студентську молодь // Позакласний час. – 2008. – № 1. – С. 107–109.
28. Єлагіна Т. Форми і методи формування громадянських якостей особистості / Т. Єлагіна // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 34–36.
29. Завалевський Ю. Основи формування громадянськості / Ю. Завалевський, Ю. Прокопович, В. Сагарда // Відкритий урок. – 2006. – № 11-12, червень. – С. 46–54.
30. Иванченко И. Национальное воспитание по И. А. Ильину / И. Иванченко // Педагогика. – 2008. – № 8. – С. 77–83.
31. Ивченко Т. В. Патриотическое воспитание школьников: назад в прошлое или шаг в будущее? : методика преподавания / Т. В. Ивченко, Е. В. Авдеева // Биология в школе. – 2008. – № 3. – С. 14.
32. Івашковський В. Виховні засади розвитку особистості патріота України / В. Івашковський // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 25–27.

33. Кардонська А. Патріотичне виховання засобами народознавства / А. Кардонська // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2009. – № 14. – С. 19–21.
34. Касимова Т. А. Воспитание патриотизма и гражданственности молодежи в учреждении дополнительного образования: Дворец творчества детей и молодежи / Т. А. Касимова // Педагогическое образование и наука. – 2010. – № 5. – С. 18–20.
35. Кваша О. Виховання учнів. Елементи козацької педагогіки / О. Кваша // Директор школи. – 2009. – № 47, грудень. – С. 14–18.
36. Кириченко О. В. Національно-патріотичне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, на традиціях українського козацтва у процесі підготовки до захисту Вітчизни / О. В. Кириченко // Управління школою. – 2007. – № 27. – С. 17–21.
37. Кічігін В. Концепція патріотичного та спортивного виховання молоді / В. Кічігін // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – № 5. – С. 45–47.
38. Климович О. Ю. Позакласний захід «Виховання патріотизму на прикладі життя та творчості Т. Г. Шевченка» / О. Ю. Климович // Історія та правознавство. – 2008. – № 5. – С. 29–31.
39. Козацькому роду нема переводу : [військово-спортивна гра] / В. Калита [та ін.] // Директор школи. – 2005. – № 15, квітень. – С. 24–27.
40. Колесник М. Етнопедагогічні підходи в екологічному вихованні й освіті / М. Колесник // Біологія. – 2009. – № 24, серпень. – С. 3.
41. Коновалова М. В. Національно-патріотичне виховання в сучасній школі / М. В. Коновалова // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2010. – № 7, липень. – С. 2–3.
42. Кононенко П. Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» / П. Кононенко, Л. Касян, О. Семенюченко // Освіта і управління. – 2008. – № 2/3. – С. 131–148.
43. Концепція громадянського виховання в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – №3. – С. 7–13.
44. Концепція громадянської освіти // Інформаційний бюлетень. – 2000. – Випуск 2, жовтень.
45. Концепція національного виховання // Робоча книга вихователя. Вип. 1 / укл. О. І. Тимчишин та ін. – Тернопіль, 2000. – С. 21–25.
46. Концепція національного виховання студентської молоді // Освіта і управління. – 2009. – Т. 12. – № 2. – С. 80–82.
47. Коркішко О. Використання педагогічної технології патріотичного виховання в позаурочній роботі сучасної школи / О. Коркішко // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 48–50.

48. Кострюков С. Загальнолюдські та національні культурні цінності: проблема єдності / С. Кострюков // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 75–83.
49. Котляр Л. М. Виховний потенціал народної педагогіки / Л. М. Котляр // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 29. – С. 32–36.
50. Крижко В. Народно-педагогічні традиції осіннього календарного циклу / В. Крижко, В. Ткач // Рідна школа. – 2006. – №9. – С. 59–62.
51. Кузь В. Г. Основи національного виховання / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук. – Умань, 1993. – 109 с.
52. Кулігіна Н. Ф. Проект «Патріотичне виховання як складник загального виховного процесу» / Н. Ф. Кулігіна // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 13. – С. 8–10.
53. Лазор І. Військово-патріотичне виховання учнівської молоді / І. Лазор, Б. Мисак // Директор школи. – 2007. – № 15, квітень. – С. 3–15.
54. Лебідь І. Методологічні засади побудови моделі виховного процесу на основі національних цінностей / І. Лебідь // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 26–29.
55. Ликов В. Дбайливе ставлення до дитини в народнопедагогічній концепції В. О. Сухомлинського / В. Ликов // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 16–19.
56. Ликов В. Ідея раннього залучення дітей до продуктивної праці в народнопедагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / В. Ликов // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 62–64.
57. Ликов В. Народна педагогіка в теорії та практиці В. О. Сухомлинського / В. Ликов // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 19–21.
58. Литвин О. Формування національної свідомості – пріоритетне виховне завдання / О. Литвин // Вища освіта України. – 2005. – № 3. – С. 92–98.
59. Матяшук В. Сучасне патріотичне виховання: стан, проблеми та перспективи розвитку / В. Матяшук // Педагогічна думка. – 2009. – № 3. – С. 48–54.
60. Мельник О. П. Народні традиції та їх використання в родинному вихованні дітей : дипломна робота / О. П. Мельник. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2009. – 86 с.
61. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
62. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. А. Мосіяшенко. – 2-ге вид., стереотипне. – Суми : Університетська книга, 2008. – 174 с.

63. Набока Л. В. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді / Л. В. Набока // Виховна робота в школі. – 2007. – № 9. – С. 27–29.
64. Народна педагогіка: світовий досвід / уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 134 с.
65. Невгодовський А. Дитина, родина, нація, Україна в контексті українознавства / А. Невгодовський // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 45–47.
66. Олійник О. Шляхи формування національної свідомості майбутніх вчителів / О. Олійник // Рідна школа. – 2004. – № 7/8. – С. 29–32.
67. Орлова Н. Формування патріотичних та громадських почуттів учнів: на матеріалі педагогічної спадщини О. Захаренка / Н. Орлова // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 39–40.
68. Петронговський Р. Р. Діагностика та особливості прояву патріотизму старшокласників / Р. Р. Петронговський // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – 2006. – № 4. – С. 2–7.
69. Петронговський Р. Р. Проблема патріотизму дітей і молоді та шляхи виховання в історико-педагогічній науці / Р. Р. Петронговський // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – 2006. – № 2, лютий. – С. 2–6.
70. Петронговський Р. Р. Структура почуття патріотизму старшокласників / Р. Р. Петронговський // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – 2006. – № 3, березень. – С. 2–7.
71. Подмазка О. О. Використання українських народних танців з метою формування національної свідомості школярів : дипломна робота / О. О. Подмазка. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. – 91 с.
72. Практикум з педагогіки : навч. посібник. – Вид. 3-тє / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 464 с.
73. Ращенко А. Особливості формування національної самосвідомості підлітків у позашкільних закладах / А. Ращенко // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 18–20.
74. Река А. Організація виховної роботи у школі: поради методиста / А. Река // Відкритий урок. – 2006. – № 11/12, червень. – С. 10–29.
75. Рудакова Г. В. Вновь о военно-патриотическом воспитании / Г. В. Рудакова, В. Н. Волков // Физкультура и спорт. – 2005. – № 4. – С. 50–52.
76. Руденко Ю. Д. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Ю. Д. Руденко, О. Т. Губко. – К. : МАУП, 2007. – 344 с.
77. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання: українознавство: ритуально-міфологічна культура українців : хрестоматія / Й. Ю. Сележан. – Чернівці : Книги-XXI, 2005. – 271 с.

78. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання / Й. Ю. Сележан // Українознавство: історичний, філософсько-релігієзнавчий аспекти : хрестоматія – Чернівці : Книги-XXI, 2005. – 305 с.
79. Сідельник Н. В. Формування національної самосвідомості студентів засобами української етнології (кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст.) : магістерська робота / Н. В. Сідельник. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2006. – 117 с.
80. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : Рад. Школа, 1985. – 312 с.
81. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – Київ : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.
82. Українська козацька педагогіка // Освіта. – 2005. – № 33 (випуск).
83. Українська родина: Родинний і громадський побут / упорядник Лідія Орел. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 424 с.
84. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : «Академія», 2000. – 542 с.
85. Чепурний О. В. Не просто дитина, а особистість: [національно-патріотичне виховання, громадянське виховання, превентивне виховання та ін.] / О. В. Чепурний // Позакласний час. – 2007. – № 8. – С. 36–41.
86. Шиприкевич О. Патріотичне виховання школярів на традиціях українського народу: проблеми і досвід / О. Шиприкевич // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 4. – С. 58–63.
87. Шумра Л. Загальнолюдські моральні цінності як основа духовного виховання / Л. Шумра // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 28–30.
88. Яцух Ю. А. Колективний творчий проект «Тиждень козацької слави» : національно-патріотичне виховання / Ю. А. Яцух // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 19/21, липень. – С. 81–90.

3.2. Моральне виховання школярів

Тема 3.2.1. Взаємозв'язок морального виховання й розвитку вольових якостей особистості.

Тема 3.2.2. Виховання ввічливості й делікатності школярів у системі роботи класного керівника.

Тема 3.2.3. Виховання культури спілкування школярів.

Тема 3.2.4. Виховання моральних почуттів і потреб у школярів.

Тема 3.2.5. Виховання моральної поведінки підлітків.

Тема 3.2.6. Дискусії на морально-етичну тему та їх роль у моральному вихованні старшокласників.

Тема 3.2.7. Етичні бесіди та їх роль у моральному вихованні підлітків.

Тема 3.2.8. Моральна самооцінка школярів і засоби її формування.

Тема 3.2.9. Компоненти моральної культури школярів і засоби її розвитку.

Тема 3.2.10. Моральне виховання й самовиховання учнів.

Тема 3.2.11. Моральне виховання молодших школярів.

Тема 3.2.12. Моральне виховання школярів у навчальному процесі (на прикладі вивчення предмету спеціалізації).

Тема 3.2.13. Моральний ідеал і його роль у вихованні школярів.

Тема 3.2.14. Народні свята та їх роль у морально-етичному вихованні дітей.

Тема 3.2.15. Релігійне виховання дітей і його роль у моральному становленні особистості.

Тема 3.2.16. Спільна робота школи та сім'ї в моральному вихованні дітей.

Тема 3.2.17. Шляхи підвищення ефективності морального виховання учнів.

Тема 3.2.18. Моральна вихованість школярів та методи її діагностики.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Бабенко С. Л. Добро починається з тебе : виховання милосердя та доброзичливості / С. Л. Бабенко // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2009. – № 4. – С. 11–13.
2. Бауэр Е. А. Духовно-нравственное воспитание детей и подростков: Германия и Россия / Е. А. Бауэр // Педагогика. – 2010. – № 8. – С. 105–108.
3. Бех І. Д. Гідність як духовний геном особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 77.
4. Бех І. Д. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1. – С. 6–27.
5. Бех І. Духовна безпечність у вихованні та розвитку особистості / І. Бех // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 29–32.
6. Бех І. Естетика духовності В. О. Сухомлинського / І. Бех // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 3–4.
7. Бех І. Моральний розвиток особистості в історико-педагогічному осмисленні / І. Бех // Рідна школа. – 2004. – № 1. – С. 16–19.
8. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
9. Біблійні заповіді показують дорогу до виховання дітей // Обдарована дитина. – 2006. – № 8. – С. 38–40.

10. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : монографія / В. О. Білоусова. – К. : ІЗМН, 1997. – 192 с.
11. Богданова Н. Естетичне в духовному житті сучасного студента / Н. Богданова // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 90–98.
12. Богуш А. Духовне виховання на засадах української християнської педагогіки / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 2005. – № 8. – С. 3–4.
13. Бондар Л. С. В. О. Сухомлинський: висока духовність і професіоналізм учителя / Л. С. Бондар // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 3/4. – С. 27–33.
14. Брусенко Е. М. Духовно-нравственная природа урока / Е. М. Брусенко // Русский язык и литература в школах Украины. – 2008. – № 8. – С. 14–19.
15. Варецька О. В. Взаємозв'язок духовного та економічного виховання учнів початкової школи / О. В. Варецька // Економіка в школах України. – 2005. – № 11, листопад. – С. 34–39.
16. Варецька О. Духовно-економічне виховання як особистісно орієнтована технологія / О. Варецька // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 5. – С. 38–41.
17. Виховання моральності підростаючого покоління : науково-методичний посібник / К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін. – К. : Богдана, 2005. – 285 с.
18. Виховання особистості: сходження до духовності / ред. кол.: І. Д. Бех, Т. А. Горлач, Т. Д. Дем'янюк // Позакласний час. – 2009. – № 19/20. – С. 51–89.
19. Вишневський О. Педагогіка в пошуках духовності / О. Вишневський // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С. 3–5.
20. Відмиш Л. І. Моральне виховання в загальноосвітньому навчальному закладі : семінар педагогів-організаторів / Л. І. Відмиш // Виховна робота в школі. – 2010. – № 10, жовтень. – С. 24–26.
21. Войтюк Т. Резонанс у мистецтві: з циклу «Виховання духовності на уроках фізики» / Т. Войтюк // Фізика. – 2005. – № 28, жовтень. – С. 12–14.
22. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видав. центр «Академія» – 2001. – 576 с.
23. Вульфсон Б. Л. Нравственные императивы и задачи воспитания / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 2006. – № 10. – С. 3–10.
24. Галицкая И. А. Понятие «духовно-нравственное воспитание» в современной педагогической теории и практике / И. А. Галицкая, И. В. Метлик // Педагогика. – 2009. – № 10. – С. 36–46.

25. Ганнусенко Н. Людина і мораль у правовій державі / Н. Ганнусенко, К. Чорна // Шкільний світ. – 2005. – № 45, грудень. – С. 2–3.
26. Генік Л. Виховне значення заповідей Божих / Л. Генік // Рідна школа. – 2001. – № 11. – С. 27–34.
27. Гонтаровська Н. Створення освітнього середовища як необхідна умова морального духовного розвитку особистості / Н. Гонтаровська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5/6. – С. 144–146.
28. Гонтаровська Н. Створення освітнього середовища як необхідна умова морального духовного розвитку особистості / Н. Гонтаровська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5/6. – С. 144–146.
29. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь. – 1997. – 376 с.
30. Грищук А. Проблема морального виховання підлітків з нейротичними ускладненнями, які навчаються у загальноосвітніх школах / А. Грищук // Рідна школа. – 2004. – № 12. – С. 76–77.
31. Громько В. В. Инновационный подход к физическому и духовному воспитанию школьников / В. В. Громько, И. А. Лысова, Г. Л. Шубина // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 2. – С. 60–63.
32. Данилов Д. А. Организационно-управленческая технология педагогического обеспечения интеграции духовного и физического воспитания юношей / Д. А. Данилов, И. А. Черкашин // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2008. – № 2. – С. 23–25.
33. Демиденко В. К. Деякі аспекти морального виховання : Практичний матеріал для керівників, вихователів і вчителів / В. К. Демиденко. – К. : ІЗМН, 1995. – 39 с.
34. Денисенко В. Виховання вірою і словом: духовна і релігійна педагогіка / В. Денисенко // Пам'ять століть. – 2007. – № 3. – С. 213–221.
35. Дічек Н. Духовні доміанти В. О. Сухомлинського / Н. Дічек // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 5–7.
36. Духовно-нравственное воспитание в вузе / Р. М. Петрунева [и др.] // Педагогическое образование и наука. – 2006. – № 5. – С. 13–17.
37. Дьюї Джон. Моральні принципи в освіті: Актуальні проблеми морального виховання у школі і суспільстві / Дью Джон // Управління освітою. – 2002. – № 3. – С. 4–5.
38. Дьяур Г. Духовні цінності як характерні індикатори особистості / Г. Дьяур // Рідна школа. – 2006. – № 10. – С. 24–26.
39. Дьяченко Е. Духовно-моральний розвиток особистості та корекція психозалежної поведінки / Е. Дьяченко // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 9. – С. 5–10.

40. Жуковський В. Морально-етичне виховання в американській школі (30-і роки XIX ст. – 90-і роки XX ст.). : дис. ... докт. пед. наук. / В. Жуковський. – К., 2004. – 625 с.
41. Загарницька І. Духовний світ особистості як уособлення «людського» в людині / І. Загарницька // Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 98–104.
42. Закон України «Про охорону дитинства» // Урядовий кур'єр. – 2001. – 6 червня. – № 98. – С. 1–6.
43. Игнатъева Е. Е. Духовно-нравственное воспитание школьников / Е. Е. Игнатъева // Воспитание школьников. – 2010. – № 9. – С. 8–11.
44. Ільїна Т. М. Розвиток духовної культури педагога в системі внутрішньої методичної роботи : магістерська робота / Т. М. Ільїна. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 140 с.
45. Кириченко А. Духовне виховання й духовна освіта в авторській школі М. П. Гузика / А. Кириченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 6. – С. 71–88.
46. Киричук О. Складові духовного розвитку учнів у спадщині В. О. Сухомлинського / О. Киричук // Рідна школа. – 2007. – № 7/8. – С. 27–29.
47. Кислашко О. Духовно-моральне виховання в Україні в складі царської Росії кінця XVII ст. до революції 1917 року / О. Кислашко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2010. – № 10. – С. 30–33.
48. Коберник О. Психолого-педагогічна діагностика духовного розвитку вихованців / О. Коберник // Школа. – 2006. – № 12. – С. 64–71.
49. Кузьменко Ю. В. Управління моральним вихованням учнів загальноосвітнього навчального закладу : магістерська робота / Ю. В. Кузьменко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 113 с.
50. Кузьміна Н. Формування національної гідності як складової морального виховання молодших школярів / Н. Кузьміна, С Кірсанов // Рідна школа. – 2006. – № 1. – С. 30–31.
51. Лебеденко Т. А. Загальнолюдські цінності в духовному розвитку особистості : засідання методичного об'єднання класних керівників / Т. А. Лебеденко // Виховна робота в школі. – 2010. – № 10, жовтень. – С. 44–47.
52. Левківський М. В. Історія педагогіки: Підручник / М. В. Левківський. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
53. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекцій / Б. Т. Лихачев. – М. : Юрайт, 1999. – 464 с.
54. Малихіна Т. Моральне становлення особистості підлітка на сучасному етапі / Т. Малихіна // Рідна школа. – 2006. – № 6. – С. 24–25.

55. Малякова Н. Диагностика состояния духовно-нравственных качеств личности учащегося / Н. Малякова // Классный руководитель. – 2005. – № 5. – С. 30–32.
56. Мулатова И. Н. Духовно-нравственное воспитание подростков на занятиях физической культурой и средствами народных игр / И. Н. Мулатова // Теория и практика физической культуры. – 2009. – № 10. – С. 50–52.
57. Навозняк Л. Л. Соціологічні віхи процесу формування духовності в школах України: від часів Київської Русі до початку ХХІ століття / Л. Л. Навозняк // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2008. – № 2. – С. 88–94.
58. Найдьонова Л. Моральні орієнтири оновлення суспільства : орієнтири духовного виховання дітей / Л. Найдьонова // Педагогічна газета. – 2005. – № 12. – С. 3.
59. Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства // Інформаційний вісник. Вища школа. – 2002. – № 7. – С. 10–20.
60. Пастух Л. В. Вплив сім'ї на розвиток духовності дітей / Л. В. Пастух // Психологічна газета. – 2006. – № 13, липень. – С. 3–4.
61. Перевертайло В. Методологические основания духовно-нравственного воспитания в православной педагогике / В. Перевертайло // Педагогика. – 2007. – № 5. – С. 76–84.
62. Пономарев Я. А. Духовно-нравственное и военно-патриотическое воспитание казачьей молодёжи: традиции русского казачества / Я. А. Пономарев // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 7. – С. 38–41.
63. Рожко І. В. Духовне виховання старшокласників засобами церковної музики : магістерська робота / І. В. Рожко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 118 с.
64. Саннікова Т. В. Духовне виховання молодших підлітків засобами християнської етики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Т. В. Саннікова ; АПН України, Інститут проблем виховання. – К., 2007. – 20 с.
65. Селіна Ж. О. Формування духовності учнів старших класів на уроках музики : дипломна робота / Ж. О. Селіна. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 146 с.
66. Ткачук І. Основні чинники формування духовно-морального потенціалу молоді та студентів / І. Ткачук // Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 105–111.

67. Толерантність і духовна безпека молоді // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 26–29.
68. Указ Президента України від 27 квітня 1999 р. № 456 «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» // Інформаційний вісник. Вища школа. – 2002. – № 7. – С. 7–8.
69. Усачова Г. Культурно-дозвіллева діяльність як фактор розвитку гуманістичного світогляду молодших школярів. / Г. Усачова // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С. 14–16.
70. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
71. Янушкявичене О. Методические приёмы духовно-нравственного воспитания одростков / О. Янушкявичене // Народное образование. – 2009. – № 1. – С. 221–226.

3.3. Розумове виховання школярів

Тема 3.3.1. Проблема розумового виховання школяра в системі виховної роботи класного керівника.

Тема 3.3.2. Розумове виховання обдарованої дитини.

Тема 3.3.3. Нестандартні форми та методи розумового виховання в сучасній школі.

Тема 3.3.4. Шляхи підвищення ефективності розумового виховання учнів.

Тема 3.3.4. Шляхи, форми, засоби формування пізнавального інтересу у процесі розумового виховання школяра.

Тема 3.3.5. Індивідуальний підхід у розумовому вихованні.

Тема 3.3.6. Формування інтелектуальних умінь учнів на різних етапах їх розвитку.

Тема 3.3.7. Формування культури розумової праці школярів.

Тема 3.3.8. Роль самостійної пізнавальної діяльності у процесі інтелектуального розвитку особистості.

Тема 3.3.9. Організація самоосвітньої роботи підлітків у системі роботи класного керівника.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Архипова С. П. Творча зрілість особистості й рівні досягнення «Акме» людини в процесі її професійного становлення / С. П. Архипова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – № 4. – С. 84–90.
2. Бічева О. Не перевчайте шульгу писати правою – не губіть талант / О. Бічева // Голос України. – 2010. – № 150, 13 серпня. – С. 5.

3. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей : уч. пособ. для студ / Д. Б. Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
4. Бугрій О. Формування в учнів прийомів розумової діяльності / О. Бугрій // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С. 25–27.
5. Вербицький В. В. Методологічні основи розвитку практичного розуму школяра / В. В. Вербицький. – К. : СМП «Аверс», 2007. – 124 с.
6. Вишневський О. Педагогіка розвитку: навчання та виховання учнів / О. Вишневський // Педагогічна думка. – 2006. – № 1. – С. 78–86.
7. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001 – 576 с.
8. Гаврилюк В. Ю. Творча активність старшокласників В. Ю. Гаврилюк // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць. – К., 2005. – Вип. 8. – С. 95–100.
9. Дмитренко Г. Розвиток творчого потенціалу: практикум з розвитку творчого потенціалу дитини / Г. Дмитренко // Психолог. – 2006. – № 14, квітень. – С. 20–23.
10. Достав Л. Рольові ігри – в дію : рольові ігри як можливість формування навичок соціально-активної поведінки школярів / Л. Достав // Завуч. – 2007. – № 6, лютий. – С. 13–14.
11. Кадемська С. К. Вчимося дискутувати і доводити, або Мистецтво суперечки : урок риторики / С. К. Кадемська // Розкажіть онуку. – 2007. – № 4, квітня. – С. 106–107.
12. Калошин В. Ф. Як виховувати успішних дітей / В. Ф. Калошин // Виховна робота в школі. – 2010. – № 11, листопад. – С. 29–38.
13. Кизім Л. Увага – запорука успішності дітей : ділова гра для батьків / Л. Кизім // Початкова освіта. – 2009. – № 12, березень. – С. 23–26.
14. Кочерга О. Психологічні особливості діяльності мозку дитини: (Розподіл функцій між лівою і правою півкулями головного мозку) / О. Кочерга // Початкова школа – 2005. – № 5. – С. 6–8.
15. Кратко об искусстве спора // Країна знань. – 2005. – № 5. – С. 42–43.
16. Латыпов И. К. Проектная и учебно-исследовательская деятельность в воспитании школьников / И. К. Латыпов // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2009. – № 2. – С. 5–12.
17. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : ОВС. – 2002. – 400 с.
18. Лозовая В., Камышанченко Е. Формирование познавательной активности школьников / В. Лозовая, Е. Камышанченко. – Белгород : БГУ, 2000. – 232 с.

19. Мачехина О. Н. Ролево-игровое проектирование в свете компетентностного подхода в образовании / О. Н. Мачехина // Преподавание истории в школе. – 2007. – № 5. – С. 13–16.
20. Медведєва Л. Розвиток індивідуальності в колективній творчій діяльності / Л. Медведєва // Трудове навчання в школі. – 2009. – № 2. – С. 2–6.
21. Мельничук Т. Розвиток особистісних цінностей ліцеїстів як майбутніх науковців. / Т. Мельничук // Рідна школа. – 2005. – № 5. – С. 37–40.
22. Методи формування свідомості особистості // Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : ОВС, 2002. – С. 128–135.
23. Нагуманова С. Ф. Аргумент знання в дискуссиях о природе сознания / С. Ф. Нагуманова // Вопросы философии. – 2008. – № 9. – С. 40–54.
24. Овдій В. Активізація розумової діяльності учнів / В. Овдій // Відкритий урок. – 2006. – № 1–2, січень. – С. 23–26.
25. Охріменко Н. Посилення єдності навчання й виховання / Н. Охріменко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2010. – № 9. – С. 50–55.
26. Паламарчук В. Методичний супровід програми інтелектуального розвитку учнів / В. Паламарчук // Завуч. – 2005. – № 31, вкладка. – С. 2–4.
27. Паламарчук В. Програма інтелектуального розвитку учнів у процесі навчання / В. Паламарчук // Завуч. – 2005. – № 28, вкладка. – С. 2–9.
28. Паламарчук В. Чи можна виховати інтелектуала? Глобальне та локальне у навчанні // Завуч. – 2005. – № 25, вкладка. – С. 2.
29. Патеєва Г. Игры и тренинги для школьников / Г. Патеєва // Классный руководитель. – 2009. – № 4. – С. 139–143.
30. Постаєвська Т. Ю. Педагогічні умови управління творчою діяльністю школярів при застосуванні інформаційних технологій : магістерська робота / Т. Ю. Постаєвська. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 141 с.
31. Прядко Є. Ю. Педагогічні умови колективного творчого виховання учнів : дипломна робота / Є. Ю. Прядко. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2009. – 52 с.
32. Ротенберг В. С. Мозг. Обучение. Здоровье / В. С. Ротенберг, С. М. Бондаренко. – М. : Просвещение, 1989. – 239 с.
33. Русских Г. А. Обучение учителя проектированию зон активного развития школьников / Г. А. Русских // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 1. – С. 28–34.

34. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду : монографія ; АПН України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка [за ред. Н. В. Чепелевої]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 255 с.
35. Ткачова Н. І. Формування особистості учня у навчально-виховному процесі / Н. І. Ткачова. – Х. : Видавнича група «Основа» ; ПП «Тріада +», 2007. – 206 с.
36. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 528 с.
37. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? : Пособие для учителя / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕС, 2005. – 383 с.
38. Шевченко В. Уявлення учня про власну особистість / В. Шевченко, В. Гордон, Л. Васильєва // Підручник для директора. – 2010. – № 6. – С. 19–34.
39. Шустова И. Как организовать дискуссию со старшеклассниками / И. Шустова // Воспитание школьников. – 2005. – № 7. – С. 20–23.
40. Эда Ле Шан. Когда ваш ребенок сводит вас с ума / Эда Ле Шан. – Санкт-Петербург : «Прайм-Еврознак» ; Москва : «Олма-Пресс», 2005. – 352 с.
41. Ягоднікова В. Інтерактивні форми і методи навчання та виховання учнів / В. Ягоднікова // Завучу. Усе для роботи. – 2009. – № 22. – С. 2–28.

3.4. Правове виховання школярів

Тема 3.4.1. Завдання та зміст правового виховання школярів.

Тема 3.4.2. Вивчення прав людини в системі правової освіти.

Тема 3.4.3. Формування правової свідомості школярів.

Тема 3.4.4. Виховання правової культури підлітків.

Тема 3.4.5. Методика вивчення мотивів дій (вчинків) неповнолітніх правопорушників.

Тема 3.4.6. Морально-правове виховання підлітків.

Тема 3.4.7. Правове виховання старшокласників.

Тема 3.4.8. Правове виховання учнів у системі роботи класного керівника.

Тема 3.4.9. Правове виховання школярів у навчальному процесі.

Тема 3.4.10. Роль гри в правовому вихованні молодших школярів.

Тема 3.4.11. Форми правового виховання учнів.

Тема 3.4.12. Урахування вікових особливостей учнів у процесі здійснення правового виховання.

Тема 3.4.13. Вікова обумовленість протиправної поведінки учнів.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Агаркова Н. Законодавче забезпечення соціально-правового захисту дітей (2002–2005) / Н. Агаркова // Рідна школа. – 2007. – № 2. – С. 9–12.
2. Баконіс Е. Антикорупційне виховання у школі / Е. Баконіс, Д. Пянкаускене // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2007. – № 2. – С. 40–49.
3. Богомолова Ю. Діти: злочин і кара : правове виховання / Ю. Богомолова // Позакласний час. – 2007. – № 4. – С. 84–85.
4. Бугера О. Роль засобів масової інформації як одного з чинників профілактики протиправної поведінки неповнолітніх / О. Бугера // Право України. – 2005. – № 4. – С. 92–95.
5. Веремій Л. До проблем профілактики протиправної діяльності учнів / Л. Веремій // Рідна школа. – 2002. – № 4. – С. 13–15.
6. Ветров Ю. П. Состояние и проблемы профилактики безпризорности несовершеннолетних / Ю. П. Ветров // Педагогика. – 2005. – № 2. – С. 101–108.
7. Виноградова Т. Правове виховання учнів у позаурочній роботі / Т. Виноградова // Виховна робота в школі. – 2009. – № 12. – С. 2–31.
8. Голованов В. П. Дополнительное образование и правовая культура школьников / В. П. Голованов // Преподавание истории в школе. – 2005. – № 5. – С. 54–58.
9. Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів / В. Головченко, А. Потьомкін // Право України. – 2006. – № 4. – С. 100–103.
10. Гриза Л. Участь сім'ї у правовому вихованні молоді / Л. Гриза // Педагогічна думка. – 2005. – № 3. – С. 73–75.
11. Декларация прав ребенка // Народное образование. – 1993. – № 5. – С. 22–24.
12. Зиядова Д. Мотивы преступлений, совершаемых школьниками / Д. Зиядова // Воспитание школьников. – 2005. – № 1. – С. 34–38.
13. Івашина Ю. О. Форми і методи правово-виховної роботи / Ю. О. Івашина, І. Ліпінський // Виховна робота в школі. – 2005. – № 11. – С. 11–27.
14. Іова В. Ю. Про формування правомірної поведінки в контексті правової соціалізації / В. Ю. Іова // Виховна робота в школі. – 2005. – № 11. – С. 2–4.
15. Ковальчук М. Право на захист від жорсткого поводження та всіх форм насильства щодо неповнолітніх / М. Ковальчук // Рідна школа. – 2007. – № 2. – С. 15–18.
16. Конвенция ООН о правах ребенка // Народное образование. – 1993. – № 5. – С. 24–40.

17. Кривенко Н. М. Організація правового виховання у закладах професійно-технічної освіти : магістерська робота / Н. М. Кривенко. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2006. – 115 с.
18. Кулик Ю. В. Правове виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі : дипломна робота / Ю. В. Кулик. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2006. – 98с.
19. Кутиркін А. Правове виховання дітей дошкільного віку / А. Кутиркін // Право України. – 2009. – № 4. – С. 164–169.
20. Кучеренко Т. А. Система правової освіти та виховання / Т. А. Кучеренко // Виховна робота в школі. – 2005. – № 11. – С. 8–11.
21. Ляшенко О. О. Правове виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку в навчально-виховному процесі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О. О. Ляшенко ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 24 с.
22. Ніколаєв О. Є. Формування правової культури та активної громадянської позиції учнів у системі правової освіти в школах України / О. Є. Ніколаєв // Історія та правознавство. – 2010. – № 4. – С. 8–10.
23. Пилипенко С. Неповнолітні: їхні права й обов'язки / С. Пилипенко // Суми і сумчани. – 2005. – № 23. – 2 червня. – С. 1.
24. Романов А. Правовая работа учителя с учеником в школе / А. Романов, Т. Слюсаренко // Народное образование. – 2009. – № 10. – С. 193–198.
25. Савченко М. Методичні поради до організації навчання правам дитини / М. Савченко // Відкритий урок. – 2005. – № 9–10. – С. 28–35.
26. Сидоренко С. Правове виховання та правова освіта у навчальних закладах : напрями розвитку на сучасному етапі / С. Сидоренко // Історія України. Правознавство та інші суспільні дисципліни. – 2009. – № 6, вересень. – С. 1–8.
27. Синчук С. М. Право соціального забезпечення України : навч. посіб / С. М. Синчук, В. Я. Буряк. – К. : Знання, 2006. – 318 с.
28. Сідак В. Правове виховання школярів / В. Сідак // Педагогічна газета. – 2006. – № 6, червень. – С. 6.
29. Скороходова Н. Воспитание законопослушного школьника и поведенческий стиль учителя / Н. Скороходова // Народное образование. – 2006. – № 1. – С. 197–204.
30. Сутковий В. Л. Роль правової освіти та правового виховання в процесі соціалізації школярів / В. Л. Сутковий // Історія та правознавство. – 2006. – № 28, жовтень. – С. 2–4.
31. Сухініна І. А. Розробка уроків за темою «Правила і закони у суспільстві й твоєму житті» / І. А. Сухініна // Історія та правознавство. – 2010. – № 28. – С. 26–27.

32. Токарєва В. І. Сімейне право України : практикум / В. І. Токарєва. – К. : Знання, 2007. – 284 с.
33. Тюття Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова. – К. : Знання, 2008. – 574 с.
34. Фіцула М. М. Правове виховання учнів / М. М. Фіцула. – К., 1997. – 147 с.
35. Фур'яка А. Концепція правової освіти та правового виховання / А. Фур'яка // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2005. – № 9/10. – С. 23–27.
36. Харківська Н. І. Правова освіта має бути безперервною / Н. І. Харківська // Виховна робота в школі. – 2005. – № 11. – С. 5–7.
37. Хвалибога Н. М. Правовий простір родинно-шкільного виховання / Н. М. Хвалибога // Позакласний час. – 2006. – № 5. – С. 75–80.
38. Цивільний процес : навчальний посібник / авт.: А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук та ін. ; за ред. Ю. В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2005. – 296 с.
39. Черемисина А. А. Становление и развитие правового образования и воспитания / А. А. Черемисина // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 10. – С. 35–39.
40. Шиян О. Формування правових навичок на стадії надання загальної освіти / О. Шиян // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 3. – С. 75–76.

3.5. Статеве виховання школярів

Тема 3.5.1. Індивідуальний підхід у морально-статевому вихованні старшокласників.

Тема 3.5.2. Морально-статеве виховання дітей у системі роботи класного керівника.

Тема 3.5.3. Неосвіченість, святенництво та проблеми статевого виховання.

Тема 3.5.4. Особливості підготовки дівчаток до сімейного життя.

Тема 3.5.5. Підготовка підлітків до сімейного життя.

Тема 3.5.6 Психолого-педагогічні аспекти підготовки молоді до сімейного життя.

Тема 3.5.7. Сексуальний розвиток дитини та проблеми гіперсексуальності.

Тема 3.5.8. Спільна робота школи та сім'ї зі статевого виховання дітей.

Тема 3.5.9. Тема кохання в навчальному процесі та її роль у морально-статевому вихованні учнів.

Тема 3.5.10. Формування емоційної культури майбутнього сім'янина.

Тема 3.5.11. Формування сексуальної культури хлопчиків.

Тема 3.5.12. Шляхи та засоби підготовки старшокласників до сімейного життя.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Арапов М. Сексуальне виховання школярів / М. Арапов // Директор школи. Україна. – 2007. – № 1. – С. 62–64.
2. Арапов М. Статеве виховання школярів: ті самі граблі?.. / М. Арапов // Шкільний світ. – 2009. – № 16, квітень. – С. 1–3.
3. Беляева М. А. Воспитательная работа в вузе по формированию репродуктивной культуры молодежи / М. А. Беляева // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 6. – С. 83–88.
4. Бондар Г. П. Основи статевого виховання / Г. П. Бондар // Виховна робота в школі. – 2007. – № 1. – С. 49–52.
5. Василенко О. Від теорії до практики статевого виховання школярів / О. Василенко // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 32–36.
6. Василенко О. Від теорії до практики статевого виховання школярів / О. Василенко // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 32–36.
7. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 576 с.
8. Гарифуллина З. Програма «Половое воспитание учащихся» / З. Гарифуллина // Классный руководитель. – 2009. – № 1. – С. 11–23.
9. Гаубаса С. М. Особливості статевого виховання дітей різного віку в сучасних умовах / С. М. Гаубаса // Все для вчителя. – 2006. – № 1/2, січень. – С. 22–25.
10. Зайцева Т. К. Сексовалеология взросления / Т. К. Зайцева, А. Г. Зайцев // Педагогика. – 2005. – № 5. – С. 49–59.
11. Каган В. Е. Воспитателю о сексологии / В. Е. Каган. – М., 1991. – 255 с.
12. Кирпичев В. Зачем два пола? Что нужно знать учителю об учениках и ученицах / В. Кирпичев // Классный руководитель. – 2005. – № 4. – С. 48.
13. Коновалова М. Делікатна розмова про статеві стосунки. Статеве виховання підлітків. Чи потрібне воно в школі? / М. Коновалова // Біологія. – 2010. – № 10, квітень. – С. 44–45.
14. Корчова Г. Л. Роль сім'ї у формуванні сексуальної культури старшокласників / Г. Л. Корчова // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 2. – С. 63–65.
15. Мудрик А. О полоролевом (гендерном) подходе в социальном воспитании / А. Мудрик // Народное образование. – 2007. – № 5. – С. 175–181.

16. Николаева В. В защиту целомудрия / В. В. Николаева // Регентское дело. – 2009. – № 7. – С. 45–50.
17. Павлюк Н. В. Сімейна роль як чинник статево-рольового розвитку особистості : соціально-педагогічна робота з сім'єю / Н. В. Павлюк // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 26–29.
18. Рибалка О. Виховання в підлітків культури міжстатевих стосунків / О. Рибалка // Шлях освіти. – 2005. – № 4. – С. 38–42.
19. Розенова М. Психологічні аспекти статевого виховання / М. Розенова // Підручник для директора. – 2008. – № 2. – С. 24–35.
20. Сліпченко А. М. Взаємодія сім'ї та школи у вихованні статі дітей молодшого шкільного віку : дипломна робота / А. М. Сліпченко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 87 с.
21. Статеве виховання // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2010. – № 10. – С. 36–37.
22. Статеве виховання російських школярів // Підручник для директора. – 2007. – № 1. – С. 28–33.
23. Стельникова О. М. «На порозі сім'ї» – програма етичного, нравственного, полового виховання учасників / О. М. Стельникова // Класний керівник. – 2008. – № 7. – С. 76–81.
24. Табу чи відверта розмова : про статево виховання дошкільнят // Дошкільнє виховання. – 2007. – № 11. – С. 12–15.
25. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 528 с.
26. Шугаєв И. Избранник один на всю жизнь / И. Шугаєв // Воспитание школьников. – 2006. – № 1. – С. 58–61.
27. Що потрібно знати про захворювання, які передаються статевим шляхом // Все для вчителя. – 2006. – № 17/18, вересень. – С. 102–106.
28. Юрченко О. Статеве виховання підлітків : заняття для учнів 7–9 класів / О. Юрченко // Біологія. – 2007. – № 4, лютий. – С. 19–23.

3.6. Екологічне виховання школярів

Тема 3.6.1. Взаємозв'язок екологічного й морального виховання школярів.

Тема 3.6.2. Екологічне виховання дітей в літніх оздоровчих таборах.

Тема 3.6.3. Екологічне виховання учнів в навчальному процесі (на прикладі предмету спеціалізації).

Тема 3.6.4. Форми й засоби екологічного виховання.

Тема 3.6.5. Шкільні свята та їх роль у екологічному вихованні учнів.

Тема 3.6.6. Естетична цінність природи та її роль у системі екологічного виховання.

Тема 3.6.7. Формування в школярів екологічної культури в системі роботи вчителя-предметника (класного керівника).

Тема 3.6.8. Роль екологічного виховання в процесі становлення та розвитку особистості.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Агейкіна Р. В. Екологічне виховання: досвід організації / Р. В. Агейкіна // Виховна робота в школі. – 2005. – № 4, квітень. – С. 3–13.
2. Ахмеднабиев М. К. Особенности формирования экологической культуры у студентов педагогических вузов / М. К. Ахмеднабиев // Педагогика. – 2007. – № 7. – С. 61–64.
3. Ахрименко З. М. Комплексный подход в подготовке тудентов к организации экологического просвещения в средней школе / З. М. Ахрименко // Химия : методика преподавания. – 2005. – № 2. – С. 33–36.
4. Вашак О. О. Підготовка майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О. О. Вашак ; Київський університет ім. Б. Грінченка. – К., 2010. – 20 с.
5. Вельчева Л. Методика створення навчальної екологічної стежки / Л. Вельчева, Л. Антоновська // Рідна школа. – 2006. – № 1. – С. 72–74.
6. Вербицька О. Екологічне виховання з урахуванням проблем енергозбереження / О. Вербицька // Рідна школа. – 2006. – № 8. – С. 21–22.
7. Взаємодія школи і сім'ї в екологічному вихованні // Шкільний світ. – 2005. – № 18–19, травень. – С. 3–8.
8. Вороніна Л. Взаємодія школи і сім'ї в екологічному вихованні / Л. Вороніна // Шкільний світ. – 2005. – № 18–19. – С. 3–5.
9. Грищенко І. В. Формування екологічної культури особистості на основі узгодження емоційного і дієвопрактичного засобів впливу на особистість учня / І. В. Грищенко // Біологія. – 2008. – № 9. – С. 2–7.
10. Дагбаева Н. Экологическое воспитание школьников с помощью интернета. / Н. Дагбаева // Воспитание школьников. – 2005. – № 1. – С. 22–23.
11. Данілович І. Є. Збірник програм з екологічного виховання та освіти школярів / І. Є. Данілович // Біологія. – 2006. – № 12, квітень. – С. 8–11.
12. Діордієва Г. Підготовка учнівського активу до екологічної просвітницької діяльності. / Г. Діордієва // Біологія та хімія в школі. – 2005. – № 3. – С. 42–44.

13. Драгомирецька О. Виховання екологічної культури молоді: пошук науково-методичних підходів / О. Драгомирецька // Рідна школа. – 2010. – № 10. – С. 78–80.
14. Екологічна освіта школярів // Сучасна школа України. – 2009. – № 11, листопад. – С. 1–72.
15. Іванова О. Досвід роботи школи з екологічного виховання учнів / О. Іванова // Директор школи. Україна. – 2007. – № 1. – С. 55–60.
16. Ковальчук І. Актуальні проблеми екологічної освіти та виховання / І. Ковальчук, Т. Ковальчук // Педагогічна думка. – 2005. – № 4. – С. 80–85.
17. Козинець А. Виховати почуття особистої відповідальності за стан довкілля / А. Козинець // Рідна школа. – 2010. – № 10. – С. 58–60.
18. Колонкова О. Екологія і побут. Формування природовідповідної поведінки / О. Колонкова // Шкільний світ. – 2007. – № 35. – С. 17–18.
19. Кузнецова О. Природоохороне виховання учнів під час ботанічних екскурсій / О. Кузнецова, Л. Мицик // Біологія і хімія в школі. – 2007. – № 4. – С. 28–31.
20. Куприна Н. Народные календарные праздники и обряды как средство экологического воспитания детей / Н. Куприна // Воспитание школьников. – 2005. – № 4. – С. 30–35.
21. Левко Л. Формування екологічної культури молодших школярів / Л. Левко // Розкажіть онуку. – 2009. – № 7/8. – С. 4–16.
22. Лях В. В. Творче використання казок в екологічному вихованні школярів : методичний посібник для вчителів, вихователів, студентів / В. В. Лях, М. О. Лазарєв. – Ч. 1. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – 119 с.
23. Миронюк К. П. Екологічне виховання на уроках географії / К. П. Миронюк // Географія. – 2009. – № 18. – С. 6–9.
24. Мілованова Н. Стежини природи. Виховання екологічної культури / Н. Мілованова // Шкільний світ. – 2007. – № 14. – С. 7–8.
25. Науменко О. В. Екологічне виховання учнів початкових класів сучасної школи, в процесі роботи в гуртках : дипломна робота / О. В. Науменко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 70 с.
26. Пономаренко Л. В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання / Л. В. Пономаренко. – Х. : Видавнича група «Основа», 2009. – 144 с.
27. Руденко Л. Д. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні екологічної компетентності школярів : методичний посібник для вчителя / Л. Д. Руденко ; АПН України, Інститут проблем виховання. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 31 с.

28. Руденко Л. Екологічне виховання: шкільні об'єднання за інтересами / Л. Руденко // Шкільний світ. – 2005. – № 14, квітень. – С. 3–5.
29. Рябчук Т. Виховання екологічно свідомої особистості / Т. Рябчук, Н. Івченко // Директор школи. – 2006. – № 9, березень. – С. 17–19.
30. Совгіра С. Нетрадиційні форми екологічної освіти учнів / С. Совгіра // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 51–54.
31. Степанюк А. В. Біоетичне виховання як складова навчально-виховного процесу сучасної школи / А. В. Степанюк, В. В. Грубінко // Безпека життєдіяльності. – 2005. – № 12. – С. 36–41.
32. Удовиченко І. В. Наступність екологічного виховання учнів початкової та основної школи в курсах природничого циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 19.12.06 / І. В. Удовиченко ; АПН України, Інститут проблем виховання. – К., 2006. – 20 с.
33. Фоменко Т. Екологічна культура учнів у конкретній діяльності / Т. Фоменко // Директор школи. Україна. – 2006. – № 5. – С. 44–47.
34. Формування екологічної компетентності школярів : науково-методичний посібник / Н. А. Пустовіт [та ін.] ; АПН України, Інститут проблем виховання, Лабораторія екологічного виховання. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 63 с.
35. Черевко Л. А. Екологічне виховання учнів у навчально-виховному процесі / Л. А. Черевко // Обдарована дитина. – 2010. – № 3. – С. 19–25.
36. Шамлян К. Проблема екологічного виховання у вищій школі / К. Шамлян // Педагогічна думка. – 2007. – № 1. – С. 45–48.
37. Шаронова Е. Г. Социальная реабилитация школьников при взаимодействии с природой / Е. Г. Шаронова // Педагогика. – 2005. – № 6. – С. 55–59.
38. Ярошенко О. Любов до рідної природи – важливий аспект виховання всебічно розвиненої особистості / О. Ярошенко // Біологія. – 2008. – № 31. – С. 18–20.

3.7. Естетичне виховання школярів

Тема 3.7.1. Взаємозв'язок морального й естетичного виховання учнів.

Тема 3.7.2. Виховання естетичних інтересів, почуттів і потреб підлітків.

Тема 3.7.3. Естетична культура старших школярів і шляхи її формування.

Тема 3.7.4 Естетичне виховання дітей у досвіді А. С. Макаренка.

Тема 3.7.5. Естетичне виховання дітей у досвіді В. О. Сухомлинського.

Тема 3.7.6. Естетичне виховання учнів у навчальному процесі (на прикладі предмету спеціалізації).

Тема 3.7.7. Естетичне виховання учнів засобами мистецтва (вид мистецтва обирає студент).

Тема 3.7.8. Комплексний вплив мистецтва в процесі художньої освіти учнів.

Тема 3.7.9. Національні традиції та їх роль в естетичному вихованні.

Тема 3.7.10. Реалізація виховного потенціалу народного мистецтва в естетичному вихованні школярів.

Тема 3.7.11. Роль дитячої творчості в естетичному вихованні школярів.

Тема 3.7.12. Роль краси природи рідного краю в естетичному вихованні учнів.

Тема 3.7.13. Стимулювання естетичного самовиховання учнів у системі роботи класного керівника.

Тема 3.7.14. Формування естетичного ідеалу в старшокласників.

Тема 3.7.15. Формування естетичної активності школярів.

Тема 3.7.16. Формування естетичної культури школярів засобами художньої самодіяльності.

Тема 3.7.17. Формування морально-естетичного ідеалу підлітків засобами мистецтва.

Тема 3.7.18. Формування в старшокласників естетичних смаків.

Тема 3.7.19. Розвиток дитячої творчості засобами мистецтва.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Андрущенко І. Творча діяльність як основа формування ефективності естетичної культури особистості / І. Андрущенко // Рідна школа. – 2005. – № 9. – С. 43–45.
2. Бабаніна І. В. Естетичне виховання молодших школярів / І. В. Бабаніна // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 27. – С. 2–15.
3. Баранока Д. Формування творчого потенціалу як основний фактор естетичного розвитку школяра / Д. Баранока. – 2006. – № 1. – С. 31–33.
4. Богданова Н. Виховання як засіб управління естетичною свідомістю / Н. Богданова // Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 91–98.
5. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видав. центр «Академія», 2001 – 576 с.
6. Гримаковська Ю. В. Управління естетичним вихованням учнів загальноосвітньої школи : магістерська робота / Ю. В. Гримаковська. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 119 с.

7. Ерошенко Р. Эстетическое воспитание старшеклассников при изучении зарубежной литературы / Р. Ерошенко // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – № 5. – С. 16–18.
8. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема / Л. Калініна // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 24–26.
9. Козяр К. Формування естетичних потреб в учнів 5–11 класів / К. Козяр // Рідна школа. – 2005. – № 3. – С. 29–31.
10. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекцій / Б. Т. Лихачев. – М. : Юрайт, 1999. – 464 с.
11. Локарева Г. Художньо-естетична інформація як засіб виховання учнівської молоді / Г. Локарева // Мистецтво та освіта. – 2006. – № 1. – С. 7–11.
12. Мартинчук Н. Вчимося жити за законами краси : з досвіду роботи Малої академії мистецтв Рівненської ЗОШ № 23 / Н. Мартинчук // Світ виховання. – 2008. – № 4. – С. 22–23.
13. Миропольська Н. Естетичне виховання старшокласників: індивідуальний підхід / Н. Миропольська // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 3. – С. 18–24.
14. Нафанець О. Естетичний розвиток ліцеїстів засобами мистецтва слова / О. Нафанець // Рідна школа – 2005. – № 5. – С. 72–74.
15. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / уклад. І. Я. Зязюн, О. М. Семашко // Рідна школа. – 1995. – № 12. – С. 29–53.
16. Омельченко С. До питання про виховний і оздоровчий вплив церковного дзвону на учнів ЗОШ / С. Омельченко // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С. 11–13.
17. Павленкович О. Б. Развитие художественного мышления студентов / О. Б. Павленкович // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 12. – С. 96–99.
18. Погрібна Н. С. Організаційно-педагогічні засади управління естетичним вихованням у сучасній школі: магістерська робота / Н. С. Погрібна. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 145 с.
19. Полянська К. Естетичне виховання у підготовці педагогічних кадрів / К. Полянська // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 92–99.
20. Рева В. Індивідуальні стратегії формування естетичного сприймання музики школярами / В. Рева // Мистецтво та освіта. – 2006. – № 1. – С. 12–15.
21. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді / Л. Савченко // Рідна школа. – 2005. – № 9. – С. 39–41.

22. Середя О. Розвиток естетично-творчої діяльності молодших школярів засобами різних видів мистецтв / О. Середя // Початкова школа. – 2007. – № 4. – С. 49–52.
23. Тарасенко Г. Естетико-виховна робота з молодшими учнями засобами природи в групах продовженого дня / Г. Тарасенко // Світ виховання. – 2006. – № 6. – С. 16–19.
24. Театральна педагогіка : майстер-клас // Початкова освіта. – 2008. – № 40, жовтень. – С. 1–27.
25. Театральна педагогіка у позакласній роботі // Початкова освіта. – 2007. – № 40. – С. 21–24.
26. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 528 с.
27. Фічора І. Особливості естетичного виховання в навчальних закладах художнього профілю / І. Фічора // Професійно-технічна освіта. – 2006. – № 4. – С. 26–28.
28. Художньо-естетичне виховання школярів : розробки уроків з музики й образотворчого мистецтва // Шкільний світ. – 2005. – № 13. – С. 1–23.
29. Чужа Н. Естетичне виховання молодших школярів засобами українських народних паремій / Н. Чужа // Рідна школа. – 2005. – № 3. – С. 35–39.
30. Шаповаленко М. О. Формування естетичного смаку молодших школярів : дипломна робота / М. О. Шаповаленко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 97 с.
31. Шипова Н. О. Інтелектуальний, моральний і естетичний розвиток молодшого школяра як творчої особистості засобами театального мистецтва / Н. О. Шипова // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 13. – С. 19–22.
32. Шпаченко О. О. Педагогічні умови формування музичної грамотності першокласників : дипломна робота / О. О. Шпаченко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 71 с.

3.8. Трудове виховання та профорієнтація школярів

Тема 3.8.1. Значення праці в житті людини.

Тема 3.8.2. Система трудового виховання в сучасній родині.

Тема 3.8.3. Виховання працелюбності та бережливості в процесі трудового навчання школярів.

Тема 3.8.4. Єдність виховання та самовиховання в процесі трудового навчання.

Тема 3.8.5. Індивідуальний підхід у трудовому вихованні та профорієнтації учнів.

Тема 3.8.6. Морально-естетичні аспекти трудового виховання учнів.

Тема 3.8.7. Професійна діагностика та її роль у правильному виборі професії.

Тема 3.8.8. Професійна орієнтація школярів у системі роботи класного керівника та шляхи підвищення її ефективності.

Тема 3.8.9. Між предметні аспекти профорієнтації молоді.

Тема 3.8.10. Професійна освіта учнів у навчально-виховному процесі.

Тема 3.8.11. Принципи трудового виховання.

Тема 3.8.12. Соціально-економічні та психологічні передумови професійного самовизначення школярів.

Тема 3.8.13. Спільна робота школи та сім'ї з професійного самовизначення учнів.

Тема 3.8.14. Творча праця школярів – основа профорієнтаційної роботи в школі.

Тема 3.8.15. Форми й методи профорієнтаційної роботи в школі.

Тема 3.8.16. В. О. Сухомлинський про роль праці у вихованні всебічно розвиненої особистості.

Тема 3.8.17. А. С. Макаренко про місце та роль праці в соціальному становленні особистості.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Адольф В. Профессиональная ориентация – условие успешной социализации в информационном обществе / В. Адольф, И. Ковалевич // Воспитание школьников. – 2009. – № 9. – С. 3–8.
2. Ананьева Т. Графическая беседа «Мой профессиональный выбор» : проективный метод на этапе предпрофильной ориентации / Т. Ананьева // Школьный психолог. – 2009. – № 24, 16–31 декабря. – С. 16–17.
3. Баришполь С. В. Професійний вибір за типом особистості / С. В. Баришполь // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2010. – № 8. – С. 8–9.
4. Білоус Р. М. Мій професійний вибір: тренінг старшокласників / Р. М. Білоус // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 11. – С. 29–39.
5. Богатир Н. І. Особливості професійного самовизначення старшокласників : дипломна робота / Н. І. Богатир. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 82 с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 576 с.

7. Гребенкина Л. К. Система профессионального воспитания студентов в условиях перехода высшей школы на многоуровневое образование / Л. К. Гребенкина // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 7. – С. 14–19.
8. Гурова Е. В. Профориентационная работа в школе : методическое пособие / Е. В. Гурова, О. А. Голерова. – М. : Просвещение, 2007. – 96 с.
9. Гусев В. А. Система формирования профессионально важных личностных качеств будущего педагога на основе «Я»-концепции / В. А. Гусев // Журнал прикладной психологии. – 2006. – № 1. – С. 106–110.
10. Доротюк В. Професійні консультації : місце профконсультації в системі професійної орієнтації старшокласників: [профільне навчання] / В. Доротюк // Завуч. – 2006. – № 32, листопад. – С. 7–10.
11. Ефремов К. Самое время соединить экологическое и трудовое воспитание / К. Ефремов // Народное образование. – 2006. – № 6. – С. 134–138.
12. Єфремова Г. Особливості професійної спрямованості особистості / Г. Єфремова // Педагогічні науки : збірник наукових праць / [ред. кол.: М. О. Лазарєв, А. В. Іванченко, В. І. Лозова та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – Ч. 2. – С. 22–29.
13. Закатнов Д. Професійна орієнтація: психолого-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до вибору кар'єри у процесі професійно-технічної освіти / Д. Закатнов // Все для вчителя. – 2008. – № 11.
14. Зеленков С. Профессиональная ориентация и трудовая занятость молодёжи / С. Зеленков // Народное образование. – 2007. – № 6. – С. 239–242.
15. Івченко К. С. Вплив профорієнтаційного консультування на вибір професії підлітками : дипломна робота / К. С. Івченко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 74 с.
16. Клевец І. Ю. Особистісні особливості професійного вибору старшокласників : дипломна робота / І. Ю. Клевец. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 78с.
17. Котелянець Н. В. Система трудового виховання / Н. В. Котелянець, Д. В. Кримська // Трудове навчання в школі. – 2010. – № 1. – С. 5–10.
18. Коць М. О. Мотивація професійного самовизначення першокурсників-майбутніх психологів / М. О. Коць // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 9. – С. 57–60.
19. Кривошаєва Г. Обери своє майбутнє! : тренінг професійного самовизначення / Г. Кривошаєва // Психолог. – 2006. – № 11, березень. – С. 25–27.

20. Лернер П. Одинадцять кроків у професійне майбуття / П. Лернер // Завуч. – 2005. – № 17/18, червень. – С. 55–58.
21. Листопад М. П. Професійне самовизначення старшокласників / М. П. Листопад // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 5. – С. 25–37.
22. Литвинова Н. Психотехнологія розвитку мотивації до творчості у майбутніх педагогів / Н. Литвинова // Післядипломна освіта в Україні. – 2009. – № 2. – С. 92–95.
23. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : «ОВС», 2002. – 400 с.
24. Мартинець Л. А. Проективна діяльність у професійному становленні старшокласників / Л. А. Мартинець // Виховна робота в школі. – 2010. – № 3. – С. 2–21.
25. Мартинюк О. Розвиток професійних ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів / О. Мартинюк // Психологія і суспільство. – 2008. – № 3. – С. 28–40.
26. Матяш Н. Профорієнтаційні можливості рольової гри на уроках біології / Н. Матяш, С. Сябро // Рідна школа. – 2006. – № 11. – С. 18–21.
27. Моисеєнко Е. Індивідуальна стратегія професійного розвитку педагога / Е. Моисеєнко // Директор школи. Україна. – 2009. – № 12. – С. 54–55.
28. Невская С. Взаимодействие гражданского и трудового воспитания в педагогике А. С. Макаренко / С. Невская // Народное образование. – 2006. – № 6. – С. 172–178.
29. Нугуманова Л. Н. Трудовое воспитание в профильной школе средствами развития технических компетенций / Л. Н. Нугуманова // Педагогическое образование и наука. – 2010. – № 16. – С. 76–80.
30. Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді : метод. посіб. / В. М. Мадзігон, І. Д. Бех, М. П. Тименко та ін. ; за ред. М. П. Тименка. – К., 2001. – 152 с.
31. Пилипенко Н. Мотиваційні механізми професійної адаптації / Н. Пилипенко // Психологія і суспільство. – 2009. – № 2. – С. 78–83.
32. Практикум з педагогіки / за ред. Дубасенюк О. А., Іванченко А. В. – К., 1996. – 432 с.
33. Професійне самовизначення старшокласників : методичний посібник / Д. О. Закатнов, О. В. Мельник, О. В. Осипов та ін. ; упоряд. Л. Шелестова. – К. : Видавничий дім «Шкільний світ», 2006. – 127 с.
34. Резапкіна Г. Уроки выбора профессии / Г. Резапкіна // Школьный психолог. – 2006. – № 14, 16–31 июля. – С. 4–45.

35. Родина О. Н. Изучение мотивации выбора профессии «Педагог»: методический аспект / О. Н. Родина, П. Н. Прудкова // Вестник Московского университета. Сер. 14, Психология. – 2006. – № 3. – С. 70–77.
36. Романовська Д. Формування життєвої та професійної стратегії особистості : фрагмент майстер-класу, проведеного на конгресі психологів / Д. Романовська // Психолог. – 2005. – № 45, грудень. – С. 3–5.
37. Ставицький С. Професійна орієнтація учнів у контексті громадянського виховання / С. Ставицький // Директор школи. – 2006. – № 43, листопад. – С. 22–25.
38. Сухолейстер Г. Трудове виховання / Г. Сухолейстер, Т. Дем'янюк // Директор школи. – 2009. – № 13, квітень. – С. 11–21.
39. Технологія професійного відбору майбутніх педагогів : навчальний посібник / уклад.: О. М. Коберник, М. В. Михайліченко, Д. І. Пашенко та ін. – К. : Міленіум, 2006. – 77с.
40. Філоненко О. Роль позакласної роботи в системі трудового виховання І. Г. Ткаченка : / О. Філоненко // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 64–67.
41. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
42. Хакимова Л. А. Художественное творчество как средство профессионального воспитания студентов вузов творческой направленности / Л. А. Хакимова // Журнал прикладной психологии. – 2006. – № 4. – С. 36–40.
43. Черновол-Ткаченко Р. Проблеми професійної орієнтації в школі / Р. Черновол-Ткаченко // Завуч. – 2005. – № 17/18, червень. – С. 47.
44. Чистякова С. Профессиональная ориентация школьников на этапе перехода к профильному обучению / С. Чистякова, Н. Родичев // Народное образование. – 2006. – № 9. – С. 152–156.
45. Шамсутдинова И. Г. Психолого-педагогическая поддержка профессионального самоопределения учащихся / И. Г. Шамсутдинова, Е. Г. Казарова // Педагогика. – 2008. – № 10. – С. 62–69.
46. Шевченко П. Трудове виховання в педагогічній спадщині Софії Русової / П. Шевченко // Рідна школа. – 2005. – № 9. – С. 79–80.
47. Яценко Е. Ф. Особенности самоактуализации студентов с разной профессиональной направленностью / Е. Ф. Яценко // Психологический журнал. – 2006. – № 3. – С. 31–41.

3.9. Економічне виховання школярів

Тема 3.9.1. Виховання економічної культури в дітей у сім'ї.

Тема 3.9.2. Економічна культура школярів і шляхи її виховання.

Тема 3.9.3. Економічна освіта учнів у процесі вивчення суспільних дисциплін.

Тема 3.9.4. Економічна освіта школярів і її роль у виборі професії.

Тема 3.9.5. Економічне виховання учнів у процесі трудового навчання та профорієнтації.

Тема 3.9.6. Економічне виховання учнів у системі роботи класного керівника.

Тема 3.9.7. Потенційні можливості економічного виховання школярів у сільській школі.

Тема 3.9.8. Формування економічних знань у процесі вивчення природничих дисциплін.

Тема 3.9.9. Формування економічних знань у школярів у навчальній і позакласній роботі з фізики.

Тема 3.9.10. Шляхи та засоби економічної освіти учнів у процесі вивчення математики.

Тема 3.9.11. Шляхи та засоби підготовки майбутніх учителів до економічного виховання школярів.

Тема 3.9.12. Взаємозв'язок трудового та економічного виховання.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Алфімов Д. Індивідуалізація підготовки старшокласників до підприємницької діяльності / Д. Алфімов // Рідна школа. – 2005. – № 5. – С. 20–21.
2. Варецька О. В. Взаємозв'язок духовного та економічного виховання учнів початкової школи / О. В. Варецька // Економіка в школах України. – 2005. – № 11, листопад. – С. 34–39.
3. Варецька О. Духовно-економічне виховання як особистісно орієнтована технологія / О. Варецька // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – № 5. – С. 38–41.
4. Игошева И. З. Формирование основ экономической культуры у подростков средствами игровых технологий / И. З. Игошева // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 10. – С. 40–42.
5. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. – 2004. – 23 січня. – С. 4–5.
6. Нисимчук А. С. Экономическое образование школьников : Книга для учителя / А. С. Нисимчук. – М. : Просвещение, 1991. – 128 с.
7. Петров К. Экономическая игра как творческая форма социализации / К. Петров // Воспитание школьников. – 2005. – № 3. – С. 15–20.
8. Прутченков А. Экономическое воспитание молодежи / А. Прутченков, Т. Терюкова // Народное образование. – 2009. – № 10. – С. 213–219.

9. Сова Г. В. Виховання економічної культури у дітей дошкільного віку / Г. В. Сова // Економіка в школах України. – 2008. – № 4. – С. 4–8.
10. Стайко В. М. Роль економічного виховання в сучасній трудовій підготовці школярів / В. М. Стайко // Матеріали наукової конференції за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр СумДПУ ім. А. С. Макаренка у 2007 р. / [ред. кол. : Н. І. Кириленко, О. В. Багацька, В. С. Бугрій та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 115–116.
11. Хоменко І. Кишенькові гроші: принципи формування взаємин з дитиною / І. Хоменко // Психолог. – 2006. – № 19, травень. – С. 24–27.
12. Шашолко С. І. Герої казки вчать економіки та математики : [міжпредметні зв'язки] / С. І. Шашолко, С. М. Калініченко // Економіка в школах України. – 2010. – № 4. – С. 41–44.

3.10. Фізичне виховання школярів

Тема 3.10.1. Виховні аспекти уроку фізичної культури.

Тема 3.10.2. Індивідуальний підхід у фізичному вихованні дітей.

Тема 3.10.3. Національні спортивні свята та їх роль у фізичному вихованні молоді.

Тема 3.10.4. Моральне становлення учнів у процесі фізичного виховання.

Тема 3.10.5. Фізичне самовиховання учнів.

Тема 3.10.6. Фізичне виховання дітей в умовах дитячих оздоровчих центрів.

Тема 3.10.7. Система фізичного виховання дітей у сучасній українській родині.

Тема 3.10.8. Роль фізичного виховання у всебічному розвитку учнів.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Адєєва О. В. Підготовка майбутніх учителів до валеологічного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти / О. В. Адєєва ; Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 20 с.
2. Амосов Н. М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья. Человек и общество / Н. М. Амосов. – Донецк. : Сталкер, 2002. – 464 с.
3. Андріанова О. Є. Формування здорового способу життя / О. Є. Андріанова // Виховна робота в школі. – 2005. – № 10. – С. 16–17.
4. Балл Г. О. Засади запровадження здорового способу життя української молоді : психогігієнічний аспект / Г. О. Балл, Н. А. Бастун,

- О. В. Завгородня та ін. // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 12. – С. 70–74.
5. Беляева М. А. Три проблемы воспитания здорового образа жизни в вузе / М. А. Беляева // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 3. – С. 18–23.
  6. Болтівець С. І. Ефективне застосування заходів пропагування серед молоді психогігієнічного виховання в навчальних закладах : методичні рекомендації / С. І. Болтівець // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 12. – С. 67–70.
  7. Броуэр Л. Фармацевтическая и продовольственная мафия. Последствия ее деятельности: дискредитация аллопатической медицины и серьезные проблемы состояния здоровья населения Запада / Л. Броуэр. – К. : ИД «Княгиня Ольга», 2002. – 280 с.
  8. Бурлакова І. А. Формування ідеології здоров'я у студентів вищих навчальних закладів / І. А. Бурлакова // Основи здоров'я та фізична культура. – 2007. – № 2. – С. 10–11.
  9. Васюк М. М. Валеологія в аспекті формування стресостійкості студентів / М. М. Васюк // Матеріали наукової конференції за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр СумДПУ ім. А. С. Макаренка у 2007 р. / [ред. кол. : Н. І. Кириленко, О. В. Багацька, В. С. Бугрій та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 253–254.
  10. Васьков Ю. Концепція розвитку фізичного виховання в загальноосвітніх школах / Ю. Васьков // Здоров'я та фізична культура. – 2005. – № 6. – С. 1, 3–5.
  11. Ващенко О. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи: оздоровчі технології та виховання культури здоров'я / О. Ващенко, С. Свириденко // Початкова освіта. – 2005. – № 46, грудень. – С. 2–4.
  12. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
  13. Глагощук О. Здоровий спосіб життя: виховання та контроль / О. Глагощук // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 99–105.
  14. Гнатюк В. О. Основи безпеки життєдіяльності / В. О. Гнатюк. – Х., 2000. – 70 с.
  15. Гнатюк В. О. Основи здоров'я і фізична культура / В. О. Гнатюк. – Х., 2003. – 33 с.
  16. Гура О. М. Народні традиції здорового способу життя : виховна година / О. М. Гура // Виховна робота в школі. – 2007. – № 4. – С. 31–33.

17. Довбах С. П. Валеологічне виховання дітей молодшого шкільного віку в сім'ї : дипломна робота / С. П. Довбах. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 90 с.
18. Євтушевська Н. Виховання особистості в спорті / Н. Євтушевська // Рідна школа – 2005. – № 4. – С. 38–40.
19. Ищенко А. Р. Модель воспитания культуры здоров'я как ценностного отношения будущего учителя к своему здоровью / А. Р. Ищенко // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 1. – С. 97–101.
20. Івашина Ю. Ю. Чинники формування здорової особистості / Ю. Ю. Івашина // Виховна робота в школі. – 2007. – № 4. – С. 19–28.
21. Кисленко В. С. Нетрадиційні форми валеологічного виховання учнів початкової школи : дипломна робота / В. С. Кисленко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 77 с.
22. Кійло О. Здоров'язберігаючі технології як умова формування культури здоров'я школярів / О. Кійло // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 5. – С. 66–74.
23. Кожина О. Нові можливості охорони здоров'я школярів / О. Кожина, Е. Судакова // Педагогіка. – 2007. – № 7. – С. 115–119.
24. Козацькі забави // Шкільний світ. – 2005. – № 10. – С. 21–22.
25. Кондратюк С. Принципи виховання у молодших школярів здорового способу життя / С. Кондратюк // Педагогічні науки: збірник наукових праць / [ред. кол.: М. О. Лазарєв, А. В. Іванченко, В. І. Лозова та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – Ч. 2. – С. 155–160.
26. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Шкільний світ. – 2004. – № 8. – Вкладка.
27. Коцій О. Подбаємо про здоров'я дитини / О. Коцій // Відкритий урок. – 2006. – № 23–24. – С. 56–59.
28. Кравченко А. І. Загартування як засіб оздоровлення / А. І. Кравченко, Ю. О. Лянной. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. – 72 с.
29. Кравчук Я. М. Управління процесом валеологічного виховання у початковій школі : магістерська робота / Я. М. Кравчук. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 126 с.
30. Литвиненко І. Г. Санітарно-гігієнічне виховання учнів при вивченні курсу «Біологія людини» : дипломна робота / І. Г. Литвиненко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 89 с.
31. Лихачев Б. Т. Педагогіка. Курс лекцій / Б. Т. Лихачев. – М. : Юрайт, 1999. – 464 с.
32. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : «ОВС», 2002. – 400 с.

33. Маджуга А. Г. Валеологический подход к формированию здоровьезберегающих стратегий поведения личности / А. Г. Маджуга, Л. Б. Сабитова, О. В. Антонова // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2009. – № 3. – С. 50–54.
34. Макеева А. Г. О формировании основ культуры здоров'я у подростков / А. Г. Макеева // Биология в школе. – 2008. – № 1. – С. 3–7.
35. Мельник О. Системний підхід до формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу / О. Мельник // Директор школи. – 2005. – № 13. – С. 20–21.
36. Мельник С. Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу – школи сприяння здоров'я / С. Мельник // Рідна школа. – 2006. – № 4. – С. 25–29.
37. Міхеєнко О. І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини: Курс лекцій / О. І. Міхеєнко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – 280 с.
38. Неумывакин И. П. Здоровье в ваших руках / И. П. Неумывакин, Л. С. Неумывакина. – Кн. 1. – СПб. : ДИЛЯ, 2000. – 240 с.
39. Образование, культура, здоровье // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2005. – № 5/6. – С. 35–46.
40. Обрусник Ю. І. Міжпредметні зв'язки як засіб активізації валеологічного виховання учнів початкової школи : дипломна робота / Ю. І. Обрусник. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 87 с.
41. Омельченко С. Принципи моделювання педагогічної системи взаємодії соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітньої школи / С. Омельченко, В. Пристинський // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 3. – С. 77–85.
42. Оржеховська В. М. Стратегія педагогіки здорового способу життя / В. М. Оржеховська // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 4. – С. 19–28.
43. Оржеховська В. Педагогіка здорового способу життя / В. М. Оржеховська // Шкільний світ. – 2006. – № 4. – С. 29–32.
44. Оржеховська В. Стратегія педагогіки здорового способу життя / В. Оржеховська // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 4. – С. 19–28.
45. Півненко Ю. Школа розвитку і здоров'я / Ю. Півненко // Початкова школа. – 2005. – № 11. – С. 18.
46. Полякова О. Урок валеологічного виховання / О. Полякова // Англійська мова та література. – 2008. – № 34. – С. 12–13.
47. Розин В. М. Психическая реальность, способности и здоровье человека / В. М. Розин. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 224 с.

48. Сіданіч І. Роль сім'ї у вихованні здоров'я молодшого школяра / І. Сіданіч // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. – 2005. – № 5/6. – С. 19–23.
49. Умняшова І. День здоров'я в школі / І. Умняшова, Т. Алімова // Воспитание школьників. – 2006. – № 1. – С. 11–13.
50. Федорець М. О. Зниження здоров'явитратності й валеологічне виховання в школі / М. О. Федорець // Управління школою. – 2009. – № 26. – С. 10–27.
51. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 528 с.
52. Шевченко В. Виховання здорового школяра / В. Шевченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5/6. – С. 101–103.
53. Шульга С. І. Модель формування здорового способу життя як соціально-педагогічні умови становлення особистості підлітків / С. І. Шульга // Управління школою. – 2006. – № 31, листопад. – С. 3–18.

3. 11. Класний керівник у сучасній школі

Тема 3.11.1. Діяльність класного керівника в контексті системного підходу.

Тема 3.11.2. Індивідуальний підхід у роботі класного керівника.

Тема 3.11.3. Провідні тенденції розвитку інституту класного керівництва в сучасних умовах.

Тема 3.11.4. Педагогічне керівництво процесом розвитку учнівського колективу в системі роботи класного керівника сучасної школи.

Тема 3.11.5. Форми організації спільної діяльності та спілкування членів класного співтовариства.

Тема 3.11.6. Організація педагогічної діагностики в системі роботи класного керівника.

Тема 3.11.7. Технології виховної діяльності в системі роботи сучасного класного керівника.

Тема 3.11.8. Планування та прогнозування виховної діяльності класного керівника.

Тема 3.11.9. Взаємодія класного керівника з батьками учнів.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Алфімов В. Професіограма звільненого класного керівника ліцеїста / В. Алфімов // Рідна школа. – 2005. – № 5. – С. 33–37.
2. Баранюк С. Соціометричні методи у вивченні класного колективу / С. Баранюк // Директор школи. – 2009. – № 41, листопад. – С. 27–28.

3. Бачинська Є. Модель психолого-педагогічної компетентності класного керівника як основа підготовки до виховної роботи в системі підвищення кваліфікації / Є. Бачинська // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 51–54.
4. Безкоровайна О. Роль активних форм соціально-ціннісної діяльності у вихованні особистості сучасного підлітка / О. Безкоровайна // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 38–41.
5. Бех І. Д. Виховання особистості : у двох книгах. Кн. І. : Особистісно-орієнтований підхід. Теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : «Либідь», 2003. – 278 с.
6. Битянова М. Професіоналізм класного керівника / М. Битянова // Нар. образование. – 2008. – № 8. – С. 243–247.
7. Bloshenko V. V. Анкетирование в работе класного керівника / В. Bloshenko // Классный руководитель. – 2002. – № 8. – С. 70–74.
8. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посібник / Н. П. Волкова. – К. : «Академія», 2000. – 576 с.
9. Воронович О. Методика «Квітка»: Авторська діагностична методика для роботи психолога з батьками / О. Воронович // Психолог. – 2007. – № 37, жовтень. – С. 22–23.
10. Galuziak V. M. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / В. М. Galuziak, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-те вид., випр. і доп. – Вінниця : Держ. картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
11. Гончар Э. В. Памятка для начинающего класного керівника: содержание и направления деятельности / Э. Гончар // Классный руководитель. – 2006. – № 5. – С. 108–111.
12. Гуманистические воспитательные системы вчера и сегодня / под ред. Н. Л. Селивановой. – М. : Педагогическое общество России, 1998. – 336 с.
13. Делінгевич Л. Система організації позаурочної виховної роботи у навчальних закладах I-II рівнів акредитації / Л. Делінгевич // Рідна школа. – 2005. – № 9–10. – С. 26–29.
14. Діагностика та корекційна діяльність класного керівника // Завуч. – 2002. – № 17–18. – С. 37–51.
15. Дозвілля школярів: ігрові програми / упоряд. Л. Шелестова. – К. : Ред. загальнопедагогічної газети, 2004. – 128 с.
16. Дяченко Н. На допомогу класному керівнику у роботі з учнівським колективом / Н. Дяченко, І. Корнійчук // Соціальний педагог. – 2010. – № 3, березень. – С. 56–58.
17. Завалевський Ю. Модель процесу виховання в закладах освіти / Ю. Завалевський, Ю. Прокопович, В. Сагарда // Відкритий урок. – 2006. – № 7–8, квітень. – С. 63–73.

18. Зимина А. И. Организация работы класного руководителя / А. Зимина // Класный руководитель. – 2007. – № 6. – С. 5–92.
19. Зюбин Л. М. Психология воспитания : методическое пособие / Л. М. Зюбин. – М. : Высшая школа, 1991. – 96 с.
20. Іванюк Г. Специфічні чинники впливу на розвиток особистості учня в освітньому середовищі сільської школи / Г. Іванюк // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 28–31.
21. Івашковський В. Виховні засади розвитку особистості патріота України / В. Івашковський // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 41–43.
22. Коркішко О. Використання педагогічної технології патріотичного виховання в позаурочній роботі сучасної школи / О. Коркішко // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 48–50.
23. Кульневич С. В. Воспитательная работа в средней школе / С. В. Кульневич, Т. П. Лакоценина. – Ростов-на-Дону, 2000. – 276 с.
24. Куприянов Б. В. Организация и методика проведения игр с подростками: Взрослые игры для детей : учеб.-метод. пособие / Б. В. Куприянов, М. И. Рожков И. И Фридман. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 216 с.
25. Куприянов Б. Стили общения класного руководителя / Б. Куприянов // Народное образование // Класный руководитель. – 2009. – № 8. – С. 59–63.
26. Макеева А. Г. О формировании основ культуры здоровья у подростков / А. Г. Макеева // Биология в школе. – 2008. – № 1. – С. 3–7.
27. Максимов В. Г. Педагогическая диагностика в школе : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. Г. Максимов. – М. : «Академия», 2002. – 272 с.
28. Мартиненко С. Пріоритети виховної роботи у сучасній школі / С. Мартиненко // Відкритий урок. – 2008. – №1–2, січень. – С. 62–66.
29. Мартинець Л. Проектна діяльність у професійному становленні старшокласників. Програма факультативного курсу / Л. А. Мартинець // Виховна робота в школі. – 2011. – № 2. – С. 41–55.
30. Методические рекомендации по организации деятельности класного руководителя в общеобразовательных учреждениях // Класный руководитель. – 2001. – № 8. – С. 3–11.
31. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посібник / В. А. Мосіяшенко. – Суми. : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
32. Невгодовський А. Дитина, родина, нація, Україна в контексті українознавства / А. Невгодовський // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 45–47.

33. Нечаев М. Методика коллективного анализа и планирования воспитательного процесса в классном коллективе / М. Нечаев // Классный руководитель. – 2009. – № 8. – С. 132–138.
34. Омельченко Л. П. Орієнтовна схема психолого-педагогічного аналізу особистості учня / Л. П. Омельченко // Класному керівнику. Усе для роботи : наук.-метод. журн. – 2009. – № 1. – С. 6–10.
35. Планирование воспитательной работы в классе / под ред. Е. Н. Степанова. – М., 2000. – 128 с.
36. Про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти. Положення // Інф. зб. МОНУ. – 2000. – № 22. – С. 37.
37. Программа воспитательной деятельности классного руководителя // Классный руководитель. – 2001. – № 6. – С. 13–20.
38. Река А. Організація виховної роботи у школі: поради методиста / А. Река // Відкритий урок. – 2006. – № 11–12, червень. – С. 10–29.
39. Робоча книга вихователя // укл. О. І. Тимчишин, В. І. Уруський. – Тернопіль :ТОІППО, 2000. – 300 с.
40. Робочий зошит класного керівника // Завуч. – 2001. – № 35. – С. 2–3.
41. Рожков В. И. Организация воспитательного процесса в школе / В. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
42. Сидлова Л. В. Классный руководитель: должностная инструкция / Л. Сидлова // Классный руководитель. – 2005. – № 4. – С. 102–105.
43. Совенко Л. Інноваційна виховна система / Л. Совенко // Директор школи. Україна. – 2009. – № 10. – С. 53–58.
44. Соловйова В. В. Година спілкування для дівчат-підлітків «Сучасне рабство» / В. В. Соловйова // Виховна робота в школі. – 2007. – № 4. – С. 50–52.
45. Сорока Г. І. Організація виховної роботи: Планування, аналіз, методичне забезпечення / Г. І. Сорока. – Х. : Основа, 2005. – 128 с.
46. Сорока Г. І. Виховна система класу : навчальний посібник / Г. І. Сорока, Р. І. Черновол–Ткаченко. – Х. : Світ дитинства, 1999. – 184 с.
47. Степанов Е. Н. Современная модель воспитательной деятельности классного руководителя. Лекция / Е. Н. Степанов // Классный руководитель. – 2007. – № 6. – С. 96–102.
48. Степанов Е. Н. Метод моделювання в роботі класного керівника / Е. Н. Степанов // Завуч. – 2001. – № 31. – С. 8–9.
49. Степанов Е. Форми та методи планування виховної роботи. Ч 1. / Е. Степанов // Підручник для директора. – 2009. – № 1. – С. 16–30.
50. Степанов Е. Форми та методи планування виховної роботи. Ч 2. / Е. Степанов // Підручник для директора. – 2009. – № 2. – С. 10–19.

51. Степанов Є. Форми та методи планування виховної роботи. Ч 3. / Є. Степанов // Підручник для директора. – 2009. – № 3. – С. 15–17.
52. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 546 с.
53. Столяренко О. Інтеграція людинознавчих знань у гуманістичному вихованні школярів / О. Столяренко // Рідна школа. – 2006. – № 6. – С. 14–18.
54. Україна. МОН. Про затвердження Змін до Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти: Наказ від 29.06.06 р., № 489 // Директор школи. – 2006. – № 36, вересень. – С. 23.
55. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2000. – 544 с.
56. Чернова С. А. Класний керівник: права, обов'язки, зміст діяльності / С. А. Чернова // Класний керівник. – 2005. – № 8. – С. 12–15.
57. Шкільні свята та розваги : збірник сценаріїв / укладач О. І. Тимчишин. – У 3 ч. – Тернопіль, 1998–1999. – 125 с.
58. Щуркова Н. Е. Класне керівництво : теорія, методика, технологія / Н. Е. Щуркова. – М. : ПОР, 2000. – 256 с.
59. Щуркова Н. Е. Нове виховання / Н. Е. Щуркова. – М. : ПОР, 2000. – 128 с.

3. 12. Особистість і учнівський колектив

Тема 3.12.1. Проблема колективу й особистості в зарубіжній і вітчизняній педагогіці.

Тема 3.12.2. Ціннісні орієнтації школярів та їх формування в колективі.

Тема 3.12.3. Особливості організації діяльності та спілкування в дитячому колективі.

Тема 3.12.4. Вплив взаємостосунків учителів і учнів на психологічний клімат у колективі.

Тема 3.12.5. Взаємодія особистості й колективу в позашкільних закладах.

Тема 3.12.6. Вплив оцінюючої діяльності вчителя на психологічний клімат у колективі.

Тема 3.12.7. Особливості методики комунікаційного виховання.

Тема 3.12.8. Розвиток виховного потенціалу колективу в системі роботи класного керівника.

Тема 3.12.9. Розвиток самоврядування в класному колективі.

Тема 3.12.10. Формування психологічного клімату в учнівському колективі.

Тема 3.12.11. Шляхи підвищення статусу особистості в колективі.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Башкирцева Г. К. Виховання особистості. Виховна робота в школі / Г. К. Башкирцева. – 2005. – № 6. – С. 45–55.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у двох книгах. – Кн. І. : Особистісно-орієнтований підхід. Теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : «Либідь», 2003. – 278 с.
3. Бітянова М. Я і моя роль в класі / М. Я. Бітянова // Шкільний світ. – 2005. – № 1. – С. 4–5.
4. Валеева Р. Гуманистическое воспитание и коллектив / Р. Валеева // Воспитание школьников. – 2000. – № 6. – С. 32–34.
5. Весновська Н. Літопис класної сім'ї / Н. Весновська // Шкільний світ. – 2005. – № 38. – С. 9–16.
6. Виховні технології / упоряд. В. Варава, В. Зоц. – К. : Ред. загальнопедагогічної газети, 2004. – 120 с.
7. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 576 с.
8. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-те вид., випр. і доп. – Вінниця. : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
9. Головка І. Основні принципи, функції і завдання організації учнівського самоуправління в загальноосвітніх школах-інтернатах / І. Головка // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 30–33.
10. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
11. Григорьев Д. Роль классного руководителя в организации детского самоуправления / Д. Григорьев // Народное образование. – 2007. – № 4. – С. 201–207.
12. Гуданис В. Ученическое самоуправление в школе: структура и деятельность / В. Гуданис // Классный руководитель. – 2009. – № 6. – С. 9–17.
13. Данилова О. Районна рада учнівського самоврядування / О. Данилова // Директор школи. – 2009. – № 47, грудень. – С. 22–25.
14. Дербеньова А. Г. Створення доброзичливого психологічного клімату в класі / А. Г. Дербеньова // Класному керівнику. Усе для роботи : наук.-метод. журн. – 2009. – № 1. – С. 11–13.

15. Іванюк Г. Специфічні чинники впливу на розвиток особистості учня в освітньому середовищі сільської школи / Г. Іванюк // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 28–31.
16. Кириленко С. Учнівське самоврядування: досвід і проблеми / С. Кириленко // Освіта. – 2002. – 6 листопада. – С. 4.
17. Коносавська О. Як навчити дітей співпрацювати / О. Коносавська // Рідна школа. – 2005. – № 3. – С. 33–35.
18. Кузьмінський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – Київ : «Знання-Прес», 2003. – 418 с.
19. Кульневич С. В. Воспитательная работа в средней школе / С. В. Кульневич, Т. П. Лакоценина. – Ростов-на-Дону : Творческий центр «Учитель», 2000. – 288 с.
20. Лутошкин А. Н. Как вести за собой / А. Н. Лутошкин. – М., 1981. – 208 с.
21. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М., 1972. – 198 с.
22. Макаренко А. С. Педагогічна поема / А. С. Макаренко. – К., 1980. – 336 с.
23. Макеева А. Г. О формировании основ культуры здоровья у подростков / А. Г. Макеева // Биология в школе. – 2008. – № 1. – С. 3–7.
24. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К., 1999. – 350 с.
25. Оська С. Ученическое самоуправление: от теории к практике / С. Оська // Воспитание школьников. – 2009. – № 5. – С. 3–6.
26. Педагогіка : учебное пособие для студентов пединститутов / под ред. Ю. К. Бабанського. – М. : Педагогіка, 1988. – 479 с.
27. Підготовка та проведення КТС (за методикою І. П. Іванова) // Шкільний світ. – 2001. – № 13.
28. Планирование воспитательной работы в классе / под ред. Е. Н. Степанова – М., 2000. – 128 с.
29. Погоріла І. Проблема особистості і колективу в системі виховної роботи школи / І. Погоріла // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 29–32.
30. Практикум з педагогіки : навч. посібник / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 464 с.
31. Практична педагогіка виховання : посібник з теорії і методики виховання / за ред. М. Ю. Красовицького. – Київ–Івано-Франківськ : ПЛАЙ, 2000. – 218 с.
32. Река А. Організація виховної роботи у школі: поради методиста / А. Река // Відкритий урок. – 2006. – № 11–12, червень. – С. 10–29.
33. Рожков М. В. Организация воспитательного процесса в школе / М. В. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : Владос, 2000. – 256 с.

34. Себова Л. Лідер XXI століття: (Учнівське самоврядування) / Л. Себова // Освіта. – 2000. – 6 листопада. – С. 4.
35. Скляренко О. Закони товаришування / О. Скляренко // Шкільний світ. – 2005. – № 17. – С. 14–15.
36. Сметанський М. Проблеми виховання особистості у колективі в теоретичній спадщині А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського / М. Сметанський, В. Галузяк // Рідна школа. – 2002. – № 8–9. – С. 16–18.
37. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 546 с.
38. Структура самоуправлення в класному колективі // Класний керівник. – 2007. – № 6. – С. 58.
39. Сухомлинський В. А. Методика виховання в колективі / В. А. Сухомлинський. – М., 1981. – 238 с.
40. Сухомлинський В. А. Мудра влада колективу / В. А. Сухомлинський. – М., 1987. – 200 с.
41. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1971. – 209 с.
42. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – Київ : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.
43. Федієнко О. Погода в класі / О. Федієнко // Шкільний світ. – 2005. – № 38. – С. 5–8.
44. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
45. Цвірова Т. Роль позашкільних закладів у процесі виховання дітей і підлітків / Т. Цвірова // Рідна школа. – 2002. – № 10. – С. 52–54.
46. Чумак Л. Роль дитячого самоврядування у соціальній адаптації вихованців шкіл та інтернатів / Л. Чумак // Рідна школа. – 2004. – № 1. – С. 49–52.
47. Шкільні свята від вересня до травня / І. М. Досяк. – Х. : Основа, 2005.
48. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

3.13. Розвиток і виховання обдарованої дитини

Тема 3.13.1. Дитяча обдарованість як соціально-педагогічна проблема.

Тема 3.13.2. Дитяча обдарованість у контексті розвитку й формування особистості.

Тема 3.13.3. Сучасні наукові концепції природи дитячої обдарованості та їх використання в практиці сучасної школи.

Тема 3.13.4. Організація навчання обдарованих дітей.

Тема 3.13.5. Індивідуальний підхід до обдарованих дітей у процесі навчання.

Тема 3.13.6. Види обдарованості дітей шкільного віку та їх урахування в навчально-виховному процесі.

Тема 3.13.7. Характерні особливості обдарованих дітей та їх прояви в різних видах діяльності.

Тема 3.13.8. Проблеми взаємовідносин обдарованих дітей у класному колективі та засоби їх подолання.

Тема 3.13.9. Педагогічна підтримка батьків обдарованих дітей.

Тема 3.13.10. Позашкільна та позакласна робота з обдарованими дітьми.

Тема 3.13.11. Державні програми підтримки дитячої обдарованості та їх використання в професійній діяльності сучасного вчителя.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Бажутіна С. Деякі особливості обдарованих школярів / С. Бажутіна // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 1. – С. 67–71.
2. Байярд Д. В. Ваш беспокойный подросток : практическое руководство для отчаявшихся родителей / Д. В. Байярд. – М., 1991. – 290 с.
3. Бевз О. Питання дитячої обдарованості в американській системі шкільної освіти / О. Бевз // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С. 79–81.
4. Васильєв С. Робота вчителя непрофільної дисципліни з обдарованою особистістю / С. Васильєв // Рідна школа. – 2000. – № 11. – С. 18–20.
5. Види обдарованості // Обдарована дитини. – 2000. – № 3. – С. 2–5.
6. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Академвидав, 2002. – 576 с.
7. Волощук І. Педагогічні суперечності розвитку творчих здібностей школярів / І. Волощук, В. Шепотько // Рідна школа. – 2004. – № 10. – С. 7–10.
8. Волощук І. Фактологічна підготовка педагогів до роботи з обдарованими й талановитими школярами / І. Волощук, В. Шепотько // Рідна школа. – 2006. – № 9. – С. 73–75.
9. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-те вид., випр. і доп. – Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
10. Грабовский А. И. Виды детской одаренности / А. И. Грабовский // Обдарована дитина. – 2004. – № 1. – С. 38–46.

11. Жук Л. Джерело багатства держави: робота з обдарованою молоддю в умовах сучасної освітньої системи / Л. Жук // Управління школою. – 2009. – № 10, травень. – С. 21–22.
12. Жук Л. Обдарована дитина в умовах сучасної освітньої системи / Л. Жук // Обдарована дитина. – 2009. – № 1. – С. 3–7.
13. Іванчук Г. Проблеми творення людини в історії філософської думки / Г. Іванчук // Рідна школа. – 2006. – № 4. – С. 69–71.
14. Іванюк Г. Специфічні чинники впливу на розвиток особистості учня в освітньому середовищі сільської школи / Г. Іванюк // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 28–31.
15. К вопросу о классификации видов детской одаренности // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 13–18.
16. Кламчук С. З досвіду роботи з обдарованими дітьми / С. Кламчук // Директор школи. – 2003. – № 42. – С. 8–10.
17. Клименко В. В. Как воспитать вундеркинда / В. В. Клименко. – Харьков, 1996. – 210 с.
18. Коноплева Н. Легко ли быть вундеркиндом? / Н. Коноплева // Директор школы. Украина. – 2004. – № 3. – С. 64–69.
19. Красна Т. Робота з обдарованими учнями / Т. Красна // Відкритий урок. – 2005. – № 9–10. – С. 60–62.
20. Кривошеєва Г. Педагогіка здоров'я в контексті виховання обдарованої особистості / Г. Кривошеєва // Рідна школа. – 2005. – № 5. – С. 43–45.
21. Кузьминський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьминський, В. Л. Омеляненко. – Київ : «Знання-Прес», 2003. – 418 с.
22. Кулямзина А. В. Принципы педагогической поддержки одаренных детей / А. В. Кулямзина // Педагогика. – 2003. – № 6. – С. 27–32.
23. Кульчицька О. І. Обдарованість: природа і суть / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – III. – С. 17–24.
24. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості / В. Кушнір // Рідна школа. – 2009. – № 4. – С. 66–69.
25. Леві В. Нестандартна дитина / В. Леві. – К., 1991. – 256 с.
26. Липова Л. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей / Л. Липова // Рідна школа. – 2003. – № 5. – С. 27–29.
27. Липова Л. Концепція обдарованості та її види / Л. Липова, Л. Морозова, С. Ренський // Рідна школа. – 2003. – № 4. – С. 10–11.
28. Липова Л. Специфіка навчання обдарованих дітей / Л. Липова, Л. Морозова, С. Ренський // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 8–11.

29. Лисенко Л. Провідні ідеї експериментальної педагогіки і сучасність / Л. Лисенко // Рідна школа. – 2006. – №9. – С. 69–71.
30. Мар'яненко Л. Розумова обдарованість молодших школярів: психологічні особливості / Л. Мар'яненко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 3. – С. 27–29.
31. Метод проектів як компонент педагогічної системи розвитку творчих здібностей найбільш обдарованих ліцеїстів // Рідна школа. – 2005. – № 5. – С. 49–51.
32. Многогранность одаренности // Обдарована дитина. – 2004. – № 3. – С. 46–52.
33. Михайлик Л. Формування освітнього середовища для розвитку обдарованої дитини / Л. Михайлик // Обдарована дитина. – 2010. – № 4. – С. 7–11.
34. Наука про розвиток людини // Відкритий урок. – 2006. – № 5–6. – С. 88–89.
35. Никитин Б. П. Ступеньки творчества или развивающие игры / Б. П. Никитин. – М. : Просвещение, 1989. – 160 с.
36. Обдаровані діти: Виявлення, навчання, розвиток: (психолого-дидактична система) // Завуч. – 2004. – № 2. – С. 18–20.
37. Одаренные дети / под общ. ред. Г. В. Бурменской и В. М. Слущкого. – М. : Прогресс, 1991. – 376 с.
38. Пасіка Ю. Обдаровані діти – наше майбутнє / Ю. Пасіка // Рідна школа. – 2002. – № 2. – С. 37–41.
39. Пасіхов Ю. Обдаровані діти – наше майбутнє / Ю. Пасіхов // Рідна школа. – 2002. – № 2. – С. 37–41.
40. Програма «Обдарованість» // Рідна школа. – 1996. – № 7.
41. Руденко Л. Інноваційний підхід до формування творчих здібностей учнів у позаурочній виховній діяльності / Л. Руденко // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 19–23.
42. Рудіна О. Талановиті учні: підходи до навчання і виховання / О. Рудіна // Директор школи. – 2003. – № 42. – С. 6–7.
43. Савусін М. Напруженість у відносинах «Педагог-обдарований учень» / М. Савусін // Директор школи. Україна. – 2007. – № 2. – С. 47–58.
44. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 546 с.
45. Теличко Н. Організація навчання обдарованих і талановитих молодших школярів у США / Н. Теличко // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 78.
46. Трофімчук С. Юні обдарування / С. Трофімчук // Завуч. – 2005. – № 28. – С. 15–20.

47. Уфімцева С. Особливості творчого розвитку дошкільника і молодшого школяра / С. Уфімцева // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 65–68.
48. Федченко Л. Система роботи з обдарованими дітьми в Донецькій області / Л. Федченко // Рідна школа. – 2006. – № 9. – С. 40–42.
49. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2000. – 544 с.
50. Хромова Т. Одаренные дети / Т. Хромова // Воспитание школьников. – 1997. – № 4.
51. Чернавський В. Організація роботи з обдарованими дітьми / В. Чернавський // Завуч. – 2003. – № 17. – С. 21–22.
52. Шепотько В. П. Організація навчання обдарованих і талановитих школярів : навчально-методичний посібник / В. П. Шепотько, І. С. Волощук // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 27–54.
53. Шмаргун В. Інтелектуальний розвиток дітей із ЗПР та звичайних дітей / В. Шмаргун // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С. 13–16.
54. Яковенко О. Ф. Обласний педагогічний ліцей як центр різнобічного розвитку обдарованої сільської молоді / О. Ф. Яковенко, Г. В. Коломієць // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3.

3.14. Виховання та самовиховання школярів

Тема 3.14.1. Роль самовиховання в процесі становлення й розвитку особистості.

Тема 3.14.2. Організація самовиховання учнів у системі роботи класного керівника.

Тема 3.14.3. Передумови самовиховання школярів.

Тема 3.14.4. Самооцінка та її роль у вихованні й самовихованні учнів.

Тема 3.14.5. Виховання волі й характеру в школярів.

Тема 3.14.6. Приклад учителя (батьків) і його роль в активізації самовдосконалення старшокласників.

Тема 3.14.7. Організація фізичного самовиховання учнів.

Тема 3.14.8. Роль самоосвіти в підготовці майбутнього педагога.

Тема 3.14.9. Стимулювання самовиховання підлітків у системі роботи сучасного вчителя.

Тема 3.14.10. Самовиховання й самореалізація особистості.

Тема 3.14.11. Програма самовиховання особистості та її використання в роботі сучасного вчителя.

Тема 3.14.12. Вітчизняні й зарубіжні теорії самовиховання особистості.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Внукова І. Організація самовиховання у студентів педвузу / І. Внукова // Рідна школа. – 2003. – № 4. – С. 40–43.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посібник / Н. П. Волкова. – К. : «Академія», 2000. – 576 с.
3. Галузинський В. М. Педагогіка: Теорія та історія : навчальний посібник / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : Вища школа, 1995. – 237 с.
4. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-те вид., випр. і доп. – Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Зайченко І. В. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. В. Зайченко. – Чернігів, 2003. – 528 с.
7. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997. – 304 с.
8. Ковалев А. Г. Личность воспитывает себя / А. Г. Ковалев. – М. : Политиздат, 1983. – 256 с.
9. Ковалев С. М. Воспитание и самовоспитание / С. М. Ковалев. – М. : Мысль, 1986. – 287 с.
10. Комісаренко Н. Самореалізація як прояв соціального становлення особистості / Н. Комісаренко // Рідна школа. – 2003. – № 1. – С. 23–25.
11. Кузьмінський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – Київ : «Знання-Прес», 2003. – 418 с.
12. Кульневич С. В. Воспитательная работа в средней школе / С. В. Кульневич, Т. П. Лаконцинина. – Ростов-на-Дону : Творческий центр «Учитель», 2000. – 288 с.
13. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : «ОВС», 2002. – 400 с.
14. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К., 1999. – 350 с.
15. Оржеховська В. М. Посібник з самовиховання / В. М. Оржеховська. – К. – 1996. – 164 с.
16. Осипов П. Н. Стимулирование самовоспитания учащихся / П. Н. Осипов. – Казань : Карпол, 1997. – 234 с.
17. Наука про розвиток людини // Відкритий урок. – 2006. – № 5–6. – С. 88–89.
18. Педагогіка : учебное пособие для студентов пединститутів / под ред. Ю. К. Бабанського. – М. : Педагогіка, 1988. – 479 с.

19. Педагогіка : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / под ред. В. А. Сластенина. – М. : Педагогіка, 1997. – 512 с.
20. Педагогіка / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1986. – 540 с.
21. Подласый И. Как побуждать к учению и самовоспитанию / И. Подласый // Народное образование. – 1993. – № 9–10.
22. Подласый И. П. Педагогіка. Новый курс : Учебник : в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : Изд. Центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
23. Практикум з педагогіки : навч. посібник / за заг. ред О. А. Дубасенюк. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 464 с.
24. Практична педагогіка виховання : Посібник з теорії і методики виховання/ за ред. М. Ю. Красовицького. – Київ-Івано-Франківськ : ПЛАЙ, 2000. – 218 с.
25. Рожков В. М. Организация воспитательного процесса в школе / В. М. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
26. Рувинский Л. И. Самовоспитание личности / Л. И. Рувинский. – М. : Мысль, 1984. – 140 с.
27. Рувинский Л. И. Самовоспитание школьников / Л. И. Рувинский, А. Я. Арет. – М. : Педагогіка, 1976. – 160 с.
28. Рувинский Л. И. Психология самовоспитания : учеб. пособие для студентов пед. институтов / Л. И. Рувинский, А. Е. Соловьева. – М. : Просвещение, 1982. – 143 с.
29. Сидорчук Н. Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів: теорія і технологія формування : монографія / Н. Г. Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. – 168 с.
30. Синельникова В. М. Самовиховання як діяльність і його психологічні особливості / В. М. Синельникова // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 3. – С. 34–41.
31. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 546 с.
32. Сухомлинський В. А. Воспитание и самовоспитание / В. А. Сухомлинський // Избр. произв. В 5-ти т. – К., 1980, – Т. 5. – С. 241–252.
33. Трихін І. О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І. О. Трихін, О. Т. Шпак. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.
34. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2000. – 544 с.
35. Щекатунова А. Проблема самореалізації в психолого-педагогічній літературі / А. Щекатунова // Рідна школа. – 2006. – № 8. – С. 7–12.
36. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

3.15. Виховання та перевиховання школярів

Тема 3.15.1. Перевиховання як об'єкт діяльності сучасного педагога.

Тема 3.15.2. Організація перевиховання в системі роботи сучасного вчителя. Діагностика та кореляція поведінки «важких» підлітків.

Тема 3.15.3. Важковиховуваність як педагогічна проблема.

Тема 3.15.4. Загальнопедагогічні умови перевиховання педагогічно запущених дітей.

Тема 3.15.5. Індивідуальна робота з «важкими» дітьми в системі роботи класного керівника.

Тема 3.15.6. Особливості перевиховання педагогічно занедбаних дівчат-підлітків.

Тема 3.15.7. Особистість учителя та її роль у роботі з педагогічно занедбанними дітьми.

Тема 3.15.8. Особливості перевиховання педагогічно занедбаних дівчат-підлітків.

Тема 3.15.9. Спільна робота школи й позашкільних закладів з «важкими» й педагогічно занедбанними дітьми.

Тема 3.15.10. Формування мотиваційної сфери важковиховуваних підлітків у навчальній роботі.

Тема 3.15.11. Шляхи підвищення статусу «важкого» підлітка в учнівському колективі.

Тема 3.15.12. Взаємодія школи, сім'ї та неформальних об'єднань з попередження правопорушень учнів.

Тема 3.15.13. Прийоми скритої допомоги в системі роботи класного керівника з педагогічно занедбанними підлітками.

Тема 3.15.14. Діагностика та кореляція поведінки «важких» підлітків.

Тема 3.15.15. Психічна напруженість підлітка та її прояв.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Азаров Ю. Беспризорность и детская преступность / Ю. Азаров // Воспитание школьников. – 2002. – № 7.
2. Афанасьева Т. Нестандартные дети / Т. Афанасьева // Воспитание школьников. – 2001. – № 8. – С. 4–10.
3. Ахсахалян С. Здоровий глузд і гідність у школі: проблеми соціально-психологічної адаптації учнів / С. Ахсахалян // Шкільний світ. – 2003. – № 42. – С. 6–8.
4. Бабич В. Як виховати важковиховуваних учнів / В. Бабич // Директор школи. – 2003 – № 39 – С. 10.

5. Безкоровайна О. Роль активних форм соціально-ціннісної діяльності у вихованні особистості сучасного підлітка / О. Безкоровайна // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 38–41.
6. Безруких М. Джерело стресу учнів / М. Безруких // Шкільний світ. – 2002. – № 40. – С. 7–8.
7. Бех І. Наукові засади проведення експерименту (експеримент у сфері виховання) / І. Бех // Рідна школа. – 2001. – № 10. – С. 36–40.
8. Бех І. Д. Закономірності сучасного виховного процесу / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 1. – С. 33–41; № 2. – С. 3–5.
9. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація / за ред. О. М. Полякової. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 344 с.
10. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посібник / Н. П. Волкова. – К. : «Академія», 2000. – 576 с.
11. Галкин С. А. К вопросу о тайнах воспитательного процесса / С. А. Галкин // Классный руководитель. – 2001. – № 3 – С. 14–26.
12. Галузьяк В. М. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-те вид., випр. і доп. – Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
13. Гейко І. Підліток і право. Правовий Брейн-ринг для старшокласників / І. Гейко // Шкільний світ. – 2003. – № 14. – С. 14–15.
14. Гольдштейн А. П. Тренінг контролю гніву / А. П. Гольдштейн // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 61–76.
15. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
16. Дороги, які ми обираємо : Збірник розробок навчально-виховних заходів щодо профілактики ВІЛ-СНІДу // Шкільний світ. – 2003. – № 46–47. – С. 22–25.
17. Ефимова Н. Моя семья. Программа для родителей / Н. Ефимова // Школьный психолог. – 2006. – № 5. – С. 18–25.
18. Журба К. Виховання духовності підлітків у сім'ї. Методична розробка для вчителів і класних керівників 7-9 кл. у роботі з батьками / К. Журба // Шкільний світ. – 2003. – № 37. – С. 23.
19. Канівська Т. Девіантна поведінка: сутність, причини, профілактика. Рекомендаційний список літератури / Т. Канівська, Т. Букшина // Шкільний світ. – 2003. – № 7. – С. 12–13.
20. Карелова Г. Діти, відчужені від культури / Г. Карелова // Шкільний світ. – 2003. – № 38–39. – С. 10–11.
21. Карєпова Т. Девіантна поведінка: сутність, причини, профілактика / Т. Карєпова, Т. Букшина // Шкільний світ. – 2003. – № 7.

22. Карпенко О. Взаємодія підсистем у роботі з педагогічно занедбаними дітьми / О. Карпенко // Директор школи. – 2000. – № 34. – С. 6.
23. Колонкова О. Соціально-психологічні тренінги / О. Колонкова // Шкільний світ. – 2003. – № 5. – С. 12–14.
24. Концепція превентивного виховання дітей і молоді // Робоча книга вихователя. Вип. 1. / уклад. О. І. Тимчишин, В. І. Уруський. – Тернопіль : ТОІППО, 2000. – С. 90–98.
25. Кравцова С. Учитель і проблеми дисципліни, або як реагувати на неадекватну поведінку учнів / С. Кравцова, К. Мухаматулліна // Шкільний світ. – 2003. – № 5. – С. 14–15.
26. Кузьминський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьминський, В. Л. Омеляненко. – Київ : «Знання-Прес», 2003. – 418 с.
27. Кучерява Г. Важкі діти / Г. Кучерява // Шкільний світ. – 2001. – № 39.
28. Леонова І. Звідки беруться «важкі» діти / І. Леонова // Завуч. – 2000. – № 17–18. – С. 5–6.
29. Мізерна О. О. Корекційно-тренінгова програма «самовдосконалення» для подолання агресивних проявів серед підлітків / О. О. Мізерна // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 54–61.
30. Литовченко О. Як запобігти формуванню у дитини комплексу невдахи / О. Литовченко // Шкільний світ. – 2003. – № 45. – С. 10–11.
31. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К., 1999. – 350 с.
32. Наука про розвиток людини // Відкритий урок. – 2006. – № 5–6. – С. 88–89.
33. Осипов П. Н. Стимулирование самовоспитания учащихся / П. Н. Осипов. – Казань : Карпол, 1997. – 234 с.
34. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : навчально-методичний посібник / В. М. Оржеховська. – Київ, 1996. – С. 85–102.
35. Основні закономірності моделювання виховного процесу // Позакласний час. – 2004. – № 7–8. – С. 3–5.
36. Охрімчук О. Багатолика агресія: як навчитись їй запобігати / О. Охрімчук // Шкільний світ. – 2003. – № 7. – С. 7–8.
37. Охрімчук Р. Підліток у ситуації соціальної кризи / Р. Охрімчук // Шкільний світ. – 2003. – № 4. – С. 6–7.
38. Охрімчук Р. Попередження протиправної поведінки учнів / Р. Охрімчук // Шкільний світ. – 2003. – № 43. – С. 4–5.
39. Охрімчук Р. Як влаштовані «важковиховувані» діти / Р. Охрімчук // Шкільний світ. – 2003. – № 38–39. – С. 3–6.

40. Охрімчук Р. Як влаштовані «важковиховувані» діти. Причини внутрішніх конфліктів / Р. Охрімчук // Шкільний світ. – 2003. – № 38–39. – С. 8–9.
41. Охрімчук Р. Як упоратися зі стресом // Р. Охрімчук / Шкільний світ. – 2003. – № 9. – С. 7–8.
42. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / под ред. В. А. Сластенина. – М. : Педагогика, 1997. – 512 с.
43. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учебник : в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : Изд. Центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
44. Попов М. Проблема відхилень у поведінці неповнолітніх у педагогічній науці / М. Попов // Рідна школа. – 2003. – № 4.
45. Практикум з педагогіки : навч. посібник : / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 464 с.
46. Практична педагогіка виховання : посібник з теорії і методики виховання / за ред. М. Ю. Красовицького. – Київ–Івано-Франківськ : ПЛАЙ, 2000. – 218 с.
47. Прихожак А. Заняття для тривожних першокласників / А. Прихожак // Школьный психолог. – 2001. – № 16. – С. 8–9.
48. Прус У. Школьники с девиантным поведением: особенности воспитания / У. Прус // Воспитание школьников. – 2002. – № 7.
49. Рева Ю. «Важкі діти»: досвід педагогічної корекції / Ю. Рева // Завуч. – 2001. – № 13. – С. 8–9.
50. Рожков М. В. Организация воспитательного процесса в школе / М. В. Л. В. Байбородова. – М. : Владос, 2000. – 256 с.
51. Соціальна педагогіка / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
52. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 546 с.
53. Сучасне позашкілля. Збірник методичних матеріалів для педагогів позашкільних навчальних закладів України // Шкільний світ. – 2003. – № 22–24. – С. 4–5.
54. Технології превентивного виховання школярів / упоряди. Г. Ситник. – Рівне, 1999. – 150 с.
55. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – Київ : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.
56. Турищева Л. В. Виховання «важких» школярів / Л. В. Турищева // Виховна робота в школі. – 2005. – № 4. – С. 37–41.

57. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2000. – 544 с.
58. Хромова О. Дорослі і підлітки: як досягти гармонії взаємин / О. Хромова // Шкільний світ. – 2003. – № 1. – С. 7–9.
59. Царенко Ю. Останні дані про ВІЛ–СНІД / Ю. Царенко // Шкільний світ. – 2003. – № 48. – С. 4–5.
60. Цибух Л. Н. Диагностика и коррекция мышления развивающейся личности / Л. Н. Цибух. – О. : ЮНЦ АПН Украины, 2002. – 172 с.
61. Чабан О. У пошуках вирішення проблеми «важких» дітей / О. Чабан // Рідна школа. – 2003. – № 4. – С. 19–21.
62. Чернишов А. В. Тренінг по семейной диагностике / А. В. Чернишов // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 9. – С. 37–42.
63. Шульга В. Діти вулиці: від усвідомлення проблеми до її вирішення / В. Шульга // Практ. псих-а робота. – 2002. – № 8.
64. Юдашина Н. Дети улицы: психологические портреты / Н. Юдашкина // Воспитание школьников. – 2002. – № 6. – С. 33–38.

3.16. Виховання дітей у сім'ї

- Тема 3.16.1. Сімейне виховання та його роль у формуванні особистості.
- Тема 3.16.2. Методи виховання в сучасній українській родині.
- Тема 3.16.3. Проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх подолання.
- Тема 3.16.4. Авторитет батьків і його роль у вихованні дітей.
- Тема 3.16.5. Виховання гуманності в дітей у сім'ї.
- Тема 3.16.6. Основи морального виховання дітей у сім'ї.
- Тема 3.16.7. Методика підготовки та проведення класних батьківських зборів.
- Тема 3.16.8. Національні свята та їх роль у морально-естетичному вихованні дітей у сім'ї.
- Тема 3.16.9. Особливості виховання дітей у неповній сім'ї.
- Тема 3.16.10. Підготовка дітей до вибору професії в сім'ї.
- Тема 3.16.11. Проблеми покарання дітей у сім'ї.
- Тема 3.16.12. Робота сім'ї з попередження та подолання шкільної неуспішності дітей.
- Тема 3.16.13. Сімейні свята та їх роль у національному вихованні дітей.
- Тема 3.16.14. Хлопчик, підліток, юнак: особливості виховання в сім'ї.
- Тема 3.16.15. Шляхи та засоби національного виховання дітей у сім'ї.
- Тема 3.16.17. Вплив сім'ї на розвиток у школярів позитивного ставлення до навчання.
- Тема 3.16.17. Форми підвищення педагогічної освіти батьків учнів.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Алексеєнко Т. У чому сутність гуманних взаємин дітей і батьків? / Т. Алексеєнко // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 33.
2. Безкоровайна О. Роль активних форм соціально-ціннісної діяльності у вихованні особистості сучасного підлітка / О. Безкоровайна // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 38–41.
3. Боюніс Л. Співпраця школи та сім'ї / Л. Боюніс // Директор школи. – 2000. – № 4. – С. 11.
4. Бурдун В. Взаємодія сім'ї і школи / В. Бурдун // Рідна школа. – 2003. – № 12. – С. 35–37.
5. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Видав. центр «Академія», 2001 – 576 с.
6. Вороніна Л. Екологічне просвітництво батьків / Л. Вороніна // Шкільний світ. – 2004. – № 2. – С. 3–5 ; № 3. – С. 4–6.
7. Галузяк В. І. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / В. І. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
9. Дем'яненко Н. Про виховання в українській сім'ї / Н. Дем'яненко // Рідна школа. – 2000. – № 11. – С. 64.
10. Дереклеева Н. И. Нетрадиционные формы проведения родительских собраний / Н. И. Дереклеева // Позакласний час. – 2005. – № 19/20. – С. 84–88.
11. Довідник матері особливої дитини. – К. : «Віпол», 1999. – 154 с.
12. Журба К. Виховання духовності підлітків у сім'ї. Методична розробка для вчителів і класних керівників 7-9 кл. у роботі з батьками / К. Журба // Шкільний світ. – 2003. – № 37.
13. Зайцева З. Г. Неблагополучна сім'я та її вплив на формування особистості дитини / З. Г. Зайцева // Соціальна підтримка молодії сім'ї. – К. : Академпрес, 1994. – 250 с.
14. Зайченко А. Батьки і діти, або подорож у світ дитини і сім'ї / А. Зайченко // Шкільний світ. – 2003. – № 34. – С. 5–6.
15. Зверева О. Л. Семейная педагогика и домашнее воспитание / О. Л. Зверева, А. Н. Ганичева. – М. : Изд. Центр «Академія», 1999 – 160 с.
16. Іванова І. Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів / І. Б. Іванова. – К. : УІСД, 2000. – 200 с.
17. Кампова С. Матеріали до проведення батьківських зборів / С. Кампова // Позакласний час. – 2005. – № 19/20. – С. 71–73.

18. Класному руководителю / под ред. М. И. Рожкова. – М., 1999. – С. 157–177.
19. Колонкова О. Соціально-психологічні тренінги / О. Колонкова // Шкільний світ. – 2003. – № 5. – С. 12–14.
20. Кононенко Н. Сім'я як осередок формування культури поведінки / Н. Кононенко // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 32–34.
21. Корнієнко С. М. Батьківські збори у початкових класах : навчально-методичний посібник / С. М. Корнієнко. – Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. – 64 с.
22. Кравченко Т. Взаємодія сім'ї – проблема сучасності / Т. Кравченко // Рідна школа. – 2005. – № 9–10. – С. 24–26.
23. Кравченко Т. Особливості виховання та соціалізації дитини в сім'ї / Т. Кравченко // Шкільний світ. – 2003. – № 12. – С. 14–15.
24. Кравченко Т. Сучасна сім'я у вимірі її вартостей / Т. Кравченко // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 43–45.
25. Красномовець Л. В. Педагогічні основи організації сімейно-родинного виховання. Порадник батькам і педагогам /Л. В. Красномовець, В. Ю. Юва ; за заг. ред. В. І. Войтенка. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. – 176 с.
26. Кузьмінський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – Київ : «Знання-Прес», 2003. – 418 с.
27. Луганська Л. Свято матері. Сценарій виховного заходу / Л. Луганська // Шкільний світ. – 2003. – № 15. – С. 5–6.
28. Макаренко А. С. Книга для родителів / А. С. Макаренко. – М., 1986. – 448 с.
29. Максимова М. Вплив школи на виховання дітей у сім'ї / М. Максимова, Л. Порох // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 39–42.
30. Мир детства: Младший школьник / под ред. А. Г. Хрипковой. – М., 1987.
31. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К., 1999. – 350 с.
32. Настольная книга родителей : хрестоматия по семейному воспитанию / сост. В. В. Чечет. – Минск, 1989.
33. Невгодовський А. Дитина, родина, нація, Україна в контексті українознавства / А. Невгодовський // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 45–47.
34. Новгородський Р. Сім'я та школа як соціально-виховні інститути в педагогіці України (20-ті роки ХХ ст.) / Р. Новгородський // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С. 48–50.

35. Новохатська А. О. Батьківські збори як форма консолідації педагогічного та батьківського колективів / А. О. Новохатська // Психологічна газета. – 2006. – № 3, лютий. – С. 3–5.
36. Павлик Н. Соціальне сирітство як науково-теоретична категорія / Н. Павлик // Шкільний світ. – 2003. – № 19. – С. 14–15.
37. Педагогічні задачі і завдання для батьків / за ред. В. Г. Костового. – К. : Рад. школа, 1989. – 189 с.
38. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / І. В. Пеша. – К. : Логос, 2000. – 230 с.
39. Пovalій Л. Батьки і діти: як досягти взаєморозуміння / Л. Пovalій // Шкільний світ. – 2003. – № 3. – С. 22–23.
40. Практикум з педагогіки : навч. посібник / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 464 с.
41. Практична педагогіка виховання : посібник з теорії і методики виховання / за ред. М. Ю. Красовицького. – Київ–Івано-Франківськ : ПЛАЙ, 2000. – 218 с.
42. Родинна педагогіка : навч.-метод. посібник / А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін. – К. : ПАРАПАН, 2002. – 260 с.
43. Рожков М. В. Организация воспитательного процесса в школе / М. В. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : Владос, 2000. – 256 с.
44. Романовська Д. Д. Робота з батьками: Психологічний супровід / Д. Д. Романовська // Психологічна газета. – 2005. – № 6. – С. 1–31.
45. Романовська Д. Профілактична робота і просвіта батьків / Д. Романовська // Психолог. – 2005. – № 44, листопад. – С. 27–30.
46. Рябов А. Образование, необходимое для создания здоровой и счастливой семьи / А. Рябов // Директор школы. – 2002. – № 6. – С. 74.
47. Скутіна В. Традиції формування гуманних якостей дітей у практиці родинного виховання / В. Скутіна, Т. Ткаченко // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 33–35.
48. Соколова Л. В мого роду – сто доріг, сто століть у мого роду... Родинне свято / Л. Соколова // Шкільний світ. – 2003. – № 14. – С. 5–6.
49. Соціальна педагогіка / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
50. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 546 с.
51. Сумцова С. Тепло єдиної родини. Виховний захід у 7-му класі / С. Сумцова // Шкільний світ. – 2003. – № 40. – С. 5–6.
52. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К., 1978. – 263 с.

53. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навчальний посібник / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – Київ : «Центр навчальної літератури», 2004. – 368 с.
54. Учимося жити з дітьми. Поради батькам, які виховують дитину з розумовими вадами // Шкільний світ. – 2003. – № 41. – С. 6–8.
55. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
56. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видав. центр «Академія», 2000. – 544 с.
57. Хромова О. Дорослі і підлітки: як досягти гармонії взаємин / О. Хромова // Шкільний світ. – 2003. – № 1. – С. 12–14.
58. Школьный класс: проблемы и решения / под ред. Н. Л. Селивановой. – М., 1991. – С. 99–115.
59. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупова. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
60. Яковлева О. Соціалізація дітей-сиріт у суспільстві. Список рекомендованої літератури / О. Яковлева, Т. Букшина // Шкільний світ. – 2003. – № 19. – С. 13.

3.17. Дитячий і молодіжний рух

Тема 3.17.1. Український дитячий і молодіжний рух: реалії та перспективи.

Тема 3.17.2. Типи дитячих об'єднань і їх основні завдання.

Тема 3.17.3. Дитячі й молодіжні об'єднання в системі роботи сучасного вихователя.

Тема 3.17.4. Краєзнавчо-туристична робота дитячих організацій.

Тема 3.17.5. Роль об'єднань для дітей і молоді в подоланні девіантної поведінки підлітків.

Тема 3.17.6. Різновікові об'єднання молоді: особливості їх діяльності.

Тема 3.17.7. Скаутизм як виховна система.

Тема 3.17.8. Спілка піонерських організацій України: зміст та напрями діяльності.

Тема 3.17.9. Українська організація «Пласт»: зміст та напрями її діяльності.

Тема 3.17.10. Зміст і особливості діяльності скаутського лідера.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Биркби Р. Как живут и мужают скауты / Р. Биркби // Ступени. Вожатый. – 1991. – № 9–10.
2. Богуславский М. Русские скауты: кто они? / М. Богуславский // Воспитание школьников. – 1991. – № 5.

3. Бондарук О. Піонерія сьогодні / О. Бондарук // Шкільний світ. – 2003. – № 5.
4. Букет Є. Українські скаути ХХІ століття / Є. Букет // Слово Просвіти. – 2003. – 22–28 січня. – С. 23–24.
5. Василів К. Роль Українського Пласту у формуванні еліти України / К. Василів // Визвольний шлях. – 1999. – № 9. – С. 94–97.
6. Вильчинский А. Пластуны – украинские скауты / А. Вильчинский // День. – 2000. – 3 марта. – С. 8.
7. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 578 с.
8. Всемирная Организация Скаутского движения Скаутинг (книга для скаута). – Женева, Швейцария, 1993. – 176 с.
9. Всемирное скаутское Движение [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
[http : www.rabatmalik.freenet](http://www.rabatmalik.freenet).
10. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
11. Голубовська С. «Будь СПОК!» (Спілка дитячих та юнацьких організацій) / С. Голубовська // Іменем закону. – 2002. – 31 травня. – С. 6.
12. Диба С. Г. Основні тенденції розвитку скаутського руху в сучасному світі / С. Г. Диба // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 2. – С. 138–148.
13. Диба С. Г. Скаутський рух в Україні та світі: історія і сучасність / С. Г. Диба // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 2. – С. 142–150.
14. Диба С. Г. Ціннісно-нормативна основа соціалізуючої діяльності у скаутській організації / С. Г. Диба // Рідна школа. 2003. – № 1. – С. 25–27.
15. Диба С. Основні тенденції розвитку скаутського руху в сучасному світі / С. Диба // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 2. – С. 138–149.
16. Жданович Ю. Методи виховання в Пласті / Ю. Жданович // Рідна школа. – 2002. – № 4. – С. 21–25.
17. Жданович Ю. Особливості самовиховання дітей у Пласті / Ю. Жданович // Рідна школа. – 2001. – № 10. – С. 41–43.
18. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» // Урядовий кур'єр. – 1999. – 12 січня.
19. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні. – К., 2000. – 30 с.
20. Заліпська О. Відпочинь із пластунами / О. Заліпська // Шкільний світ. – 2005. – № 20. – С. 12–22.

21. Каньшин І. Шляхи, які ми обираємо / І. Каньшин // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 5–54.
22. Мазуренко Л. М. Дитячі громадські організації / Л. М. Мазуренко, Т. Б. Гуськова. – Х : Основа, 2004. – 192 с.
23. Мета, принципи і метод скаутського руху // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 4–5.
24. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К., 2003. – 615 с.
25. Молодіжний рух в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua.org.ua>.
26. Москаленко В. В. Скаутська група як «серйозна гра». Скаутинг та його відродження в Україні / В. В. Москаленко // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 11. – С. 1–5.
27. Напрями діяльності скаутів // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 10–12.
28. Наукові знання для Скаутингу // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 8–9.
29. Несевря В. Скаутинг: с чего начинать : Рук-во по организации скаутских формирований / В. Несевря // Физическая культура в школе. – 1992. – № 1.
30. Особистісний розвиток у Скаутингу // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 51.
31. Охрімчук Р. Виховна пропозиція Скаутингу в Україні / Р. Охрімчук // Шкільний світ. – 2002. – № 9. – С. 1, 3–4.
32. Охрімчук Р. Можливо, ваші діти оберуть Пласт / Р. Охрімчук // Початкова школа. – 2004. – № 1. – С. 61–62.
33. Патруль – осередок життя скаутів // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 17–26.
34. Пилипенко В. Є. Молодь України: сподівання, орієнтації, поведінка / В. Є. Пилипенко, О. І. Вишняк. – К. : Наукова думка, 2001. – 156 с.
35. Пласт у 1911-1930 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collections.ic.gc.ca>.
36. Ращенко А. Особливості формування національної самосвідомості підлітків у позашкільних закладах / А. Ращенко // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 18–20.
37. Решетников О. Скауты сегодня / О. Решетников // Воспитание школьников. – 2004. – № 9. – С. 48–54.
38. Риф'як Р. Ідеологічні основи українського Пласту – незмінні / Р. Риф'як, В. Квітневий // Державність. – 1995. – № 1. – С. 38–39.
39. Роберт Баден Пауел. Скаутинг / Роберт Баден Пауел. – К. : Мистецтво, 2004. – 29 с.
40. Саєнко С. Дитячі громадські організації як елемент громадянської освіти / С. Саєнко // Директор школи. – 2005. – № 34. – С. 28–30.

41. Скаутинг : Кн. для скаута. – Женева, 1993.
42. Скрипник Г. Народознавство і школа / Г. Скрипник // Дивослово. – 1996. – № 7.
43. Скаутська форма // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 7.
44. Скаутський табір // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 26–27.
45. Скаутські символи // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 6.
46. Скребцов Б. Товариство «Січ» [Українське дитячо-юнацьке товариство «Січ» Є Всеукраїнською дитячою скаутською організацією] / Б. Скребцов // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 57–63.
47. Слободян Х. Пласт в Україні: що нового? / Х. Слободян // Освіта. – 1993. – Блист. – С. 6.
48. Соколова Э. С. [Електронний ресурс] / Э. С. Слободян, С. А. Фурин, В. С. Лебединский. – Режим доступу : <http://www.cultinfo.ru>.
49. Так починався Скаутинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rabatmalik.freenet>.
50. Так починався Скаутинг. Історія Скаутського Руху // Завуч. – 2004. – № 20–21. – С. 3–4.
51. Тисовський О. Життя в Пласті / О. Тисовський. – Мюнхен, 1967. – 457 с.
52. Шевчук О. Комунікаційні ігри юнаків – пластунів / О. Шевчук // Шкільний світ. – 2004. – № 38. – С. 22–24.
53. Ярова Л. О. Скаутинг: Віковий підхід у стимуляції самовиховання / Л. О. Ярова // Трибуна. – 1998. – № 8–9 ; № 9–10. – С. 30–31.

РОЗДІЛ IV. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

4.1. Проблеми освіти та виховання в зарубіжній школі й педагогіці

Тема 4.1.1. Розвиток освіти в Давній Греції в епоху полісної демократії та еллінізму.

Тема 4.1.2. Порівняльна характеристика спартанської та афінської систем освіти й виховання.

Тема 4.1.3. Ідея гармонійного виховання в афінській виховній системі.

Тема 4.1.4. Педагогічні погляди та діяльність М. Ф. Квінтіліана.

Тема 4.1.5. Педагогічні ідеї Сократа, Платона, Аристотеля й Демокрита. Порівняльна характеристика.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Демокрит. Фрагменти о воспитании // Хрестоматия по истории зарубежной педагогике : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / сост. и авт. введ. статей А. И. Пискунов. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1981. – С. 5–8.
2. Джурицкий А. Н. История зарубежной педагогике : учебн. пособие для вузов / А. Н. Джурицкий. – М. : «Форум» – «ИНФРА-М», 1998. – 272 с.
3. Джурицкий А. Н. История педагогике Древнего и Средневекового мира : учебное пособие для высшей школы / А. Н. Джурицкий. – М. : «Совершенство», 1999. – 224 с.
4. Жураковский Г. Е. Очерки по истории античной педагогике / Г. Е. Жураковский. – М., 1963. – 510 с.
5. История образования и педагогической мысли за рубежом и в России : учеб. пособие для высш. пед. учеб. заведений / И. Н. Андреева, Т. С. Буторина, З. И. Васильева и др. ; под. ред. З. И. Васильевой. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 416 с.
6. История педагогике. Часть 1. От зарождения воспитания в первобытном обществе до середины XVII в. : учебное пособие для педагогических университетов / под ред. А. И. Пискунова. – М. : ТЦ «Сфера», 1997. – 123 с.
7. Історія педагогике : навчальний посібник / за ред. О. А. Дубасенюк, М. В. Левківського. – Житомир : ЖДПУ, 1999. – 336 с.

8. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва: навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / В. Кравець. – Тернопіль, 1996. – 436 с.
9. Левківський М. В. Історія педагогіки: навчальний посібник / М. В. Левківський, О. М. Микитюк. – Харків: Основа, 2005. – 530 с.
10. Мармураш Л. П. Розвиток гуманістичної спрямованості пед. думки в епоху віхових культур стародавнього світу і Середновіччя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Л. П. Мармураш; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
11. Марру А. И. История воспитания в античности (Греция) / А. И. Марру. – М.: «греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина», 1998. – 425 с.
12. Образ человека в зеркале гуманизма: мыслители и педагоги эпохи Возрождения о формировании личности (XIV–XVII вв.) / сост., вступ. статьи и коммент. Н. В. Ревякиной, О. Ф. Кудрявцева. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 400 с.
13. Сбруєва А. А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах: навчальний посібник / А. А. Сбруєва, М. Ю. Рисіна. – Суми: СумДПУ, 2000. – 208 с.
14. Федоренко Д. Золотники педагогіки античної України / Д. Федоренко, О. Федоренко // Освіта. – 2003. – 10 грудня. – С. 7.

4.2. Провідні ідеї в історії зарубіжної педагогіки XVII – XIX століть

Тема 4.2.1. Я. А. Коменський – засновник наукової дидактики.

Тема 4.2.2. Філософські та суспільно-політичні засади педагогічної системи Я. А. Коменського.

Тема 4.2.3. Система дидактичних принципів Я. А. Коменського.

Тема 4.2.4. Я. А. Коменський про роль та вимоги до учителя у вихованні.

Тема 4.2.5. Розвиток дидактичних принципів Я. А. Коменського в навчальному процесі сучасної школи.

Тема 4.2.6. Проблеми морального виховання в педагогічних поглядах Дж. Локка.

Тема 4.2.7. Проблема факторів розвитку особистості в педагогічних концепціях Дж. Локка та Ж.Ж. Руссо.

Тема 4.2.8. Педагогічні ідеї Ж.- Ж. Руссо з проблем морального виховання.

Тема 4.2.9. Й. Г. Песталоцці про сімейне виховання.

Тема 4.2.10. Розвиток категорії «природовідповідальність» у зарубіжній педагогіці XVII–XIX ст. (Я. А. Коменский, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, А. Дістерверг).

Тема 4.2.11. Проблеми розвиваючого навчання в європейській педагогічній думці першої половини XIX ст. (Й. Песталоцці, Й. Герbart, А. Дістерверг).

Тема 4.2.12. Теорія та практика вільного виховання в педагогічній спадщині Ж.-Ж. Руссо та Л. М. Толстого.

Тема 4.2.13. Педагогічна думка в Європі періоду Нового часу (Р. Оуен, Ф. Фребель, А. Дістерверг, Й. Герbart).

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Білецька Світлана. Еволюція образу дитини: Ж.-Ж. Руссо як основоположник теорії педоцентризму / Світлана Білецька // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 31–34.
2. Гельвецій К. А. О человеке, его умственных способностях и его воспитании / К. А. Гельвеций // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / под ред. А. И. Пискунова. – М., 1981. – С. 238–247.
3. Герbart Й. Общая педагогика, выведенная из цели воспитания / Й. Герbart // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / сост. и авт. введ. статей А. И. Пискунов. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1981. – С. 332–352.
4. Гошанар Ірина. Життя та педагогічна діяльність Й. Ф. Герbart / Ірина Гошанар // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 43–46.
5. Дістерверг А. Руководство к образованию немецких учителей / А. Дістерверг // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / под ред. А. И. Пискунова. – М., 1981. – С. 353–414.
6. Коменский Я. А. Законы хорошо организованной школы / Я. А. Коменский / под. ред. А. И. Пискунова. – М., 1981. – Т. 2. – С. 351.
7. Коменский Я. А. Материнская школа / Я. А. Коменский / под. ред. А. И. Пискунова. – М., 1981. – Т. 1. – С. 432.
8. Коменский Я. А. Мир чувственных вещей в картинках / Я. А. Коменский / под. ред. А. И. Пискунова. – М., 1981. – Т. 1. – С. 246.
9. Коменский Я. А. Пансофическая школа / Я. А. Коменский // Избр. пед. соч. : в 2 т. – М., 1982. – Т. 2. – С. 247.
10. Коменский Я. А. Вибрані педагогічні твори / Я. А. Коменский // Избр. пед. соч. : в 2 т. – М., 1982. – Т. 1. – 245 с.
11. Локк Дж. Мысли о воспитании / Дж. Локк. – С. 162–194.
12. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К., 2003. – 359 с.

13. О. Проскура. Друге століття освітнього закладу в Берліні – Будинку Песталоцці – Фребеля / О. Проскура // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 17–21.
14. Педагогічна спадщина Йогана Песталоцці та його заповіді з сімейного виховання // Освіта. – 2003. – 16 липня. – С. 5.
15. Педагогічні ідеї Жан Жака Руссо з проблем сімейного виховання // Освіта. – 2003. – 16 липня. – С. 3.
16. Песталоцци И. Г. Лебединая песня / И. Г. Песталоцци. – С. 304–322.
17. Песталоцци И. Г. Пмятная записка парижским друзьям о сущности и цели метода / И. Г. Песталоцци. – С. 280–304.
18. Сарапулова Є. Впорядкування думок, почуттів і вчинків дитини: виховна система Й. Г. Песталоцці // Дошкільне виховання. – 2003. – № 11. – С. 10–12.
19. Шевченко П. Ідеї трудового виховання у педагогічній творчості Й. Г. Песталоцці / П. Шевченко // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 62–63.

4.3. Українська народна педагогіка: проблеми морального, розумового, трудового та естетичного виховання

Тема 4.3.1. Світоглядні основи української народної педагогіки.

Тема 4.3.2. Дохристиянські свята та обряди як засоби морального виховання в українській народній педагогіці докняжої доби.

Тема 4.3.3. Християнські моральні цінності в українській народній педагогіці.

Тема 4.3.4. Виховний ідеал в українській народній педагогіці.

Тема 4.3.5. Завдання, зміст та засоби розумового виховання в українській народній педагогіці на різних історичних етапах розвитку суспільства.

Тема 4.3.6. Використання усної народної творчості в розвитку пізнавальних здібностей дитини.

Тема 4.3.7. Природовідповідні основи трудового виховання в українській народній педагогіці.

Тема 4.3.8. Сутність педагогіки народного календаря.

Тема 4.3.9. Усна народна творчість як засіб формування сумлінного ставлення до праці в українській народній педагогіці.

Тема 4.3.10. Свята та обряди українців: педагогічний аналіз.

Тема 4.3.11. Сутність естетичного аспекту народно-педагогічного ідеалу історико-педагогічний аналіз.

Тема 4.3.12. Традиційні народні обряди як засіб естетичного виховання в українській етнопедагогіці.

Тема 4.3.13. Українська народна пісня як засіб естетичного виховання.

Тема 4.3.14. Традиційні стосунки в українській сім'ї як основа морально-статевого виховання дітей.

Тема 4.3.15. Духовні основи козацької педагогіки.

Тема 4.3.16. Розвиток освіти на Запорозькій Січі.

Тема 4.3.17. Система тіловиховання в козацькій педагогіці.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у двох т. / О. Воропай. – К., 1991. – 456 с.
2. Воропай О. Українське народознавство / О. Воропай. – К., 1992. – 350 с.
3. Історія педагогіки : навчальний посібник / за ред. О. А. Дубасенюк, М. В. Левківського. – Житомир : ЖДПУ, 1999. – 336 с.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаїв в історичному освітленні / С. Килимник. – К., 1994. – 400 с.
5. Кирпач А. З історії народної освіти Запорозьких козаків / А. Кирпач. – К., 1993. – 23 с.
6. Козацька педагогіка – лицарське виховання // Освіта. – 2005. – № 33 (10–17 серпня). – Спецвипуск.
7. Кузь В. Г. Основи національного виховання / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчик. – Умань, 1993. – 108 с.
8. Левківський М. В Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К., 2003. – 360 с.
9. Маслійчук В. Ставлення до дітей і підлітків у другій половині XVIII ст. : Лівобережна та Слобідська Україна / В. Маслійчук // Київська старовина. – 2009. – № 1/2. – С. 64–73.
10. Мельничук О. С. Історія педагогіки України : навчальний посібник / О. С. Мельничук. – Кіровоград, 2001. – 179 с.
11. Сейко Н. А. Доброчинність у сфері освіти України (XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Н. А. Сейко ; Винницьк. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Луганськ, 2009. – 44 с.
12. Стельмахович В. Г. Народна дидактика / В. Г. Стельмахович. – К., 1985. – 311 с.
13. Струманський В. П. Педагогіка народно-побутового життя української людності / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1996. – № 9. – С. 23.

14. Українська культура. Лекції / за ред. Д. Антоновича. – К. : «Либідь», 1993. – 588 с.
15. Шевчук В. Освіта в козацькі часи / В. Шевчук // Українська література в загальноосвітній школі. – 2002. – № 1. – С. 59–64.

4.4. Виховання, освіта та педагогічна думка в Київській Русі

Тема 4.4.1. Становлення та зміст освіти в Київській Русі.

Тема 4.4.2. Спадкоємність провідних ідей української народної педагогіки та педагогічної думки Київської Русі.

Тема 4.4.3. Особливості розвитку освіти у Галицько-Волинському князівстві у XII–XIII ст.

Тема 4.4.4. Проблеми виховання у педагогічних пам'ятках Київської Русі.

Тема 4.4.5. Дидактичні проблеми в педагогічних пам'ятках Київської Русі.

Тема 4.4.6. Жіноча освіта за часів Київської Русі.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Бабишин С. Д. Школа та освіта Давньої Русі (IX–I пол. XIII ст.) С. Д. Бабишин. – К., 1973. – 88 с.
2. Кинелев В. Г. Образование, воспитание, культура в истории цивилизаций / В. Г. Кинелев, В. Б. Миронов. – М. : Владос, 1998. – 519 с.
3. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995 – № 6. – С. 12–24.
4. Любар О. Школа та педагогічна думка в Київській Русі / О. Любар, Р. Осипець // Рідна школа. – 2001. – № 12. – С. 69–71.
5. Мономах В. Повчання / В. Мономах // Хрестоматія з історії педагогіки. – Ч. 1. – Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 10–13.
6. Разул О. Ігри дітей давніх східних слов'ян : педагогічний ретроспективний досвід / О. Разул // Рідна школа. – 2009. – № 12. – С. 48.
7. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні. Нариси (X–поч. XX ст.) / ред. М. Д. Ярмаченка. – К, 1991. – 301 с.
8. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К., 1985. – 311 с.
9. Струманський В. П. Педагогіка народно-побутового життя української людності / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1996. – № 9. – С. 23.

10. Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – 299 с.

4.5. Становлення й розвиток української національної школи

Тема 4.5.1. Становлення та розвиток братських шкіл в Україні.

Тема 4.5.2. Зміст та методи виховної діяльності братських шкіл.

Тема 4.5.3. Становлення та розвиток Києво-Могилянської Академії.

Тема 4.5.4. Видатні діячі – випускники Києво-Могилянської Академії.

Тема 4.5.5. Порівняльний аналіз змісту освіти й організації навчально-виховного процесу в Києво-Могилянській Академії та університетах Західної Європи.

Тема 4.5.6. Проблеми виховання особистості в українській педагогіці XVII ст.

Тема 4.5.7. Педагогічна думка викладачів і випускників Києво-Могилянської Академії (Л. Баранович, Ф. Прокопович, С. Полоцький, Г. Сковорода, К. Ставровецький).

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Боротьба за національне навчання і виховання є боротьбою за державність / Г. Ярема, О. Ухач // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – С. 45–47.
2. Кравець В. Парадокси педагогічної освіти в епоху цивілізаційних змін / В. Кравець // Шлях освіти. – 2011. – № 1. – С. 4–11.
3. Кузь В. Г. Основи національного виховання / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчик. – Умань, 1993. – 108 с.
4. Левітас Ф. Шляхи і завдання українського шкільництва : до 1020-річчя Русі-України / Ф. Левітас // Історія в школі. – 2009. – № 4. – С. 1–4.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К., 2003. – 359 с.
6. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія / І. З. Мицько. – К., 1990. – 232 с.
7. Полоцький С. «Обід душевний», «Вечеря душевна» / С. Полоцький // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 38–44.
8. Прокопович Ф. Духовний регламент / Ф. Прокопович // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 47–56.
9. Розвиток народної освіти та педагогічної думки на Україні. Нариси. (X–поч. XX ст.) / ред. М. Д. Ярмаченка. – К., 1991. – 301 с.

10. Сбруєва А. А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах : навчальний посібник / А. А. Сбруєва, М. Ю. Рисіна. – Суми : СумДПУ, 2000. – 208 с.
11. Сейко Н. А. Добродійність у сфері освіти України (XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Н. А. Сейко ; Винницьк. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Луганськ, 2009. – 44 с.
12. Сковорода Г. С. Вдячний Єродій / Г. С. Сковорода // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 56–64.
13. Славинецький Є. Громадянство звичаїв дитячих / Є. Славинецький // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 34–38.
14. Сухомлинська О. Розвиток особистості і освіта: історичний вимір / О. Сухомлинська // Освіта України. – 2008. – № 42, 6 червня. – С. 6.
15. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / В. І. Хижняк. – К., 1988. – 50 с.
16. Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – 298 с.

4.6. Педагогічні погляди українських просвітителів XVII – першої половини XIX століття

Тема 4.6.1. Розвиток принципу природовідповідності С. Полоцьким.

Тема 4.6.2. Просвітницькі погляди І. Борецького, М. Смотрицького, С. Полоцького.

Тема 4.6.3. Система батьківського виховання в поглядах С. Полоцького.

Тема 4.6.4. Народно-педагогічні основи творчої спадщини Г. Сковороди.

Тема 4.6.5. Ідея сродності у творчій спадщині Г. Сковороди.

Тема 4.6.6. Дидактичні погляди Г. Сковороди.

Тема 4.6.7. Педагогічна діяльність та погляди Ф. Прокоповича.

Тема 4.6.8. Концепція національної освіти М. П. Драгоманова.

Тема 4.6.9. Педагогічні погляди Т. Г. Шевченка, І. П. Котляревського, М. І. Костомарова.

Тема 4.6.10. Дидактична система К. Д. Ушинського.

Тема 4.6.11. К. Д. Ушинський про рідну мову як засіб виховання.

Тема 4.6.12. К. Д. Ушинський про роль праці в житті людини з позиції антропологічного підходу.

Тема 4.6.13. К. Д. Ушинський про національні та загальнолюдські основи виховання.

Тема 4.6.14. Педагогічна антропологія видатного вітчизняного педагога К. Д. Ушинського.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Андрущенко Т. Естетичний ідеал Просвітництва та особливості концептуальних підходів до виховання / Т. Андрущенко // Вища освіта України. – 2007. – № 2. – С. 84–89.
2. Ільїн В. В. Григорій Сковорода як відповідь на виклик епохи / В. В. Ільїн, Л. І. Ткаченко // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 44–47.
3. Кислашко О. Духовно-моральне виховання в Україні в складі царської Росії кінця XVII ст. до революції 17 року / О. Кислашко // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 38–40.
4. Лавріненко О. А. Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя: теорія і практика (середина XVI – кінець XX ст.) : автореф. дис. ... доктора. пед. наук : спец. 13.00.01 / О. А. Лавріненко ; АПН України, інститут педагогічної освіти дорослих. – К., 2009. – 36 с.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К., 2003. – 359 с.
6. Лопушинський І. Державна мовна політика в освітянській сфері на етнічних українських землях упродовж XVI – початку XX століття / І. Лопушинський // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2009. – №16/18. – С. 2–7.
7. Мельничук О. С. Історія педагогіки України : навч. посібник / О. С. Мельничук. – Кіровоград, 2001. – 179 с.
8. Мосіяшенко В. Естетичне виховання – складова педагогічної системи К. Д. Ушинського / В. Мосіяшенко // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 51–54.
9. Мосіяшенко В. Рідна мова в педагогічній К. Д. Ушинського / В. Мосіяшенко // Початкова школа. – 2002. – № 4. – С. 78–76.
10. Нагачевська З. І. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (II половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 / З. І. Нагачевська ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 40 с.
11. Погляди К. Ушинського на зміст і методику виховання дитини в сім'ї та школі // Освіта. – 2003. – 16 липня. – С. 4.
12. Полоцький С. «Обід душевний», «Вечеря душевна» / С. Полоцький // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 38–44.
13. Прокопович Ф. Духовний регламент / Ф. Прокопович // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 47–56.

14. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – початок XX ст.) : Нариси / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К., 1991. – 301 с.
15. Руденко Ю. Фундатор теорії національного виховання: К. Д. Ушинський / Ю. Руденко // Освіта України. – 2004. – 26 березня. – С. 7.
16. Салтанов Е. Н. Трудовое и нравственное воспитание в педагогике К. Д. Ушинского / Е. Н. Салтанов. // Педагогика. – 2004. – № 4. – С. 56–62.
17. Сковорода Г. С. Вдячний Єродій / Г. С. Сковорода. // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 56–64.
18. Славинецький Є. Громадянство звичаїв дитячих / Є. Славинецький // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 34–38.
19. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Передмова / К. Д. Ушинський / Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 104–123.
20. Ушинський К. Д. Праця в її психічному та виховному значенні / К. Д. Ушинський // Вибр. пед. твори : в 6 т. – К., 1954. – Т. 1. – С. 50–64.
21. Ушинський К. Д. Про користь педагогічної літератури / К. Д. Ушинський // Вибр. пед. твори : в 2 т. – К., 1983. – Т. 1. – С. 13–32.
22. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 123–133.
23. Ушинський К. Д. Рідне слово / К. Д. Ушинський // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 133–135.
24. Федірко А. Використання педагогічної спадщини К. Д. Ушинського під час навчальних екскурсій з краєзнавства / А. Федірко // Шлях освіти. – 2011. – № 1 (59). – С. 44–46.
25. Цьось А. В. Актуальні питання фізичного виховання дитини (за працями К. Д. Ушинського) / А. В. Цьось, Т. К. Чирва // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1–2. – С. 198–203.

4. 7. Вітчизняна освіта та педагогічна думка у другій половині XIX – на початку XX століття

Тема 4.7.1. Розвиток недільних шкіл в Україні у II половині XIX – поч. XX ст.

Тема 4.7.2. Концепція національної освіти М. П. Драгоманова.

Тема 4.7.3. Педагогічні ідеї Б. Д. Грінченка.

Тема 4.7.4. Х. Д. Алчевська – засновниця недільної школи.

Тема 4.7.5. Розвиток української національної школи та вітчизняної педагогічної думки у 1917–1919 рр.

Тема 4.7.6. І. Огієнко про національне виховання.

Тема 4.7.7. Формування національної свідомості юнацтва у світлі ідей С. Русової.

Тема 4.7.8. Концепція дошкільного виховання С. Русової.

Тема 4.7.9. Педагогічні погляди Т. Г. Лубенця.

Тема 4.7.10. Принцип народності в педагогічних поглядах М. С. Грушевського.

Тема 4.7.11. Концепція освіти та виховання М. С. Грушевського.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Андрущенко В. Епохальна педагогіка Михайла Драгоманова / В. Андрущенко // Освіта. – 2003. – 24 вересня. – С. 2–3.
2. Березівська Л. Д. Статут єдиної школи (1919) як проект диференційованого підходу до розвитку шкільної освіти в Україні / Л. Д. Березівська // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 34–37.
3. Видатні особи, що народилися на Сумщині: Письменники, композитори, скульптори, педагоги, громадські діячі, науковці, герої Сумщини // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – № 6–8. – С. 68.
4. Голобородько Я. Інтелектуал, письменник, науковець : Життя й аспекти творчої діяльності Бориса Грінченка / Я. Голобородько // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – № 10. – С. 4–6.
5. Голобородько Я. Ю. Духовні імперативи Бориса Грінченка: Життєтворчість крізь призму тижня «херсонського періоду» / Я. Ю. Голобородько // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 17/18. – С. 74–79.
6. Горбенко Л. О. Борис Грінченко «Украла» : Урок української літератури / Л. О. Горбенко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 17/18, червень. – С. 47–49.
7. Гребницька О. «Більше працював, ніж жив...» : вивчення життєвого і творчого шляху Бориса Грінченка за листами та спогадами сучасників / О. Гребницька // Українська мова й література у середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2009. – № 4. – С. 34–44.
8. Грінченко Б. Д. Народні вчителі і українська школа / Б. Д. Грінченко. // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 143–146.
9. Грушевський М. С. Про українську мову і українську школу / М. С. Грушевський // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 172–179.

10. Джус О. В. Ціннісні імперативи творчої спадщини Софії Русової у контексті сучасних національних процесів в Україні / О. В. Джус // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 38–40.
11. До 100-річчя з дня смерті Бориса Дмитровича Грінченка // Музеї України. – 2010. – № 2 – С. 28–30.
12. Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу / М. П. Драгоманов // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 135–140.
13. Дунаєва Л. Безкомпромісний лицар національної ідеї: до дня вшанування пам'яті Б. Д. Грінченка / Л. Дунаєва // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 55–60.
14. Євтушенко С. Борис Грінченко – перекладач / С. Євтушенко // Зарубіжна література в школах України. – 2011. – № 1. – С. 58–62.
15. Історико-освітній аспект українського часопису «Правда» (Львів, 1867–1898 рр.) // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 34–39.
16. Кіраль С. Мова як чинник само ідентифікації українського народу : Матеріал епістолярію Т. Зіньківського і Б. Грінченка. Публікація присвячена 145-річчю від дня народження Т. Зіньківського / С. Кіраль // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 57–60.
17. Леся Українка Волинські образки / Леся Українка // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 146.
18. Марушкевич А. Особистість учителя в науково-теоретичному аналізі І. Огієнка / А. Маркушевич // Учитель. – 1999. – № 5–6.
19. Марушкевич А. Дидактичне забезпечення рівня викладання в навчально-виховній практиці І. Огієнка / А. Маркушевич // Учитель. – 1999. – № 7–8. – С. 60–67.
20. Мельничук О. С. Історія педагогіки України : навч. посібник / О. С. Мельничук. – Кіровоград, 2001. – 179 с.
21. Міхно О. Діяльність Миколи Пирогова на посаді попечителя Київського навчального округу (до 200-річчя від дня народження) / Олександр Міхно // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 32–37.
22. Мовчун А. «Кожна річ має в собі частинку мого Я»: музей Бориса Грінченка в Києві / А. Мовчун // Дивослово. – 2011. – № 9. – С. 58–61.
23. Мовчун А. Невтомний сіяч на ниві української культури: Борис Грінченко / А. Мовчун // Початкова освіта. – 2009. – № 13, квітень. – С. 17–19.
24. Мухно О. П. Проблема формування національної самосвідомості в публікаціях С. Русової в журналі «Світло» (1910–1914 рр.) / О. П. Мухно // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 41–44.

25. Огієнко І. І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехізис / І. І. Огієнко. // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 253–258.
26. Петренко І. М. Церковнопарафіяльні школи Лівобережної України в системі освітньої політики уряду Російської імперії (1884–1917 рр.) : монографія / І. М. Петренко ; УКООПСПЛКА, Полтавський інститут споживчої кооперації України. – Полтава : РВВПУСКУ, 2008. – 161 с.
27. Петренко Н. В. Проблема змісту освіти в педагогічній спадщині вчених-істориків Слобожанщини др. половини ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис. ... наук : спец. 13.00.01 / Н. В. Петренко. – ХНПУ ім. Г. Сковороди. – Х., 2009. – 20 с.
28. Приходченко К. Урок літератури у творчому освітньо-виховному середовищі спеціалізованої гуманітарної школи: на прикладі творчості Бориса Грінченка / К. Приходченко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 12. – С. 18–28.
29. Руденко Ю. Велети української духовності або педагогіка М. Драгоманова і К. Ушинського: виховні ідеали, національні цінності / Ю. Руденко // Освіта. – 2004. – 21 квітня. – С. 6–7.
30. Русова С. Виховні ідеї Г. Сковороди / С. Русова // Дивослово. – 1996. – № 8. – С. 23.
31. Русова С. Ф. Націоналізація школи / С. Ф. Русова // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 154–158.
32. Русова С. Ф. Нова школа / С. Ф. Русова // Хрестоматія з історії педагогіки. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 158–172.
33. Сігаєва Л. Є. Від Грінченка до Грінченка / Л. Є. Сігаєва // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1. – С. 146–150.
34. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К. : Наукова думка, 2001. – 430 с.
35. Таран О. М. Проблеми дидактики в педагогічній спадщині С. Русової : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / О. М. Таран. – К., 2005. – 45 с.
36. Хвостенко Г. Грабовський Павло Арсенович: політичний діяч, поет, уродженець Сумщини / Г. Хвостенко // Сумщина. – 2008. – № 77, 16 липня. – С. 4.
37. Хомутенко А. Фольклорно-етнографічна діяльність Бориса Грінченка / А. Хомутенко // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 4. – С. 106.
38. Штефан Н. «Зробив», – отсе потужних мова» : культурницька праця Бориса Грінченка у київській «Просвіті» / Н. Штефан // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 5. – С. 32–36.

4.8. Українська педагогічна думка радянських часів

Тема 4.8.1. Теорія колективу А. С. Макаренка.

Тема 4.8.2. Трудове виховання в педагогічній системі А. С. Макаренка.

Тема 4.8.3. Г. Ващенко про виховний ідеал українського народу.

Тема 4.8.4. Мудрість батьківської педагогіки (основи сімейного виховання в педагогічній практиці В. О. Сухомлинського).

Тема 4.8.5. Розумове виховання: цілі, завдання, сутнісні характеристики процесу розумового виховання (за В. Сухомлинським).

Тема 4.8.6. Гуманістичні основи педагогічної системи В. О. Сухомлинського.

Тема 4.8.7. «Школа радості» В. О. Сухомлинського.

Тема 4.8.8. Народознавчі основи творчої спадщини В. О. Сухомлинського.

Тема 4.8.9. Проблеми національного виховання в роботах В. О. Сухомлинського.

Тема 4.8.10. Загальнолюдські цінності в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Библиук М. Прихована програма школи В. Сухомлинського / М. Библиук // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 41–48.
2. Береговой Я. А. Макаренко или Сухомлинский? / Я. А. Береговой // Педагогіка толерантності. – 2005. – № 1–2. – С. 187–204.
3. Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті / Г. Ващенко // Освіта. – 2003. – 1 січня. – С. 3.
4. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Г. Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 190 с.
5. Вольфганг Іфферт. Ти живеш серед людей, моя дитино (До 85-річчя від дня народження В. Сухомлинського) / Іфферт Вольфганг // Шлях освіти. – 2004. – № 2. – С. 41–43.
6. Галузьяк В. М. Две личности – две парадигмы воспитания : наследие А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинского / В. М. Галузьяк, Н. И. Сметанский // Педагогіка. – 2002. – № 3. – С. 83–87.
7. Гартман Еріка. В. О. Сухомлинський: критик радянської та капіталістичної системи. Новий погляд на спадщину класика педагогіки (переклад з німецької) / Еріка Гартман // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 32–37.
8. Гергуль С. Організація самоосвітньої діяльності вчителів Павлівської середньої школи (на матеріалі педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського) // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 44–47.

9. Гриньова М. В. Спадщина Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності / М. В. Гриньова // Шлях освіти. – 2009. – № 3. – С. 47–48.
10. Деркач В. Столітній ювілей Павлівської школи ім. В. О. Сухомлинського / В. Деркач // Освіта України. – 2010. – № 77/78, 15 жовтня. – С. 6.
11. Деркач В. Школа шкіл: до 100-річчя Павлівської загальноосвітньої школи ім. В. Сухомлинського / В. Деркач // Рідна школа. – 2010. – № 9. – С. 22-23 ; № 10. – С. 22–23.
12. Дічек Н. Григорій Ващенко як історик педагогіки / Н. Дічек // Шлях освіти – 2003. – № 4. – С. 47–51.
13. Дічек Н. П. Нові студії з історії освіти у регіонах України / Н. П. Дічек // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 47.
14. Єсіна Н. О. Формування творчих умінь майбутнього вчителя в інтелектуально-ігровій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Н. О. Єсіна ; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 20 с.
15. Загвоздкін В. К. Стандарти освіти у міжнародному контексті / В. К. Загвоздкін // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 20–22.
16. Кизлюк В. Людину можна виховувати тільки добром: (ідеї В. Сухомлинського у навчанні й вихованні) / В. Кизлюк, М. Пащенко // Шкільний світ. – 2003. – № 35–36, вересень. – С. 2.
17. Кулик О. Становлення та розвиток сучасної філософії освіти в Україні / О. Кулик // Науковий світ. – 2010. – № 5. – С. 8–10.
18. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К. 2003. – 359 с.
19. Макаренко А. С. Взаємини, стиль, тон у колективі / А. С. Макаренка // Хрестоматія з історії педагогіки. – Ч. І. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 215–224.
20. Макаренко А. С. Дисципліна – режим покарання та заохочення / А. С. Макаренка // Хрестоматія з історії педагогіки. – Ч. І. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 197–214.
21. Макаренко А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренка // Пед. соч. : в 8 т. – М., 1983–1986. – Т. 3. – С. 8–445.
22. Макаренко А. С. Флаги на башнях / А. С. Макаренка // Пед. соч. : в 8 т. – М., 1983–1986. – Т. 6. – С. 8–309.
23. Мешко Г. Проблема збереження і зміцнення професійного здоров'я педагога: історичний аспект / Г. Мешко // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 43–47.
24. Морозов В. Сочетание коллективного и индивидуального в воспитательной методике А. С. Макаренка / В. Морозов // Воспитание школьников. – 2005. – № 7. – С. 52–59.

25. Опыт А. С. Макаренко и кризис современной школы // Педагогіка толерантності. – 2005. – № 1–2. – С. 185–186.
26. Погрібний А. Педагогічні концепції видатного вченого-державника: (до 125 річного ювілею українського педагога Г. Ващенка) / А. Погрібний // Освіта України. – 2003. – 15 квітня. – С. 4–5.
27. Проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : Рекомендаційний бібліографічний список // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 44–47.
28. Сухомлинська О. Випереджаючи час... Василь Олександрович Сухомлинський – до 85 річчя від дня народження / О. Сухомлинська // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 6–9.
29. Сухомлинська О. Програми національного виховання в умовах освітніх модернізацій них змін / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 4–8.
30. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К., 1978–1980. – Т. 1. – С. 403–613.
31. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К., 1978–1980. – Т. 3. – С. 283–582.
32. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К., 1978–1980. – Т. 4. – С. 7–385.
33. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К., 1978–1980. – Т. 4. – С. 393–599.
34. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Хрестоматія з історії педагогіки. – Ч. І. Вітчизняна школа і педагогіка. – Суми, 2003. – С. 232–253.
35. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К., 1978–1980. – Т. 2. – С. 149–409.
36. Фролов А. Проблемы «педагогической нейтральности» трудового процесса в наследии А. С. Макаренко / А. Фролов // Воспитание школьников. – 2005. – № 4. – С. 14–18.
37. Хилиг Г. Колония им. М. Горького – творческая лаборатория Макаренко / Г. Хилиг // Педагогіка. – 2003. – № 8. – С. 78–87.
38. Хилиг Г. Макаренко А. С. и власть // Педагогіка. – 2002. – № 8. – С. 66–79.
39. Хіліг Г. Деякі штрихи до портрету Григорія Ващенка / Г. Хіліг // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 52–55.
40. Янкович І. О. Розвиток освітніх технологій у теорії та практиці вищої пед. освіти України (1957–2005) : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. О. Янкович ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 42 с.

41. Ярмаченко М. Педагогічна відвага: (А. С. Макаренко) / М. Ярмаченко // Завуч. – 2003. – № 3, січень.

4.9. Провідні ідеї реформаторської педагогіки (кінець XIX – початок XX століття)

Тема 4.9.1. Педагогічні ідеї та педагогічна практика Дж. Дьюї.

Тема 4.9.2. Ідеї вільного виховання в теорії та практиці М. Монтессорі.

Тема 4.9.3. Експериментальна педагогіка Е. Меймана, А. Біне, Е. Торндайка.

Тема 4.9.4. Теоретичні основи та методичні особливості діяльності вальдорфських шкіл.

Тема 4.9.5. Теорія трудової школи Г. Кершенштейнера.

Тема 4.9.6. Педагогічні ідеї Г. Кершенштейнера та А. Лая.

Тема 4.9.7. Теоретичні основи та методичні особливості діяльності школи М. Монтессорі.

Тема 4.9.8. Теоретичні основи та методичні особливості техніки С. Френе.

Тема 4.9.9. Реформаторський рух у педагогіці стран Європи та США в кінці XIX на початку XX ст.

Тема 4.9.10. Характеристика основних педагогічних течій у Європі й США в кінці XIX на початку XX ст.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Андрушко Л. Львів – Мюнхен. Навчання дитини методами М. Монтессорі / Л. Андрушко, С. Єфімова // Психолог. – 2004. – № 17, травень. – С. 30.
2. Белина С. Б. Голландская школа Марии Монтессорі глазами украинских учителей/ С. Б. Белина // Педагогика толерантності. – 2002. – № 4. – С. 128–131.
3. Дичківська І. М. М. Монтесорі: теорія і технологія / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська ; МОН України. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. – 303 с.
4. Загвоздкин В. К. Педагогическая биография Р. Штайнера / В. К. Загвоздкин // Педагогика. – 2000 – № 3. – С. 75–82.
5. Земченкова М. Марія Монтессорі: педагог, психолог, гуманіст / М. Земченкова // Психолог. – 2004. – № 17, травень. – С. 31–32.
6. Кершенштейнер Г. Школа будущего – школа работы / Г. Кершенштейнер // Хрестоматія по истории зарубежной

- педагогіки : учеб пособие для студентов пед. университетов / сост. А. И. Пискунов. – М. : Просвещение, 1981. – С. 478–489.
7. Куліш Т. Наталія Лубенець про погляди Ф. Фребеля та М. Монтессорі на виховання дитини / Т. Куліш // Шлях освіти. – 2004. – № 2. – С. 43–47.
  8. Левківський М. В. Історія педагогіки : навчальний посібник / М. В. Левківський, О. М. Микитюк. – Харків : Основа, 2005. – 360 с.
  9. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К., 2003. – 360 с.
  10. Рогачева Е. Ю. Педагогіка Дж. Дьюї в контексте різних культур / Е. Ю. Рогачева // Педагогіка. – 2003. – № 8. – С. 88–96.
  11. Сисоєва С. Нариси з історії розвитку педагогічної думки / С. Сисоєва, І. Соколова. – К., 2003 – 308 с.
  12. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець // Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 358 с.
  13. Шевченко П. Проблеми трудового навчання і виховання в педагогічній спадщині Г. Кершенштейнера / П. Шевченко // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 61–63.

РОЗДІЛ V. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ

5.1. Особливості структурної побудови та реформування сучасної зарубіжної школи

Тема 5.1.1. Основні стратегії реформування школи в розвинених країнах в сучасних умовах.

Тема 5.1.2. Основні аспекти стандартизації середньої освіти в розвинених країнах.

Тема 5.1.3. Шляхи реформування управління школою в розвинених країнах.

Тема 5.1.4. Структурна перебудова освітніх систем провідних розвинених країн світу (країна за вибором студента).

Тема 5.1.5. Порівняльна характеристика структур освітніх систем країн Європейського Союзу.

Тема 5.1.6. Порівняльна характеристика структур освітніх систем США та Великої Британії

Тема 5.1.7. Розвиток приватних шкіл у розвинених країнах у сучасних умовах: зміни у змісті освіти, організації навчально-виховного процесу.

Тема 5.1.8. Європейська інтеграція у сфері освіти: цілі та шляхи здійснення.

Тема 5.1.9. Освітня політика міжнародних організацій (Європейський Союз, Організація економічного співробітництва та розвитку, ЮНЕСКО).

Тема 5.1.10. Тенденції глобалізації освіти в сучасному світі.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Андрощук Г. Система освіти в Австрії / Г. Андрощук, А. Андрощук // Рідна школа. – 2000. – № 10. – С. 75–80.
2. Андрощук Г. Система освіти у ФРН / Г. Андрощук, А. Андрощук // Рідна школа. – 2000. – № 12. – С. 71–76.
3. Ахтамрян Н. А. Дискуссия в немецком обществе об образовательной политике Германии / Н. А. Ахтамрян // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 67–74.

4. Ахтамрян Н. А. Система государственно-общественного управления образованием в Германии / Н. А. Ахтамрян // Педагогика. – 2004. – № 6. – С. 85–93.
5. Беспалько В. П. Проблемы образовательных стандартов в США и России / В. П. Беспалько // Педагогика. – 1995. – №1. – С. 89–94.
6. Білова В. Етапи реформування шкільної освіти Великобританії: кінець XIX–XX ст. / В. Білова // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 78.
7. Василюк А. Основна школа в системі європейської середньої освіти / А. Василюк, О. Жук // Директор школи. – 2002. – № 7. – С. 50–58.
8. Василюк А. Сучасні освітні системи : навчальний посібник / А. Василюк, Р. Пахоцінський, Н. Яковець. – Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. – 139 с.
9. Ветров І. США – Реформа сучасної освіти / І. Ветров // Директор школи. – 2004. – № 9, березень. – С. 25–30.
10. Вільна школа в Новій Зеландії // Завуч. – 2004. – № 2, квітень. – С. 16–17 ; № 14, травень. – С. 8.
11. Вульфсон Б. Л. Мировое образовательное пространство на рубеже XX и XXI вв / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 3–14.
12. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века / Б. Л. Вульфсон. – М. : Изд-во УРАО, 1999. – 208 с.
13. Вульфсон Б. Л. Управление образованием на Западе: тенденции централизации и децентрализации / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 1997. – № 2. – С. 110–117.
14. Горецька І. Секрет самоповаги датчан: (життєві пріоритети диктують пріоритети в освіті та навчанні) / І. Горецька // Директор школи, лицею, гімназії. – 2000. – № 1. – С. 173–176.
15. Гуменюк М. М. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу : монографія / М. М. Гуменюк. – ч. 1 ; за ред. Н. М. Лавриченко. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 144 с.
16. Дерябин Ю. Г. Финляндия – один из мировых лидеров в образовании / Ю. Г. Дерябин // Педагогика. – 2004. – № 4. – С. 75–82.
17. Ельцова О. В. Система негосударственных общеобразовательных школ ФРГ / О. В. Ельцова // Педагогика. – 2002. – № 9. – С. 91–98.
18. Заіченко Н. Особливості реформування освіти США / Н. Заіченко // Рідна школа. – 2004. – № 4. – С. 60–63.
19. Исмаилов Э. Э. Организация учебно-воспитательного процесса в школах Швеции / Э. Э. Исмаилов // Педагогика. – 2004. – №1. – С. 99–103.
20. Іванюк І. Норвезька система освіти: структура, принципи, реформи / І. Іванюк // Шлях освіти. – 2004. – № 2. – С. 19–23.

21. Іванюк І. Шкільна система Норвегії та її реформи / І. Іванюк // Освіта. – 2001. – 29 серпня. – С. 15.
22. Клименюк Ю. М. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Ю. М. Клименюк ; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2009. – 20 с.
23. Коневщинська О. Е. Формування медіа-культури майбутніх учителів музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Е. Коневщинська ; АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – К., 2009. – 21 с.
24. Корсак К. Вектор інтеграції в ХХІ ст. – європейський освітній простір / К. Корсак // Директор школи. – 2003. – № 14, квітень. – С. 1–3.
25. Корсак К. Недержавний сектор освіти у Польщі: міфи й реальність / К. Корсак // Директор школи. – 2003. – № 18, травень. – С. 5–6.
26. Корсак К. Світові стандарти і вітчизняні стереотипи: (Про світовий стандарт середньої освіти) / К. Корсак // Директор школи. – 2003. – № 8. – С. 2–4.
27. Корсак К. Нові аспекти сучасної освітньої політики провідних країн Заходу / К. Корсак, А. Яновський // Шлях освіти. – 2000. – № 2. – С. 16–18.
28. Корсак К. В. Межі застосування стандартів в освіті / К. В. Корсак // Рідна школа. – 2001. – № 12. – С. 16–19.
29. Корсак К. В. На шляху до світового стандарту середньої освіти / К. В. Корсак // Директор школи. Україна. – 2000. – № 1. – С. 18–24.
30. Кошарна Н. Сучасний стан середньої освіти у Швеції / Н. Кошарна // Рідна школа. – 2003. – № 10. – С. 57–58.
31. Лавриненко Н. Модернізація змісту базової освіти у західно європейських країнах / Н. Лавриненко // Директор школи. – 2004. – № 7, лютий. – С. 25–28 ; № 12, березень. – С. 22–25.
32. Лавриченко Н. М. Чинники формування сучасного змісту освіти в країнах ЄС / Н. М. Лавриченко // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 3. – С. 96–103.
33. Леонід Ваховський. Ідеї гуманізму у французькій філософії освіти і історико-педагогічний аспект / Л. Ваховський, Т. Харченко, Луї Баско // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 39–44.
34. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник : навч.-метод. посібник / Н. В. Лисенко ; МОН України. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. – 399 с.
35. Локшина О. Стратегія Ради Європи в галузі шкільної освіти / О. Локшина // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С. 19–22.

36. Локшина О. І. Старша школа в Європі: сучасний контекст / О. І. Локшина // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 21–24.
37. Луговская И. Р. Система образования Исландии / И. Р. Луговская // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 81–89.
38. Лук'яненко О. В. Освячена школа чи освічена паства? (світоглядні засади навчання у Великобританії ХІХ століття) / О. В. Лук'яненко. – Полтава : Друкарська майстерня, 2010. – 95 с.
39. Майстрова А. Проблемы современной голландской средней школы / А. Майстрова, А. Хук, М. А. Чошанов // Педагогика. – 2000. – № 4. – С. 82–86.
40. Малець Я. Освіта в Нідерландах / Я. Малець // Директор школи. – 2000. – № 45, грудень. – С. 10–11.
41. Малець Я. Освіта в Нідерландах / Я. Малець // Директор школи. – 2000. – № 45, грудень. – С. 10–11.
42. Малярчук О. В. Дистанційне навчання в системі вищої гуманітарної освіти Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. В. Малярчук ; ЖДУ ім. І. Франка. – Житомир, 2010. – 20 с.
43. Малькова З. А. Исторический урок американской школы / З. А. Малькова // Педагогика. – 1998. – № 4. – С. 99–107.
44. Малькова З. А. США: поиск решения стратегической задачи школы / З. А. Малькова // Педагогика. – 2000. – № 3. – С. 82–93.
45. Матвієнко О. В. Стратегії розвитку середньої освіти в країнах Європейського Союзу : монографія / О. В. Матвієнко. – К. : Ленвіт, 2005. – 381 с.
46. Махина Н. В. Реформування системи пед. освіти Німеччини (др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Н. В. Махина ; КДПУ ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2009. – 20 с.
47. Мельниченко Б. Ф. Актуальні проблеми гуманізації змісту загальної шкільної освіти в контексті її реформування за рубежом / Б. Ф. Мельниченко // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 3. – С. 98.
48. Мельниченко Б. Ф. Актуальні проблеми сучасної шкільної освіти у ФРН / Б. Ф. Мельниченко // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 128–132.
49. Модель Датських продуктивних шкіл // Завуч. – 2004. – № 14, травень. – С. 8–12.
50. Никитюк Т. Австрія: Про освіту у світі / Т. Никитюк // Управління освітою. – 2002. – № 15–16, серпень. – Вкладка.
51. Никитюк Т. Нідерланди: Система освіти / Т. Никитюк, С. Андріяш // Управління освітою. – 2002. – № 10, травень. – Вкладка.

52. Німак О. М. Організація роботи з обдарованими дітьми в ЗНЗ / О. М. Німак. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 143 с.
53. Овчарук О. Сучасні тенденції реформування навчальних програм у галузі точних наук / О. Овчарук // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 21–25.
54. Овчарук О. Сучасні тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах / О. Овчарук // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 17–21.
55. Одаренный ребенок: особенности обучения : пособие для учителя / под ред. Н. Б. Шумаковой. – М. : Просвещение, 2006. – 239 с.
56. Ордон У. Приоритеты образовательной политики ЕС: взгляд из Польши // Педагогика. – 2005. – № 2. – С. 91–94.
57. Педагогика народов мира: История и современность / под. ред. К. Салимовой и Н. Додде.– М. : Педагогическое общество России, 2001. – 576 с.
58. Піщалковська М. Українські роздуми про шведську школу / М. Піщалковська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 3. – С. 107–110.
59. Савина А. К. Польша: образовательная политика государства для XXI в / А. К. Савина // Педагогика. – 2002. – № 8. – С. 80–88.
60. Сбруєва А. Становлення національної освітньої політики США: перша хвиля освітніх ініціатив федерального уряду (40–60 рр. XX ст.) / А. Сбруєва // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 69–72.
61. Сбруєва А. А. «Нація у небезпеці»: двадцять років американської освітньої реформи / А. А. Сбруєва // Педагогічні науки. – Суми : СумДПУ, 2003. – С. 61–68.
62. Сбруєва А. А. «Третій шлях» реформування англійської школи та його оцінка в контексті неоліберальної ідеології / А. А. Сбруєва // Педагогічні науки. – Суми : СумДПУ, 2002. – С. 105–110.
63. Сбруєва А. А. Досягнення, проблеми та перспективи англійської освітньої реформи кінця XX – початку XXI ст. / А. А. Сбруєва // Рідна школа. – 2002. – № 5. – С. 73–78.
64. Сбруєва А. А. Прогностичні моделі розвитку школи майбутнього / А. А. Сбруєва // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 29–35.
65. Сбруєва А. А. Стратегії реформування систем середньої освіти розвинених англомовних країн кінця XX – початку XXI ст. / А. А. Сбруєва // Педагогічні науки. – Суми : Сум ДПУ, 2004. – С. 105–110.
66. Сбруєва А. А. Сутність ринкової ідеології освітніх реформ розвинутих країн / А. А. Сбруєва // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 15–21.
67. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англомовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX – початок

- XXI ст.) : монографія / А. А. Сбруєва. – Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня» ; Видавництво «Козацький вал», 2004. – 500 с.
68. Сидор І. П. Організаційно-педагогічні умови дозвіллевої діяльності студентів у педагогічних коледжах Великої Британії : авториф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. П. Сидор ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – 20 с.
69. Старовойт С. Особливості сучасної освітньої системи у Великобританії / С. Старовойт // Рідна школа. – 2004. – № 1. – С. 75–76.
70. Схема школьної системи в Японії, США, Англії, Німеччині // Все для вчителя. – 2000. – № 28–29. – Вкладка.
71. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу : колективна монографія / за ред. Н. М. Лавриченко. – Частина II. – К. : Педагогічна думка. – 2010. – 121 с.
72. Шевченко О. Педагогічні умови застосування кейс-методу під час вивчення гуманітарних дисциплін в ВТНЗ / О. Шевченко // Шлях освіти. – 2010. – № 1. – С. 28–31.
73. Швеція, Норвегія: Відомості про країни. Система освіти у Швеції ; система освіти в Норвегії // Директор школи. – 2002. – № 27, липень. – С. 1–8.

5.2. Особливості організації навчально-виховного процесу та позанавчальної діяльності в школах розвинених країн

Тема 5.2.1. Методи активізації пізнавальної діяльності школярів в сучасній зарубіжній школі.

Тема 5.2.2. Проблема навчання обдарованих дітей у сучасній зарубіжній школі й педагогіці.

Тема 5.2.3. Проблеми громадянського виховання в сучасній зарубіжній школі й педагогіці.

Тема 5.2.4. Розв'язання проблеми неперервної освіти в розвинених країнах.

Тема 5.2.5. Шляхи диференціації освіти в сучасній зарубіжній школі.

Тема 5.2.6. Міжнародні виміри якості знань учнів: цілі, методи, результати.

Тема 5.2.7. Педагогічна освіта в розвинених країнах.

Тема 5.2.8. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі школи розвинених країн.

Тема 5.2.9. Участь батьків у діяльності школи в розвинених країнах.

Тема 5.2.10. Особливості соціалізації учнівської молоді в європейських країнах.

Тема 5.2.11. Характеристика культурно-освітнього середовища в умовах формування суспільства знань.

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Алексеева О. В. Сучасні тенденції виховання та освіти в розвинених країнах світу / О. В. Алексеева // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3 (44). – С. 119–125.
2. Алферов Ю. С. Мониторинг развития образования в мире / Ю. С. Алферов // Педагогика. – 2002. – № 7. – С. 88–96.
3. Андреева Г. А. Инновационные процессы в содержании педагогического образования в Англии / Г. А. Андреева // Педагогика. – 2003. – № 6. – С. 97–102.
4. Биков В. Ю. Мониторинг рівня навчальних досягнень з використанням Інтернет-технологій / В. Ю. Биков, Ю. М. Богачков, Ю. О. Жук ; АНП України, ін.-т інформац. технологій і засобів навчання ; [за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 127 с.
5. Бутенко Г. Тести досягнень у шкільній освіті Великобританії / Г. Бутенко // Рідна школа. – 2004. – № 12. – С. 42.
6. Варіянок О. Громадянська освіта: Європейський підхід / О. Варіянок // Директор школи. – 2002. – № 7, лютий. – С. 12–13.
7. Василюк А. Нариси з порівняльної педагогіки : навчальний посібник / А. Василюк, К. Корсак, Н. Яковець. – Ніжин : Ред.-видав. відділ НДПУ, 2002. – 119 с.
8. Васьківська Г. Гуманізація – провідна ідея освіти в Норвегії / Г. Васьківська // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 25–29.
9. Васьківська Г. Норвегія: витоки духовності / Г. Васьківська // Шкільний світ. – 2001. – № 13, квітень. – С.3–4.
10. Власенко С. Багаторівнева педагогічна освіта в країнах Заходу / С. Власенко // Рідна школа. – 2001. – № 12. – С. 73–74.
11. Воробьев Н. Е. Модернизация учебного процесса в средней школе Германии / Н. Е. Воробьев, Н. В. Иванова // Педагогика. – 2002. – № 7. – С. 96–106.
12. Вульфсон Б. Л. Методы сравнительно-педагогических исследований / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 2002. – № 2. – С. 70–81.
13. Вульфсон Б. Л. Проблемы «европейского воспитания» / Б. Л. Вульфсон, М. В. Бородько // Педагогика. – 2000. – № 2. – С. 71–81.
14. Гаганова О. К. Поликультурное образование в США: теоретические основы и содержание / О. К. Гаганова // Педагогика. – 2005. – № 1. – С. 86–95.

15. Галицька І. Інформаційне забезпечення сучасної освіти в діяльності міжнародних європейських організацій / І. Галицька // Рідна школа. – 2004. – № 9. – С. 73–75.
16. Гаргай В. Б. Повышение квалификации учителей на Западе: новые подходы / В. Б. Гаргай // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 74–80.
17. Гладка Т. І. Державне управління інноваційним розвитком освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. пед. наук з держ. управління / Т. І. Гладка ; Нац. Академія держ. управління при Президентові України, Харківський регіон. Ін-т держ. управління. – Х., 2011. – 20 с.
18. Громовий В. Американський досвід управління шкільною освітою на тлі українських освітніх реалій / В. Громовий // Директор школи. – 2005. – № 13. – С. 8–11.
19. Громовий В. Американський щоденник: Американська освіта очима українського директора школи / В. Громовий // Директор школи. – 2004. – № 1, січень. – С. 22–24 ; № 2. – С. 24–30.
20. Єренюк Р. Виховання в Канаді / Р. Єренюк // Шкільний світ. – 2003. – № 43. – С. 9.
21. Заболотна О. Аспекти соціалізації американських та українських школярів (порівняльний аналіз) / О. Заболотна // Рідна школа. – 2004. – № 3. – С. 74.
22. Зубченко О. Історичні передумови формування технологічного підходу до навчання в західноєвропейських країнах / О. Зубченко // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 72.
23. Зубченко О. Особливості сучасного етапу розвитку західноєвропейських педагогічних технологій / О. Зубченко // Рідна школа. – 2004. – № 7–8. – С. 65–68.
24. Зубченко О. С. Інформаційно-комунікативні технології у шкільній освіті Верикобританії : автореф. дис. ... канд. пед. наук з держ. управління / О. С. Зубченко ; АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – К., 2010. – 20 с.
25. Іванюк І. Міжнародне дослідження TIMMS як інструмент вимірювання навчальних досягнень учнів / І. Іванюк // Шлях освіти. – 2003. – № 4. – С. 21–27.
26. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
27. Лавриненко Н. Освіта і релігія в сучасній Європі / Н. Лавриненко // Директор школи. – 2003. – № 35, вересень. – С. 6–10.

28. Лавриченко Н. Західноєвропейський педагогічний досвід підготовки школярів до виконання професійних ролей / Н. Лавриченко // Рідна школа. – 2004. – № 10. – С. 64.
29. Лавриченко Н. Роль учителя в соціалізації учнівської молоді (європейський контекст) / Н. Лавриченко // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 101–108.
30. Лавриченко Н. Соціалізація молоді – як завдання європейської школи / Н. Лавриченко // Шлях освіти. – 2000. – № 1–2. – С. 17–19.
31. Ліхневська Т. А. Громадянське виховання учнівської молоді у середній школі США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Т. А. Ліхневська ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
32. Локшина О. Оцінювання успішності учнів у зарубіжній школі / О. Локшина // Рідна школа. – 2000. – № 11. – С. 6–11.
33. Локшина О. Світова гра «Що? Де? Навіщо?»: контроль та оцінювання успішності учнів у школах Західної Європи / О. Локшина // Управління освітою. – 2004. – № 11, червень. – С. 6–7 ; № 15–16, серпень. – С. 10–11.
34. Локшина О. І. Моніторинг якості освіти: світовий досвід / О. І. Локшина // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1 (XXXVIII). – С. 108–116.
35. Локшина О. І. Контроль та оцінка успішності учнів у школах Західної Європи / О. І. Локшина. – К. : КМІУВ ім. Б. Грінченка, 2002. – 52 с.
36. М'ясковський М. Є. Педагогічна освіта Австрії XIX – поч. XX ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / М. Є. М'ясковський ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
37. Масол Л. Художньо-естетичне виховання школярів: Огляд зарубіжних тенденцій / Л. Масол // Шкільний світ. – 2002. – № 10, березень. – С. 2–3.
38. Музиченько Ю. Зарубіжний досвід організації групової роботи з учнями / Ю. Музиченько // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 76–78.
39. Нагорна О. Індивідуально керовані роботи як інноваційний напрям особистісно орієнтованого навчання ліцеїстів у Франції / О. Нагорна // Рідна школа. – 2004. – № 11. – С. 70.
40. Невмержицька О. Медійна педагогіка за кордоном / О. Невмержицька // Рідна школа. – 2004. – № 1. – С. 70–72.
41. Овчарик О. Міжнародна підтримка освітньої галузі в боротьбі з насильством у мережі Інтернет / О. Овчарик // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С. 22.
42. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : колективна монографія / АПН України, Ін-т

- вищої освіти ; за заг. редакцією В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 254 с.
43. Пермякова О. Г. Моніторинг якості навчання у загальноосвітніх закладах Франції другої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. Г. Пермякова ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – 21 с.
44. Петрова І. Педагогічні засади дозвілля в паркових закладах (зарубіжний досвід) / І. Петрова // Рідна школа. – 2004. – № 12. – С. 39.
45. Писарева Л. И. ФРГ: взаимосвязь педагогической науки и практики / Л. И. Писарева // Педагогика. – 2001. – № 6. – С. 88–93.
46. Писарева Л. И. Дидактические исследования в ФРГ / Л. И. Писарева // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 96–101.
47. Проскура О. Порівняльне міжнародне дослідження шкільної успішності учнів / О. Проскура // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 22–26.
48. Пуховська Л. П. Професія вчителя у світовому освітньому просторі: статистичні характеристики / Л. П. Пуховська // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 17–20.
49. Сбруєва А. А. Міжнародні дослідження якості знань: результати та методологічні підходи до їх оцінки / А. А. Сбруєва // Педагогічні науки. – Суми : СДПУ, 2000. – С. 100–112.
50. Теличко Н. Організація навчання обдарованих і талановитих молодших школярів у США / Н. Теличко // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 78.

РОЗДІЛ VI. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Тема 6.1. Розвиток народної освіти на Сумщині у XVIII – на початку XIX ст.

Тема 6.1.1. П. І. Калнишевський – просвітитель українського народу.

Тема 6.1.2. «Колумб київських старожитностей» – діяльність історика й археолога М. Ф. Берлинського.

Тема 6.2. Історія розвитку спеціальної освіти у краї: Глухівська співацька школа.

Тема 6.2.1. Творчий доробок видатних вихованців Глухівської співацької школи: М. С. Березовський і Д. С. Бортнянський.

Тема 6.3. Педагогічні погляди та просвітницька діяльність членів Попівської академії (І. Ф. Богданович, В. Н. Каразін, О. О. Паліцин).

Тема 6.4. Педагогічні погляди І. Ф. Богдановича за твором «О воспитании юношества».

Тема 6.5. Розвиток педагогічних поглядів і просвітницька діяльність К. Д. Ушинського на Сумщині.

Тема 6.6. Стан початкової освіти на Сумщині наприкінці XIX – на початку XX століття (на прикладі повітових і парафіяльних училищ).

Тема 6.7. Розвиток земської школи у краї наприкінці XIX – на початку XX століття.

Тема 6.8. Розвиток середньої жіночої освіти на Сумщині в II половині XIX – на початку XX століття (міністерські та приватні прогімназії, гімназії, пансіони).

Тема 6.9. Розвиток мистецької освіти у краї II половині XIX – початку XX століття (на прикладі викладання естетичних дисциплін у жіночих гімназіях).

Тема 6.10. Історія середньої чоловічої освіти на Сумщині в II половині XIX – на початку XX століття (чоловічі державні й приватні гімназії, кадетський корпус тощо).

Тема 6.11. Характеристика закладів середньої освіти Сумщині в II половині XIX – на початку XX століття (гімназії, прогімназії, реальні училища).

Тема 6.11.1. Внесок родини Алчевських у культурно-освітній та економічний розвиток українських земель кінця XIX – I пол. XX ст.

Тема 6.12. Розвиток педагогічної освіти у краї в II половині XIX – на початку XX століття: Глухівський учительський інститут, педагогічні класи жіночих гімназій, земські вчительські школи та земські курси.

Тема 6.13. Ідеї реформаторської педагогіки в освітніх закладах краю наприкінці XIX – на початку XX століть (на прикладі приватних і земських шкіл).

Тема 6.14. Діяльність меценатів і благодійників у розвитку освіти на Сумщині в XIX – на початку XX століть (Харитоненки, Терещенки та ін.).

Тема 6.15. Педагогічні погляди та діяльність уродженця Сумщини – народного вчителя Б. Д. Грінченка.

Тема 6.16. Загально-педагогічні та методичні погляди видатного уродженця Кролевця –Т. Г. Лубенця.

Тема 6.17. Розвиток ідей трудового виховання в культурно-просвітницькій діяльності Христовоздвиженського братства М. М. Неплюєва.

Тема 6.18. Вплив ідей реформаторської педагогіки на становлення радянської школи у 20-х – 30-х роках XX століття (на прикладі середніх і вищих закладів Сумщині).

Тема 6.19. Педагогічні погляди та провідні напрями освітньої політики наркома УСРР Г. Ф. Гринька.

Тема 6.19.1. Життя та діяльність громадсько-політичного діяча, історика М. П. Василенка.

Тема 6.20. Розвиток педагогічної освіти на Сумщині у 20-х – 30-х роках XX століття: вищі трирічні педагогічні курси, педагогічні технікуми.

Тема 6.21. Внесок Я. А. Мамонтова в розвиток української педагогічної науки 20-х–30-х років XX століття.

Тема 6.22. Діяльність сподвижників А. С. Макаренка у 20-х–30-х роках XX століття на Сумщині: А. Й. Добровольський (Сумський дитячий будинок), М. Л. Довгополук (Охтирське дитяче містечко).

Тема 6.23. Історія вищої освіти Сумщини.

Тема 6.24. Внесок уродженців Сумщини в розвиток освіти та педагогічної науки незалежної України: науково-педагогічна діяльність В. Кременя, В. Андрущенко та інших.

Тема 6.25. Досвід роботи визнаних учителів Сумщині: Заслужених учителів України, призерів і переможців конкурсу «Учитель року» (за фаховим спрямуванням).

Тема 6.26. Історія та сучасність дитячого руху Сумщини: діяльність ДСПЦ «Сигнал» (керівник Є. В. Анохін).

Орієнтовний список рекомендованої літератури

1. Антологія просвітницької думки членів Попівської академії (кінець XVIII – початок XIX ст.) / упорядник та автор вступних статей Скоробагатська О. І., науковий редактор – д.п.н., професор Сбруєва А. А. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. – 382 с.
2. Антонець Н. В. Борис Дмитрович Грінченко / Н. В. Антонець // Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – С. 437–449.
3. Бережна С. В. З розвитку народної освіти в Путивльському повіті Курської губернії в кінці XIX ст. / С. В. Бережна // III Сумська обл. наук. історико-краєзнавча конференція : зб. стат. – Суми, 1999. – С. 107–108.
4. Бугрій В. С. Краєзнавство в навчальному процесі трудових шкіл на території сучасної Сумщини / В. С. Бугрій // Матеріали шостої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – С. 157–161.
5. Бугрій В. С. Становлення та розвиток системи краєзнавчої роботи в школах північно-східної України (20–30 рр. XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Володимир Станіславович Бугрій. – Житомир, 2006. – 234 с.
6. Видатні особи, що народилися на Сумщині: Письменники, композитори, скульптори, педагоги, громадські та державні діячі, науковці, герої Сумщини // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – № 6–8, лютий. – С. 68.
7. Воробйова Г. П. Шляхами створення Глухівської жіночої гімназії / Г. П. Воробйова // Матеріали науково-практичної конференції на тему «Розвиток освіти і культури України в XVII – XIX століттях», (22 – 23 листопада 2007 р.). – Глухів : ГДПІ, 1999. – С. 25–26.
8. Василь Григорович Кремень – філософ, учений, освітянин, державний діяч: бібліогр. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. : Л. О. Пономаренко, Л. І. Ніколюк ; вступ. стаття Л. І. Ткаченко ; наук. ред. П. І. Рогова ; Бібліограф. ред. Л. О. Пономаренко. – 2-ге вид., допов. – К. : Т-во «Знання України», 2008. – 168 с.
9. Головка Г. О. Педагогічна спадщина Я. Мамонтова і її роль у розвитку української педагогіки / Г. О. Головка // Педагогіка і психологія. 1994. – № 2. – С. 150–157.
10. Голубченко В. Ю. Життя та діяльність Т. Г. Лубенця / В. Ю. Голубченко // Матеріали 4-ої Сумської обласної історико-краєзнавчої конференції. Суми, 2000. – С. 7–13.
11. Голубченко В. Ю. Освіта Сумщини в іменах : науково-педагогічний довідник / В. Ю. Голубченко. – Суми : Університетська книга, 2012. – 400 с.

12. Голубченко В. Ю. Педагогічна діяльність Г. П. Самброста / В. Ю. Голубченко // Третя Сумська обласна наукова історико-краєзнавча конференція : Збірник статей. – Суми, 1999. – С. 119–121.
13. Грабовський П. А. Про розвиток шкільної освіти в Охтирському повіті Харківської губернії / П. А. Грабовський // Хрестоматія з іст. педагогіки. Част. 1. Вітчизняна школа і педагогіка / упор. та автори вступних ст. Рисіна М. Ю., Сбруєва А. А. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 264–270.
14. Грінченко Б. Д. Народні вчителі і українська школа / Б. Д. Грінченко // Хрестоматія з історії педагогіки. Частина 1. Вітчизняна школа і педагогіка / упорядники та автори вступних статей Рисіна М. Ю., Сбруєва А. А. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 143–150.
15. Гринько Г. Ф. Соціальне виховання дітей : poradnik po socialnomu vikhovanniu ditei / [упорядкув. Ценсоцвих Наркомосвіти УСРР]. – Вип. 1. – Харків : Всеукр. Держ. вид-во, 1921. – С. 5–23.
16. Клименко В. А. Розвиток шкільної освіти на Сумщині (кінець XVIII – початок XIX століть) / В. А. Клименко, С. В. Петренко // Матеріали четвертої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції (14–15 грудня 2001 р.). – Ч. I. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2001. – С. 22–23.
17. Книга вчить, як на світі жити. Книга для читання з народознавства. – Суми, 1996. – 36 с.
18. Корж Л. В. Вплив розширення суспільних та освітніх повноважень земств на розвиток народної освіти / Л. В. Корж // Розвиток освіти і педагогічної думки на Сумщині у XVIII – XX ст. : матеріали вузівської студентсько-аспірантської науково-практичної конференції. – Вип. 1. – Суми, 1996. – С. 3–9.
19. Корж Л. В. Династії меценатів у долі українського освіти / Л. В. Корж // Шлях освіти. – 2001. – № 4. – С. 36–39.
20. Корж Л. В. Земська народна школа на Харківщині / Л. В. Корж // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 53–55.
21. Корж Л. В. Історія становлення та розвитку Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка / Л. В. Корж. – Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999. – 88 с.
22. Корж Л. В. Педагогічна освіта на Сумщині : історичний нарис / Л. В. Корж // Хрестоматія з історії педагогіки. Частина 1. Вітчизняна школа і педагогіка / упоряд. та автори вступних статей Рисіна М. Ю., Сбруєва А. А. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 281–284.
23. Корж Л. В. Реалізація ідеї опіки безпритульних дітей на Сумщині в 20–30-ті рр. XX ст. / Л. В. Корж // А. С. Макаренко і соціальна педагогіка :

- Тези доповідей педагогічних читань до 115-річниці з дня народження А. С. Макаренка. – Суми : СумДПУ, 2003. – С. 20–23.
24. Корж Л. В. Розвиток педагогічної освіти на Сумщині (XIX – початок ХХ ст.) / Л. В. Корж // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2000. – С. 89–94.
  25. Корогод Г. І. Земські недільні школи Сумського повіту / Г. І. Корогод // Матеріали шостої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – С. 36–40.
  26. Ленський О. В. Перша Сумська жіноча гімназія / О. В. Ленський. – Суми : Власне видавництво Ленського О. В., 2011. – 64 с.
  27. Лікарчук І. Л. Василенко Микола Прокопович / І. Л. Лікарчук // Міністри освіти України. У 2 т. – К., 2012. – Т. 2 (1917 – 1943).
  28. Лубенець Т. Г. Пояснювальне читання / Т. Г. Лубенець // Хрестоматія з історії педагогіки. – Частина 1. Вітчизняна школа і педагогіка / упорядники та автори вступних статей Рисіна М. Ю., Сбруєва А. А. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 151–154.
  29. Луценко В. П. Из истории среднего женского образования на Сумщине в начале ХХ века / В. П. Луценко // Матеріали п'ятої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції (20–21 листопада). – Ч. II. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 52–57.
  30. Макарова В. А. Феномен Глухівської співочої школи – першого вітчизняного музичного учбового закладу / В. А. Макарова, Л. А. Макарова // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2000. – С. 101–108.
  31. Мамонтов Я. А. Сучасні проблеми педагогічної творчості. Ч. I. : Педагог як митець / Я. А. Мамонтов. – Харків : Держвидав України, 1922. – 80 с.
  32. Манько М. О. Початкова освіта та населення в Сумському полку за переписом 1732 року / М. О. Манько // Матеріали п'ятої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції (20–21 листопада). Ч. II. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 57–61.
  33. Мартиненко Д. В. Національне шкільництво на лівобережній та слобідській Україні (XVIII століттч) : монографія / Д. В. Мартиненко. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – 172 с.
  34. Осьмук Н. Г. Завдання педагогіки нового часу в поглядах Г. Гринька / Н. Г. Осьмук // Матеріали сьомої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції, (22–23 листопада 2007 р.). – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 319–324.
  35. Осьмук Н. Г. Інноваційні пошуки визначних освітян Сумщини (20-ті – початок 30-х рр. ХХ ст.) / Н. Г. Осьмук // Вісник Луганського

- національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки». – 2006. – Випуск 19 (114). – С. 78–83.
36. Осьмук Н. Г. Яків Мамонтов – видатний діяч культурно-освітнього руху України / Н. Г. Осьмук // Збірник статей третьої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції, (7-8 груд. 1999 р.). Суми : Видавництво СДПУ ім. А. С. Макаренка, 1999. – С. 116–118.
37. Осьмук Н. Г. Педагогічні інновації в доробку сумських освітян 20-х років ХХ століття : метод тестів / Н. Г. Осьмук // Матеріали восьмої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції, (29-30 жовтня 2009 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – С. 242–246.
38. Перетятко О. В. «Нова школа» В. В. Бирченко на Харківщині / О. В. Перетятко // Третя Сумська обласна наукова історико-краєзнавча конференція, (7–8 грудня 1999 р.). – Суми : редакційно-видавничий відділ СДПУ ім. А. С. Макаренка, 1999. – С. 112–114.
39. Перетятко О. В. Проблема шкільного підручника у вітчизняній школі початку ХХ століття / О. В. Перетятко // Матеріали сьомої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції, (22–23 листопада 2007 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 324–327.
40. Перетятко О. В. Розвиток мережі навчальних закладів Сумщини як прояв громадсько-педагогічного сподвижництва кінця ХІХ – початку ХХ ст. / О. В. Перетятко // Матеріали 4-ої Сумської обласної історико-краєзнавчої конференції. – Суми, 2000. – С. 44–47.
41. Полянничко А. О. Г. Ф. Гринько : єдина система соціального виховання в Україні у 1920-1922 рр. / А. О. Полянничко // ІІІ Сумська обласна наукова історико-краєзнавча конференція, (7–8 грудня 1999 р.). – Суми : ред-видавничий відділ СДПУ ім. А. С. Макаренка, 1999. – С. 112–114.
42. Рисіна М. Ю. Жіноча освіта на Сумщині: до історії розвитку (ХІХ – початок ХХ ст.) / М. Ю. Рисіна, А. А. Сбруєва // Хрестоматія з історії педагогіки. Частина 1. Вітчизняна школа і педагогіка / упорядники та автори вступних статей Рисіна М. Ю., Сбруєва А. А. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 285–288.
43. Рисіна М. Ю. Педагогічний доробок Т. Г. Лубенця / М. Ю. Рисіна // Матеріали сьомої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції, (22–23 листопада 2007 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 327–330.
44. Самоплавська Т. О. Гринько Григорій Федорович / Т. О. Самоплавська // Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 2.– С. 31–36.
45. Сапухіна Л. П. Навчальні заклади дореволюційних Сум / Л. П. Сапухіна. – Сумський обласний краєзнавчий музей. – Суми, 2000. – 30 с.

46. Сбруєва А. А. До історії розвитку освіти на Сумщині у XVIII – XIX століттях / А. А. Сбруєва // Хрестоматія з іст. педагогіки. – Ч. 1. Вітчизняна школа і педагогіка / упорядники та автори вступних статей Рисіна М. Ю., Сбруєва А. А. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 271–281.
47. Сбруєва А. А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах : навч. посіб. / А. А. Сбруєва, М. Ю. Рисіна. – Суми : СумДПУ, 2000. – 208 с.
48. Сбруєва А. А. Постать О. О. Паліцина в історії українського просвітництва / А. А. Сбруєва // Матеріали сьомої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції, (22-23 листопада 2007 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 330–335.
49. Сисоєва С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. пос./ С. О. Сисоєва І. В. Соколова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 308 с.
50. Сігаєва Л. Є. Від Грінченка до Грінченка / Л. Є. Сігаєва // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1. – С. 146–150.
51. Скоробагатська О. І. Виховні цінності у просвітницькій спадщині членів Попівської академії (кінець XVIII – початок XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Оксана Іванівна Скоробагатська. – Житомир, 2006. – 234 с.
52. Стародубцева И. В. Формирование педагогической интеллигенции в Харьковской губернии во второй половине XIX – начале XX в. (на примере учителей средних учебных заведений) / И. В. Стародубцева // Матеріали шостої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – С. 229–233.
53. Сумщина в іменах : енциклопедичний довідник. – Суми : Рекламно-видавниче об'єднання «АС-Медіа», 2003. – 624 с.
54. Сумщина в історії України : навчальний посібник. – Суми : Видавництво «МакДен», 2005. – 496.
55. Теслик Н. М. Олександр Андрійович Іваненко в історії Сумщини / Н. М. Теслик // Матеріали сьомої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції, (22–23 листопада 2007 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 342–345.
56. Теслик Н. М. Меценатська діяльність в освітній сфері у XIX – на початку XX століття (на прикладі Лебединського повітового училища) / Н. М. Теслик // Матеріали сьомої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції (22–23 листопада 2007 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 110–114.
57. Теслик Н. М. Роль почесних наглядців у розвитку навчальних закладів XIX століття (на прикладі повітових училищ Сумщини) / Н. М. Теслик // Матеріали восьмої Сумської наукової історико-

- краєзнавчої конференції, (29–30 жовтня 2009 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – С. 263–268.
58. Тесля М. П. О. О. Паліцин і «Паліцинська академія» / М. П. Тесля. – Суми : Видавництво «МакДен», 2010. – 424 с.
59. Тесля М. П. Паліцин і його послідовники/ М. П. Тесля. – Суми : Видавництво «МакДен», 2010. – 480 с.
60. Терлецький В. В. Роде наш красний. Ушинський крізь призму століть : науково-популярне видання. – Суми : «Собор», 2001. – 216 с.
61. Тронько Т. В. Жіночі навчальні заклади Сумщині в другій половині XIX століття / Т. В. Тронько // Матеріали п'ятої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції (20–21 листопада), Ч. II. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – С. 97–100.
62. Янченко С. М. Розвиток мережі закладів початкової школи Міністерства народної освіти на Сумщині у II половині XIX – початку XX століть / С. М. Янченко // Матеріали шостої Сумської наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – С. 58–61.

Додаток А

Орієнтовний план-графік виконання курсової роботи

Етапи роботи	Види діяльності	Термін виконання	Види контролю
I	1. Вибір теми курсової роботи, її обґрунтування		Співбесіда з питань вибору теми курсового дослідження
	2. Складання плану-графіку курсового дослідження		Затвердження плану-графіку виконання курсового дослідження
	3. Попереднє вивчення проблеми дослідження за навчальними посібниками, довідниковою літературою		Співбесіда за проаналізованими джерелами
	4. Бібліографічні пошуки тв складання робочого плану курсової роботи		Затвердження робочого плану курсового дослідження
II	1. Вивчення літератури, накопичення інформації, її оформлення (тези, конспекти)		Співбесіда з основних питань проблеми, яка вивчається
	2. Конкретизація методики дослідження		Затвердження методики курсового дослідження
	3. Збір фактичного матеріалу, його аналіз		Співбесіда
	4. Проведення експерименту відповідно з завдань і гіпотези		Коректування методики дослідження в процесі експерименту
III	1. Аналіз і узагальнення отриманих результатів		Уточнення плану курсової роботи
	2. Формування висновків і пропозицій.		Обговорення результатів експерименту, висновків і пропозицій автора
	3. Оформлення курсової роботи.		
IV	1. Представлення курсового дослідження на рецензування		Рецензування курсової роботи з попередньою оцінкою
	2. захист курсової роботи		Підсумкова робота після захисту

Додаток Б

Орієнтовна схема оформлення титульного аркуша курсової роботи з педагогіки

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

Інститут педагогіки і психології
Кафедра педагогіки

Курсова робота з педагогіки на тему:
«Форми та методи професійної орієнтації старшокласників у школі»

студента____ курсу

_____
_____
(інститут, факультет, група)

_____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Науковий керівник

_____
(вчений ступінь, звання, прізвище й ініціали)

Оцінка за шкалою ECTS _____

(оцінка і підпис)

Суми – 2014

Приклади оформлення плану курсового дослідження

№1 Курсова робота на тему: «Український дитячий і молодіжний рух:
реалії та перспективи»

План

Вступ.

Розділ I. Дитячий і молодіжний рух як феномен соціального життя.

1.1.Поняття про дитячий й молодіжний рух.

1.2.Сучасні дитячі і молодіжні об'єднання України: завдання, зміст діяльності, специфіка організації.

1.3.Роль дитячих і молодіжних об'єднань у процесі становлення та розвитку особистості.

Розділ II. Тенденції розвитку дитячого та молодіжного руху в Україні.

2.1. Нормативне регулювання діяльності сучасних дитячих і молодіжних організацій.

2.2. Перспективи розвитку скаутських організацій для дітей і молоді.

2.3. Місце неформальних об'єднань у розвитку дитячого й молодіжного руху.

Висновки.

Список використаних джерел.

Додатки.

№2. Курсова робота на тему: «Педагогічні погляди слобожанських
просвітителів кінця XVIII – початку XIX ст.»

План

Вступ.

Основна частина.

1. Суспільно-політичні умови розвитку культурно-освітнього життя в Україні в кінці XVIII – на початку XIX ст.

2. Питання освіти та виховання у творчій спадщині Г.С. Сковороди.

3. Розвиток культури та освіти на Слобожанщині в кінці XVIII – на початку XIX століття.

4. Педагогічні ідеї І. Ф. Богдановича.

5. Педагогічні погляди та діяльність В. Н. Каразіна.

Висновки

Список використаних джерел.

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ
У СПИСКУ ДЖЕРЕЛ**

Х-ка джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	1. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. – Львів : Свічадо, 2006. – 307 с. – (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV-V ст.; № 14). 2. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах/ Коренівський Д. Г. – К. : Ін-т математики, 2006. – 111 с. – (Математика та її застосування) (Праці/ Ін-т математики НАН України; т. 59). 3. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. – К. : Асамблея діл. кіл: Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. – 311 с. – (Ювілери України; т. 1). 4. Шкляр В. Елементал: [роман] / Василь Шкляр. – Львів : Кальварія, 2005. – 196, [1] с. – (Першотвір).
Два автори	1. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. – К. : Києво-Могилян. акад., 2005. – 397, [1] с. – (Бібліотека наукового щорічника «Україна дипломатична»; вип. 1). 2. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. – К. : Прецедент, 2006. – 93 с. – (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; вип. 11). 3. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В.Суберляк, П. І. Баштанник. – Львів : Растр-7, 2007. – 375 с.
Три автори	1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – XLIII, 265 с.

Чотири автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. – К. : НДІ «Укragenпромпродуктивність», 2006. – 106 с. – (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи). 2. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О. В. Гвоздєв, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогач, М. М. Сердюк. – К. : Вища освіта, 2006. – 478, [1] с. – (ПТО: Професійно-технічна освіта).
П'ять та більше авторів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Психологія менеджмента / [Власов П. К., Липницький А. В., Луцихина І. М. и др.] ; под. ред. Г. С. Никифорова. – [3-е изд.]. – Х. : Гуманитар. Центр, 2007. – 510 с. 2. Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т. В. Бондар, О. Г. Капренко, Д. М. Дикова-Фаворська та ін.]. – К. : Укр. ін.-т соц. дослідж., 2005. – 115 с. – (Серія «Формування здорового способу життя молоді»: у 14 кн., кн. 13).
Багатотомний документ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історія Національної академії наук України, 1941-1945 / [упоряд. Л. М. Яременко та ін.]. – К. : Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2007. – (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2 : Додатки – 2007. – 573, [1] с. 2. Межгосударственные стандарты : каталог в 6 т. / [сост. Ковалева І. В., Рубцова Е. Ю. ; ред. Иванов В. Л.]. – Львов : НТЦ «Леонорм-Стандарт», 2005. – (Серія «Нормативная база предприятия»). Т. 1. – 2005. – 277 с. 3. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни...: (Дочь врага народа) : трилогія / А. Дарова. – Одесса : Астропринт, 2006. – (Сочинения: в 8 кн. / А. Дарова ; кн. 4). 4. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : Особенная часть: в 6 т. / Н. П. Кучерявенко. – Х. : Право, 2002. – Т. 4 : Косвенные налоги. – 2007. – 534 с. 5. Реабілітовані історією. Житомирська область: [у 7 т.]. – Житомир : Полісся, 2006. – (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» : у 27 т. / голов. редкол.:Тронько П. Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [обл. редкол.: Синявська І. М. (голова) та ін.]. – 2006. – 721, [2] с. 6. Бондаренко В. Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. Ч. 1 / В. Г. Бондаренко, І. Ю. Канівська, С. М. Парамонова. – К. : НТУУ «КПІ», 2006. – 125 с.

Без автора	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. – К. : Грані-Т, 2007. – 119 с. – (Грані світу). 2. Воскресіння мертвих: українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. – К. : Грамота, 2007. – 638, [1] с. 3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця XIX – початку XX століття : [антологія / упоряд. : Л. Таран, О. Лагутенко]. – К. : Грані-Т, 2007. – 190, [1] с. 4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. – Чернівці : Рута, 2007. – 310 с.
Словники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. Л.]. – Х. : Халімон, 2006. – 175, [1]с. 2. Тимошенко З. І. Болонський процес в дії : словник-довідник основ. термінів і понять з орг. навч. процесу у вищ. навч. закл. / З. І. Тимошенко, О. І. Тимошенко. – К. : Європ. ун-т, 2007. – 57 с. 3. Українсько-німецький тематичний словник [уклад. Н. Яцко та ін.]. – К. : Карпенко, 2007. – 219 с. 4. Європейський Союз: словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. – 2-ге вид., оновл. – К. : К.І.С., 2006. – 138 с.
Атласи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Україна: екол.-геогр. атлас: присвяч. всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. Конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол.: С. С. Куриленко та ін.]; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.]. – К. : Варта, 2006. – 217, [1] с. 2. Анатомія пам'яті: атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті: посіб. для студ. та лікарів / О. Л. Дроздов, Л. А. Дзяк, В. О. Козлов, В.Д. Маковецький. – 2-ге вид., розшир. та доповн. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 218 с. 3. Куерда Х. Атлас ботаніки / Хосе Куерда ; [пер. з ісп. В. Й. Шовкун]. – Х. : Ранок, 2005. – 96 с.
Бібліографічні покажчики	<ol style="list-style-type: none"> 1. Куц О. С. Бібліографічний покажчик та анотації кандидатських дисертацій, захищених у спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету фізичної культури у 2006 році / О. Куц, О. Вацеба. – Львів : Укр. технології, 2007. – 74 с.

	2. Систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у Віснику Конституційного Суду України за 1997-2005 роки / [уклад. Кириць Б. О., Потлань О. С.]. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 11 с. – (Серія: Бібліографічні довідники; вип. 2).
Дисертації	1. Петров П. П. Активність молодих зірок сонячної маси : дис. ... доктора фіз.-мат. наук : 01.03.02 / Петров Петро Петрович. – К., 2005. – 276 с.
Автореферати дисертацій	1. Новосад І. Я. Технологічне забезпечення виготовлення секцій робочих органів гнучких гвинтових конвеєрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.02.08 «Технологія машинобудування» / І. Я. Новосад. – Тернопіль, 2007. – 20, [1] с. 2. Нгуен Ші Данг. Моделювання іпрогнозування макроекономічних показників в системі підтримки прийняття рішень управління державними фінансами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 «Автоматиз. системи упр. та прогрес. інформ. технології» / Нгуен Ші Данг. – К., 2007. – 20 с.
Частина книги, періодичного, продовжуваного видання	1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 6. – С. 15–18, 35–38. 2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних пертворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горовий // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 6. – С. 14-17. 3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов – основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2007. – № 1. – С. 39–61. 4. Ма Шуін. Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуін // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 5. – С. 12–14. 5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсеєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2007. – № 1. – С. 25–29.

	<p>6. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова; пер. з англ. Н. М. Середи // Банки та банківські справи. – 2007. – Т. 2, № 2. – С. 13–20.</p> <p>7. Зеров М. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка: (нариси з новітнього укр., письменства) : статті / Микола Зеров. – Дрогобич, 2007. – С. 245–291.</p> <p>8. Третьяк В. В. Возможности использования баз знаний для проектирования технологии взрывной штамповки / В. В. Третьяк, С. А. Стадник, Н. В. Калайтан // Современное состояние использования импульсных источников энергии в промышленности: междунар. науч.-техн. конф., 3–5 окт. 2007 г. : тезисы докл. – Х., 2007. – С. 33.</p> <p>9. Чорний Д. Міське самоврядування: тягарі проблем, принади цивілізації / Д. М. Чорний // По лівій бік Дніпра: проблеми модернізації міст України : (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Д. М. Чорний. – Х., 2007. – Розд. 3. – С. 137–202.</p>
Електронні ресурси	<p>1. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів ІІІ-ІV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. – 80 Min / 700 MB. – Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. – (Бібліотека студента-медика) – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP; MS Word 97-2000. – Назва контейнера.</p> <p>2. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України ; ред. О. Г. Осауленко. – К. : CD-вид-во «Інфодиск», 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : колор.; 12 см. –(Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем. Вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.</p> <p>3. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті: (підсумки 10-ї Міжнар. конф. «Крим-2003») [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 4. – С. 43. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm.</p>

Навчальні посібники й література з методології та методики організації педагогічного дослідження

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. А. Амонашвили. – Минск, 1990. – 543 с.
2. Бережнова Е. В. Формирование методологической культуры учителя / Е. В. Бережнова // Педагогика. – 1996. – № 4. – С. 34-39.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік. – К. : Інститут педагогіки АПН України, 1998. – 199 с.
5. Бичко А. К. Історія філософії : підручник / А. К. Бичко, І. В., Бичко, В. Г. Табачковський. – К. : Либідь, 2001. – 408 с.
6. Борисова О. И. Исследование мотивационной сферы детей / О. И. Борисова // Педагогика. – 1992. – № 5-6. – С. 61-65.
7. Ваховський Л. Ц. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу / Л. Ц. Ваховський // Шлях освіти. – 2005. – №2. – С.7-11.
8. Введение в научное исследование по педагогике / под ред. В. И. Журавлева. – М., – 1988. – 239 с.
9. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен / отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. – М. : «Школа-Пресс», 1995. – 448 с.
10. Гончаренко С. У. Про критерії оцінювання педагогічних досліджень / С. У. Гончаренко // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 2-6.
11. Гончаренко С. У. Про формулювання наукової новизни в дисертаціях / С. У. Гончаренко // Шлях освіти. – 2005. – № 2. – С. 2-7.
12. Грушевський М.С. Історія України / М. С. Грушевський ; упоряд. В. Г. Сарбей. – К. : Освіта, 1992. – 271 с.
13. Декларація принципів толерантності // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 2-4.
14. Джерела пружно б'ють. Хрестоматія з української літератури для 9-го класу / укладач Степанишин Б. – К. : Освіта, 1995. – 480 с.
15. Дидактика современной школы : пособие для учителей /под ред. В. А. Онищука. – К., – 1987. – 351 с.

16. Журавель С. В. Дослідницька робота в сільській школі : посібник для вчителів / С. В. Журавель. – К., 1984. – 120 с.
17. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М., – 2001. – 207 с.
18. Закон України «Про освіту» / Освіта. – 1996. – С. 6–11.
19. Закон України «Про загальну середню освіту» // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 28. – С. 230.
20. Калугін О. Психодіагностичне забезпечення навчально-виховного процесу / О. Калугін, А. Фурман // Рідна школа. – 1994. – № 6. – С. 23–26.
21. Качкан В. А. Українське народознавство в іменах : навчальний посібник / В. А. Качкан : за ред. А. З. Москаленка ; Перем. А. Г. Погрібного. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.
22. Кононенко П. П. Українознавство : навчальний посібник / П. П. Кононенко. – К. : Заповіт, 1994. – 320 с.
23. Концепція громадянського виховання в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–13.
24. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : Курс лекцій / М. В. Кордон. К. : ЦУЛ, 2002. – 508 с.
25. Кравець В. П. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття / В. П. кравець. – Тернопіль, 1996. – 290 с.
26. Красовицький М. Сучасні проблеми педагогічної науки в Україні / М. Красовицький // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 2–7.
27. Кремень В. Г. та ін. Історія філософії / В. Г. кремень. – Х. : Прапор, 2003. – 768 с.
28. Кремень В. Філософія освіти ХХІ століття / В. Кремень // Шлях освіти. – 2003. – № 2. – С. 2–6.
29. Крушинський В. Ю. Історія України. Події. Факти. Дати / В. Ю. Крушинський, Ю. А. Левенець. – К. : Зодіак – ЕКО, 1993. – 176 с.
30. Кутьев В. О. Системная методология современного педагогического исследования / В. О. Кутьев // Педагогика, 2005. – № 5. – С. 21–29.
31. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Харків : ОВС, 2000. – 164 с.
32. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навчальний посібник / В. С. Лутай – К. : Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
33. Матвієнко П. В. Методологія та практика аналізу педагогічних парадигм / П. В. Матвієнко, С. О. Огієнко // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 10–13.

34. Общая психодиагностика / под ред. А. А. Бодалева. – М., 1987. – 304 с.
35. Освітній менеджмент : навчальний посібник / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
36. Падалка О. С. Педагогічні технології / О. С. Падалка. – К., 1995. – 253 с.
37. Педагогика / под ред. П. И. Пидкасистого. – М., 1995. – 603 с.
38. Педагогика народов мира: История и современность : под. ред. К. Салимовой и Н. Додде. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 576 с.
45. Передовий педагогічний досвід: Теорія та методика / за ред. Л. М. Момот. – К. – 1990. – 141 с.
46. Подласый И. П. Педагогика : учеб. для студентов высших учеб. заведений. – М. : Просвещение, 1996. – 432 с.
47. Полек В. Т. Історія української літератури Х – XVII століть : навч. Посібник / В. Т. Полек. – К. : Вища школа, 1994. – 144 с.
54. Сікорський П. І. Методологічні підходи до розв'язання суперечностей педагогічного процесу / П. І. Сікорський // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 2–10.
55. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень : навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К. : РННЦ «Деніта», 2000. – 259 с.
56. Скаткин М. Н. Методология и методика педагогических исследований / М. Н. Скаткин. – М., – 1986. – 152 с.
57. Слепухов М. І. Закони єдності і взаємозв'язку педагогічних явищ і процесів / М. І. Слепухов // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 2–8.
58. Сметанський М. І. Теоретичні засади сучасних концепцій виховання / М. І. Сметанський // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 2–6.
59. Соціолого-педагогічний словник / В. В. Радул (ред.), С. У. Гончаренко (уклад.). – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.
60. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68с.
61. Хриков Є. М. Педагогічна наука в Україні: стан та напрями розвитку / Є. М. Хриков, О. В. Адаменко // Шлях освіти. – 2003. – № 4. – С. 2–8.
62. Чельшникова М. Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов : учебное пособие / М. Б. Чельшникова. – В. ; Логос, 2002. – 432 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ КУРСОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ПЕДАГОГІКИ	4
1. 1. Загальні завдання курсового дослідження	4
1.2. Загальні вимоги до курсового дослідження	5
1.3. Вибір теми курсової роботи	7
1.4. Етапи проведення дослідження.....	9
1.5. Структура курсової роботи.....	30
1.6. Оформлення курсової роботи.....	31
1.7. Захист курсової роботи	33
1.8. Оцінювання курсової роботи.....	34
РОЗДІЛ II. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ ІЗ ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ НАВЧАННЯ Й ОСВІТИ.....	37
2.1. Процес навчання в сучасній школі	37
2.2. Виховні та розвиваючі аспекти навчання	40
2.3. Зміст освіти в контексті вимог сучасної освітньої політики	44
2.4. Методи та засоби навчання в сучасній школі	47
2.5. Форми організації навчання в школі: реалії та перспективи.....	51
2.6. Диференціація та індивідуалізація навчально-пізнавальної діяльності школярів	55
2.7. Педагогічна діагностика	58
2.8. Технології навчання в сучасній загальноосвітній школі.....	62
2.9. Педагогіка співробітництва в навчальній та виховній роботі	66
2.10. Педагогічна майстерність учителя.....	68
РОЗДІЛ III. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ВИХОВАННЯ.....	37
3.1. Національне виховання школярів	73
3.2. Моральне виховання школярів	79
3.3. Розумове виховання школярів	85
3.4. Правове виховання школярів.....	88
3.5. Статеве виховання школярів	91
3.6. Екологічне виховання школярів.....	93
3.7. Естетичне виховання школярів	96
3.8. Трудове виховання та профорієнтація школярів	99
3.9. Економічне виховання школярів	103
3.10. Фізичне виховання школярів.....	105
3. 11. Класний керівник у сучасній школі.....	109
3. 12. Особистість і учнівський колектив.....	113
3.13. Розвиток і виховання обдарованої дитини	116
3.14. Виховання та самовиховання школярів	120
3.15. Виховання і перевиховання школярів	123

3.16. Виховання дітей у сім'ї.....	127
3.17. Дитячий і молодіжний рух.....	131
РОЗДІЛ IV. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З ІСТОРІЇ	
ПЕДАГОГІКИ.....	135
4.1. Проблеми освіти та виховання в зарубіжній школі й педагогіці	135
4.2. Провідні ідеї в історії зарубіжної педагогіки XVII – XIX століть..	136
4.3. Українська народна педагогіка: проблеми морального, розумового, трудового та естетичного виховання.....	138
4.4. Виховання, освіта та педагогічна думка в Київській Русі.....	140
4.5. Становлення й розвиток української національної школи.....	141
4.6. Педагогічні погляди українських просвітителів XVII – першої половини XIX століття.....	142
4.7. Вітчизняна освіта та педагогічна думка у другій половині XIX – на початку XX століття.....	144
4.8. Українська педагогічна думка радянських часів.....	148
4.9. Провідні ідеї реформаторської педагогіки (кінець XIX – початок XX століття).....	151
РОЗДІЛ V. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ.....	153
5.1. Особливості структурної побудови та реформування сучасної зарубіжної школи.....	153
5.2. Особливості організації навчально-виховного процесу та позанавчальної діяльності в школах розвинених країн.....	158
РОЗДІЛ VI. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	163
ДОДАТКИ.....	161

Навчальне видання

**КУРСОВА РОБОТА З ПЕДАГОГІКИ:
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА**

*Навчально-методичний посібник
за загальною редакцією
доктора педагогічних наук,
професора А. А. Сбруєвої*

Відповідальна за випуск **А. А. Сбруєва**
Комп'ютерний набір та верстка **І. А. Чистякова**

Здано в набір 04. 10. 2014. Підписано до друку 15. 10. 2014.
Формат 60x84/16. Гарн. Cambria. Друк ризогр.
Умовн. друк. арк. 10,5. Обл.-вид. арк. 11,0.
Тираж 100.

Виготовлено на обладнанні ФОП Ляпощенко О. В.
м. Суми, вул. Белінського, 3